

Аце Миленковски
Дејан Наковски
Санела Тренова

ГЕОГРАФИЈА

за VIII одделение во
основно образование

ARS
studio

ГЕОГРАФИЈА за VIII одделение во основно образование

Автори:

проф. д-р Аце Миленковски
проф. д-р Дејан Наковски
Санела Тренова

Рецензенти:

проф. д-р Марија Љакоска
проф. д-р Ресуљ Хамити
Невенка Стоева

Лектор: Билјана Ивановска

Стручна редакција: м-р Јулијана Петровска

Уредник: м-р Ели Василевска Илиевска

Компјутерска обработка, илустрации, корица и дизајн: м-р Марина Стојмирова,
Весна Депиновска – APC СТУДИО

Графичко и техничко уредување: Весна Депиновска – APC СТУДИО

Печати: Полиестердеј, ул. Сефедин Нуредини бр. 10, Индустриска зона Визбегово, 1000 Скопје

Тираж: 14 000

Место и година на издавање: Скопје, 2026 година

Издавач: APC СТУДИО, ул. Максим Горки бр. 31а-2, 1000 Скопје

© APC СТУДИО Скопје, 2026

Сите права се задржани. Ниту еден дел од оваа книга не може да биде препечатен или умножен или искористен во каква било форма или на какви било електронски, механички или други начини што сега се познати или ќе бидат во иднина, во кои спаѓаат и фотокопирањето и снимањето, или во кој било систем за зачувување и поврат на информации, без писмена дозвола од издавачите.

Со Одлука за одобрување и употреба на учебник по наставниот предмет Географија за VIII одделение во основно образование бр. 26-707/1 од 5.6.2026 година донесена од Националната комисија за учебници.

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

373.3.016:91(075.2)=163.3

МИЛЕНКОВСКИ, Аце

Географија за VIII одделение во основно образование / [автори Аце Миленковски, Дејан Наковски, Санела Тренова]. - Скопје : Арс студио, 2026. - 169, [1] стр. : илустр. ; 29 см

Библиографија: стр. [170]

ISBN 978-608-239-533-3

1. Наковски, Дејан [автор] 2. Тренова, Санела [автор]

COBISS.MK-ID 69140997

ПРЕДГОВОР

Пред тебе е учебникот по географија за VIII одделение, кој ќе те поведе на интересно патување низ различни делови на светот. Заедно ќе ги запознаеме Африка, Америка, Австралија со Океанија и поларните области – нивната природа, луѓето, државите, градовите и културите. Преку овој учебник ќе откриеш колку е разновиден светот и колку е важно да го разбираме просторот во кој живееме.

Во учебникот ќе сретнеш содржини што на јасен и разбирлив начин ги објаснуваат природните и општествените карактеристики на континентите. Ќе учиш за релјефот, климата, реките и езерата, за населението и начинот на живот, но и за туристичките знаменитости и природните богатства. Секоја лекција е подготвена така што постепено ќе те води од основните поими кон пошироко разбирање на географските процеси и појави.

За полесно и поинтересно учење, учебникот е збогатен со географски карти, фотографии, илустрации, табели и примери. Тие ќе ти помогнат подобро да се ориентираш во просторот и полесно да ги запомниш новите информации. Преку прашања и задачи ќе бидеш поттикнат да размислуваш, да споредуваш различни региони и да откриваш како природата и човекот меѓусебно влијаат еден на друг.

Додека го користиш учебникот, ќе развиваш важни вештини – ќе учиш да читаш и да користиш географски карти и атласи, да пребаруваш информации од различни извори и да ги поврзуваш географските знаења со секојдневниот живот. Ќе имаш можност да истражуваш, да работиш во тим и да развиеш почит кон разликите меѓу народите и културите во светот.

Се надеваме дека овој учебник ќе ти биде добар водич низ географијата, ќе ја разбуди твојата љубопитност и ќе ти помогне со задоволство да го откриваш светот што те опкружува.

Авторите

ВОДИЧ НИЗ УЧЕБНИКОТ

Добре дојде на ова географско патување!

Овој учебник не е само обична книга – тој е твој водич низ планини, мориња, реки и континенти. Подготви се да истражуваш, да поставуваш прашања и да откриваш неверојатни факти за светот што нè опкружува.

Како да го користиш учебникот?

Поглавја и теми:

- Учебникот е поделен на делови, секој посветен на определена тема (континенти, реки, климатски појаси и слично).

Воведни активности:

- Секоја лекција започнува со воведна активност, која има за цел на интерактивен начин да те запознае со материјалот што ќе се изучува во таа наставна единица.

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АФРИКА

ГЕОГРАФСКА ПОЛОЖБА, ГРАНИЦИ И ГОЛЕМИНА НА АФРИКА

На што те асоцираат поимите: пирамиди, савани, сафари, жирафи, слонови, гепард, дијаманти, племиња, Хакуна Матаца.

Африка претставува континент со природно, културно и демографско богатство. Постојат повеќе претпоставки за потеклото на името „Африка“. Според нив, името може да потекнува од латинскиот збор *Afer* („земјата на Африците“), берберскиот збор *ifri* („пештера-живеалиште“) или од древноегипетското толкување „земја на плодност“. Северна Африка низ вековите била под влијание на различни цивилизации, оставајќи траен политички и културен белег, додека цивилизациите покрај Нил се издвојувале со развиена писменост, архитектура и интензивно земјоделство. Истражувачите од новото време, како Дејвид Ливингстон, придонеле за истражувањето и запознавањето на природните чуда на континентот, вклучително и величествените водопади што го носат неговото име, откривајќи ја и неговата непроценлива природна убавина. Денешна Африка се развива како континент со млади население, богата културна разноликост и се поголемо влијание во глобалната економија.

ГЕОГРАФСКА ПОЛОЖБА НА АФРИКА

Африка е вториот по големина континент на Земјата, веднаш по Азија.

Таа има повојална и јасно определена географска положба.

Континентот се протега меѓу Атлантски Океан на запад и Индиски Океан на исток, додека на север е ограничен со Средоземно Море.

Африка се наоѓа од двете страни на екваторот, па затоа делови од континентот лежат и на северната и на јужната хемисфера. Дополнително, триничкиот меридијан го дели континентот на источен и западен дел.

Во однос на другите континенти, Африка се наоѓа:

- јужно од Европа и југозападно од Азија,
- источно од Јужна Америка,
- северно од Антарктикот.

Африка е лесно препознатлива и важна, не само како втор најголем континент, туку и поради нејзината централна позиција бидејќи делови од континентот се наоѓаат во сите четири Земјини хемисфери.

Карта на Африка

Клучни географски поими

- Во секоја лекција ќе најдеш зборови најважни за темата. Запомни ги затоа што ќе ти помогнат при учењето!

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АФРИКА

Географска положба на Африка

ГРАНИЦИ НА АФРИКА

Најсеверната точка на континентот е 'Рт Бен Сака во Тунис, а најуужната е 'Рт Иглени (португалски: Cabo das Agulhas) во Јужна Африканска Република, кој претставува граница помеѓу Атлантски и Индиски Океан. Република Зелен 'Рт е на западна точка додека најисточната точка е 'Рт Хафун во Сомалија.

На север Африка се граничи со Средоземното Море, а од Европа е одделена со Гибралтарскиот Проток, каде растојанието меѓу двата континента е најмало.

На североисток, Суецкиот Канал ги поврзува Средоземното и Црвеното Море, а преку протокот Баб ел-Мандеб се остварува поморска врска со Индискиот Океан и Азија. Овој поморски пат има големо значење за меѓународната трговија.

На запад граничи со Атлантски Океан, а на југ со водите на Атлантски и Индиски Океан.

Истражи зошто Африка има централна положба? Одреди ги нејзините координати!

Истражи кои мориња се наоѓаат околу континентот Африка!

Крајна точка	Локација	Координати	Пронајди ги на географската карта дадените 'ртови и внеси ги во табелата!
Северна		37°20'49" СГШ	
Јужна		34°49'58" ЈГШ	
Источна		51°16' ИГД	
Западна		17°31' ЗГД	

Истражи!

- Овие делови ќе ти помогнат да размислуваш како вистински истражувач.
- Пробај, обиди се да ги одговориш прашањата или да најдеш дополнителни информации во твојот географски атлас и на географските страници на интернет.

Кодови за скенирање

- Со помош на твојот паметен телефон скенирај го кодот. Тука се кријат интересни видеа што ќе го зголемат твоето знаење.

Градот Сиднеј

Најголемите градови во Австралија и Нов Зеланд се препознатливи по својата урбана енергија, културна живот и економска моќ. **Сиднеј** е препознатлив со своите пристаниште и Операта, како симбол на модерна Австралија. **Мелбурн** е центар на уметноста, спортот и културните фестивали, град што постојано расте и се развива. **Бризбејн** е важен технолошки и образовен центар.

Перт, иако оддалечен на западниот брег, е економски сцен благодарение на рударството и трговијата. **Аделаида** се издвојува со мирен ритам на живот, културни настани и познати вински региони во околината. **Окланд**, најголемиот град во Нов Зеланд, е космополитски центар каде што европската, маорската и други култури се спојуваат во уникатна урбана средина.

Најдлабоката точка на Земјата се наоѓа во јужниот дел на Маријанскиот Ров, во западниот дел на Тихиот Океан. Таа достигнува околу 10 935 ~ 11 000 метри под морското ниво, што ја прави најекстремната океанска длабочина на планетата. Локацијата е веднаш источно од Маријанските Острови, кои му припаѓаат на регионот Микронезија во Океанија. Оваа длабочина е создадена поради подвитувањето на Пацифичката Плоча под Филипинската Плоча, процес што резултира со формирање длабок океански ров.

Карта на Маријанскиот Ров, најдлабокот океански ров на Земјата.

Канбера, главен град на Австралија

Практични задачи и експерименти

- Некои делови ќе те охрабрат да изработиш задача или мал експеримент. Пробај ги – така најдобро се учи!

СОЦИО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АВСТРАЛИЈА

ТУРИСТИЧКИ И КУЛТУРНО-ИСТОРИСКИ ЗНАМЕНОСТИ

Австралија се одликува со многубројни природни и културно-историски знаменитости, меѓу кои се издвојуваат некои од најпрепознатливите обележја на овој континент. **Сиднејската опера (Sydney Opera House)** претставува светски познат архитектонски симбол и е препознатлив белег на градот Сиднеј. **Големiot Корален Гребен** е најголемиот корален екосистем на Земјата, познат по исклучителната биолошка разновидност. **Улуру (Uluru Rock)** е првото место за домородните народи и една од најимпресивните природни формации во земјата. Во Канбера се наоѓа Парламентот на Австралија, додека Мелбурн е познат по Плоштадот Федерација, Канберските ботанички градини и бројните културни институции.

На картата на Океанија нацртај „патување“ со линија што почнува од Австралија и минува низ: една држава од Меланезија → една од Микронезија → една од Полинезија → Нов Зеланд.

ЗАПОМНИ

Океанија е регион во Тихиот Океан, составен од Австралија, Нов Зеланд и трите островски групи: Меланезија, Микронезија и Полинезија. Австралија е најголемата држава во Океанија, со површина од околу 7,7 милиони км² и со главен град Канбера. Името „Австралија“ потекнува од латинскиот израз Terra Australis, „Јужна Земја“.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Која е најголемата држава во Океанија и кој е нејзиниот главен град?
2. Објасни накратко кои три островски групи ја сочинуваат Океанија?
3. Во која од трите островски групи би ја сместил државата Фиџи и зошто?
4. Спореди ги Меланезија и Микронезија според големината на островите и бројот на населението!

Забавни факти и занимливости

- Ќе најдеш интересни факти за географијата што ќе ти помогнат да го разбереш светот околу тебе.

Илустрации и карти

- Користи ги картите за подобро разбирање на локациите.
- Гледај ги внимателно илустрациите – тие ќе ти помогнат визуелно да го запомниш материјалот.

Твојата улога како истражувач!

- Биди љубопитен/на! Никогаш не плаши се да прашаш „ЗОШТО?“ или „КАКО?“
- Поврзувај го она што го учиш со реалниот живот – набљудувај ги временските услови, картите и патувањата.
- Користи ги атласот, интернетот и други извори на информации за да дознаеш уште повеќе!

Запомни: Географијата е насекаде околу тебе! Следи ја својата љубопитност и уживај во ова патување низ светот!

СОДРЖИНА

ГЕОГРАФИЈА НА АФРИКА

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АФРИКА	8
ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АФРИКА	10
ГЕОГРАФСКА ПОЛОЖБА, ГРАНИЦИ И ГОЛЕМИНА НА АФРИКА	10
БРЕГОВА РАЗГРАНЕТОСТ НА АФРИКА	13
РЕЛЈЕФ НА АФРИКА	16
КЛИМА И КЛИМАТСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АФРИКА	19
ХИДРОГРАФИЈА НА АФРИКА	22
ПРИРОДНИ БОГАТСТВА НА АФРИКА	26
СОЦИО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АФРИКА	30
НАСЕЛЕНИЕ НА АФРИКА	30
РЕЛИГИИ, ЕТНИЧКИ ГРУПИ И КУЛТУРНО-ИСТОРИСКИ ОСОБЕНОСТИ НА АФРИКАНСКОТО НАСЕЛЕНИЕ	33
НАЈСЕРИОЗНИТЕ ПРОБЛЕМИ НА АФРИКАНСКОТО НАСЕЛЕНИЕ	35
НАЈГОЛЕМИ ГРАДОВИ ВО АФРИКА	38
РЕГИОНАЛНА ПОДЕЛБА И ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ ВО АФРИКА	41
ЕГИПЕТ	46
ЈУЖНОАФРИКАНСКА РЕПУБЛИКА (ЈАР)	50

ГЕОГРАФИЈА НА АМЕРИКА

АМЕРИКА - ПОДЕЛБА НА СЕВЕРНА И ЈУЖНА АМЕРИКА	54
АМЕРИКА - ПОДЕЛБА НА СЕВЕРНА И ЈУЖНА АМЕРИКА	56
ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА СЕВЕРНА АМЕРИКА	59
ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА СЕВЕРНА АМЕРИКА	59
БРЕГОВА РАЗГРАНЕТОСТ НА СЕВЕРНА АМЕРИКА	59
РЕЛЈЕФ НА СЕВЕРНА АМЕРИКА	62
КЛИМА НА СЕВЕРНА АМЕРИКА	67
РЕКИ НА СЕВЕРНА АМЕРИКА	69
ЕЗЕРА НА СЕВЕРНА АМЕРИКА	72
ПРИРОДНИ БОГАТСТВА НА СЕВЕРНА АМЕРИКА И НИВНАТА ГЕОГРАФСКА РАСПРЕДЕЛБА	75
ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ЈУЖНА АМЕРИКА	80
ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ЈУЖНА АМЕРИКА	80
ПОЛОЖБА И БРЕГОВА РАЗГРАНЕТОСТ НА ЈУЖНА АМЕРИКА	80
РЕЛЈЕФ НА ЈУЖНА АМЕРИКА	83
КЛИМА НА ЈУЖНА АМЕРИКА	88
РЕКИ НА ЈУЖНА АМЕРИКА	90
ЕЗЕРА НА ЈУЖНА АМЕРИКА	93
ПРИРОДНИ БОГАТСТВА НА ЈУЖНА АМЕРИКА И НИВНАТА ГЕОГРАФСКА РАСПРЕДЕЛБА	96

СОЦИО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА СЕВЕРНА И ЈУЖНА АМЕРИКА 101

НАСЕЛЕНИЕ НА АМЕРИКА: РАСПРЕДЕЛБА, ГУСТИНА И ПРИРОДЕН ПРИРАСТ	101
НАРОДИ, ЈАЗИЦИ И РЕЛИГИИ ВО АМЕРИКА	104
РЕГИОНАЛНА ПОДЕЛБА НА АМЕРИКА: СЕВЕРНА, СРЕДНА И ЈУЖНА АМЕРИКА	108
УРБАНИЗАЦИЈА ВО АМЕРИКА: РАЗВОЈ НА ГОЛЕМИТЕ ГРАДОВИ	112
ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ НА СЕВЕРНА И ЈУЖНА АМЕРИКА	117
СОЕДИНЕТИ АМЕРИКАНСКИ ДРЖАВИ (САД)	120
КАНАДА	126
БРАЗИЛ	131

ГЕОГРАФИЈА НА АВСТРАЛИЈА СО ОКЕАНИЈА 136

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АВСТРАЛИЈА СО ОКЕАНИЈА 138

ГЕОГРАФСКА ПОЛОЖБА, БРЕГОВА РАЗГРАНЕТОСТ НА АВСТРАЛИЈА СО ОКЕАНИЈА	138
РЕЛЈЕФНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АВСТРАЛИЈА СО ОКЕАНИЈА	142
КЛИМА И КЛИМАТСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АВСТРАЛИЈА СО ОКЕАНИЈА	145
ХИДРОГРАФИЈА НА АВСТРАЛИЈА И ОКЕАНИЈА	148
ПРИРОДНИ БОГАТСТВА НА АВСТРАЛИЈА	150

СОЦИО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АВСТРАЛИЈА СО ОКЕАНИЈА 152

ДЕМОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АВСТРАЛИЈА СО ОКЕАНИЈА	152
РЕГИОНАЛЕН ПРЕГЛЕД НА АВСТРАЛИЈА – ГОЛЕМИ ГРАДОВИ И КУЛТУРНО-ИСТОРИСКИ ЦЕНТРИ	155

ГЕОГРАФИЈА НА ПОЛАРНИТЕ ОБЛАСТИ 160

ПОЛАРНИ ОБЛАСТИ 162

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ	162
СОЦИО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ	166

ГЕОГРАФИЈА НА АФРИКА

Африка е вториот по големина континент на Земјата, сместен во централниот дел на планетата, со граници кон Атлантски Океан, Индиски Океан и Средоземно Море. Континентот се карактеризира со разновиден релјеф – пустини како Сахара, зелени савани, тропски шуми и планини како Килиманџаро и со големи реки, меѓу кои Нил и Конго, кои ја формираат богатата хидрографија. Африка изобилува со природни ресурси, вклучувајќи дијаманти, злато, сол, кафе и какао, и е дом на големо и етнички разнолико население. Големите градови, како Каиро, Лагос, Јоханесбург и туристичките центри ја одразуваат културната и економската разновидност на континентот. Сепак, Африка се соочува со сериозни предизвици, како недостиг на храна и вода, кои влијаат врз социо-економскиот развој во руралните средини.

СОДРЖИНИ:

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АФРИКА

Географска положба, граници и големина на Африка

Брегова разгранетост на Африка

Релјеф на Африка

Клима и климатски карактеристики на Африка

Хидрографија на Африка

Природни богатства на Африка

СОЦИО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АФРИКА

Население во Африка

Религии, етнички групи и културно-историски особености на африканското население

Најсериозните проблеми на африканското население

Најголеми градови во Африка

Регионална поделба и туристички центри во Африка

Египет

Јужноафриканска република (ЈАР)

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АФРИКА

ГЕОГРАФСКА ПОЛОЖБА, ГРАНИЦИ И ГОЛЕМИНА НА АФРИКА

Клучни
географски
поими:

Географска
положба
Граници
Големина на
Африка

На што те асоцираат поимите: пирамиди, савани, сафари, жирафи, слонове, гепард, дијаманти, племиња, Хакуна Матата.

Африка претставува континент со природно, културно и демографско богатство. Постојат повеќе претпоставки за потеклото на името „Африка“. Според нив, името може да потекнува од латинскиот збор *Afer* („земјата на Африте“), берберскиот збор *ifri* („пештера-живеалиште“) или од древноегипетското толкување „земја на плодност“. Северна Африка низ вековите била под влијание на различни цивилизации, оставајќи траен политички и културен белег, додека цивилизациите покрај Нил се издвојувале со развиена писменост, архитектура и интензивно земјоделство. Истражувачите од новото време, како Дејвид Ливингстон, придонеле за истражувањето и запознавањето на природните чуда на континентот, вклучително и величествените водопади што го носат неговото име, откривајќи ја и неговата непрочењлива природна убавина. Денешна Африка се развива како континент со младо население, богата културна разноликост и сè поголемо влијание во глобалната економија.

ГЕОГРАФСКА ПОЛОЖБА НА АФРИКА

Африка е вториот по големина континент на Земјата, веднаш по Азија.

Таа има поволна и јасно определена географска положба.

Континентот се протега меѓу **Атлантски Океан** на запад и **Индиски Океан** на исток, додека на север е ограничен со **Средоземно Море**.

Африка се наоѓа од двете страни на екваторот, па затоа делови од континентот лежат и на северната и на јужната хемисфера. Дополнително, гриничкиот меридијан го дели континентот на источен и западен дел.

Во однос на другите континенти, Африка се наоѓа:

- јужно од Европа и југозападно од Азија,
- источно од Јужна Америка,
- северно од Антарктикот.

Африка е лесно препознатлива и важна, не само како втор најголем континент, туку и поради нејзината централна позиција бидејќи делови од континентот се наоѓаат во сите четири Земјини хемисфери.

Карта на Африка

Географска положба на Африка

ГРАНИЦИ НА АФРИКА

Најсеверната точка на континентот е **'Рт Бен Сака** во Тунис, а најјужната е **'Рт Иглени** (португалски: Cabo das Agulhas) во Јужна Африканска Република, кој претставува граница помеѓу Атлантски и Индиски Океан. **Република Зелен 'Рт** е најзападна точка додека најисточната точка е **'Рт Хафун** во Сомалија.

На север Африка се граничи со Средоземното Море, а од Европа е одделена со Гибралтарскиот Проток, каде растојанието меѓу двата континента е најмало.

На североисток, Суецкиот Канал ги поврзува Средоземното и Црвеното Море, а преку протокот Баб ел-Мандеб се остварува поморска врска со Индискиот Океан и Азија. Овој поморски пат има големо значење за меѓународната трговија.

На запад граничи со Атлантски Океан, а на југ со водите на Атлантски и Индиски Океан.

Истражи зошто Африка има централна положба? Одреди ги нејзините координати!

Истражи кои мориња се наоѓаат околу континентот Африка!

Крајна точка	Локација	Координати
Северна		37°20'49" СГШ
Јужна		34°49'58" ЈГШ
Источна		51°16' ИГД
Западна		17°31' ЗГД

Пронајди ги на географска карта дадените 'ртови и внеси ги во табелата!

ГОЛЕМИНА НА АФРИКА

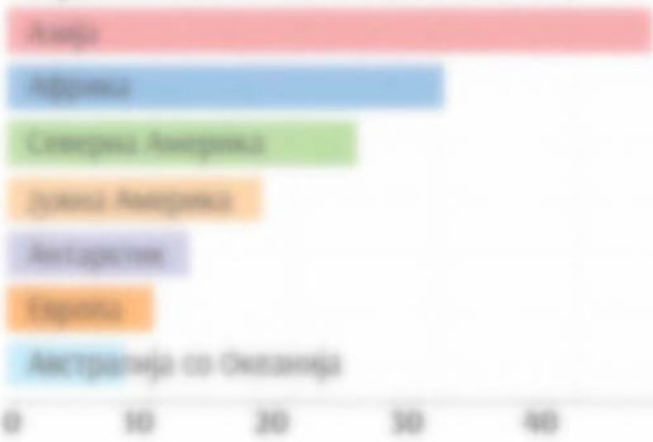
Африка е **вториот по големина континент** на Земјата, веднаш по Азија, со **површина** од околу 30,37 милиони км².

Таа е околу три пати поголема од Европа, околу четири пати поголема од Австралија.

Континентот се протега:

- приближно 72° во правец север-југ, од 'Рт Бен Сака до 'Рт Иглени (околу 8 000 км),
- околу 69° во правец запад-исток, од Сенегал до Сомалија (приближно 7 400 км).

Површина на континентите (милиони км²)

Крајбрежје – впечатливи разлики во бојата на водата во Аденски Залив и Црвено Море

Името „Баб ел-Мандеб“ значи „Вратата на плачот“ или „Вратата на тагата“, поради легендата дека многу морепловци загинале обидувајќи се да ја преминат теснината. Во овој проток се среќаваат солена вода од Црвено Море и помалку солена вода од Аденски Залив, што создава забележителни морски струи и впечатливи разлики во бојата на водата, кои можат да се видат дури и оддалеку. Баб ел-Мандеб е богат со риби и корални гребени, кои создаваат подводни екосистеми и се важни за биолошката разновидност, а протокот е, исто така, клучен за миграцијата на различни морски видови.

ЗАПОМНИ

- Африка е вториот по големина континент на Земјата, со површина од околу 30,37 милиони км².
- Се протега од двете страни на екваторот и Гринич, па делови лежат во сите четири хемисфери.
- Континентот е ограничен со Атлантскиот и Индискиот Океан и Средоземното Море.
- Крајните точки се 'Рт Бен Сака, 'Рт Иглени, Зелен 'Рт и 'Рт Хафун, што ја прави Африка лесно препознатлива и важна за меѓународната трговија.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Каде се наоѓа Африка во однос на екваторот?
2. Во кои хемисфери се наоѓаат делови од Африка?
3. Кој океан се наоѓа источно од Африка?
4. Кој океан се наоѓа западно од Африка?
5. По големина, на кое место се наоѓа Африка меѓу континентите?

БРЕГОВА РАЗГРАНЕТОСТ НА АФРИКА

Зошто патувањето на Васко да Гама се смета за едно од најважните географски откритија? Кои мориња и океани ги поминал за да стигне до Индија?

Клучни
географски
поими:

Брегова
разгранетост
Острови
Азорски
Острови
Зелено'ртски
Острови
Канарски
Острови
Мадагаскар
Сејшели
Полуострови
Тунис
Синајски
Полуостров
Сомалија
мориња
Средоземно
Море
Црвено Море
заливи
Сигра
Гвинејски Залив
Теснина
Суецки Канал

Експедицијата на Васко да Гама (1497 - 1499) претставува епохален географски подвиг што ги поврзува европските и азиските пазари преку океаните, трајно менувајќи ја светската трговска карта.

Патувањето започнало со пловидба низ Атлантскиот Океан, покрај Западниот Африкански Брег и Гвинејскиот Залив. Клучната пресвртница било заобиколувањето на 'Ртот на Добрата Надеж (Cape of Good Hope) на јужниот брег, со што се отворил директниот пат кон Индискиот Океан. Преминот бил опасен. Судирот на големите океански струи, создавале моќни водовртежи и го оправдува првото име 'Рт на Бурите.

Во Индискиот Океан, флотата пловела по должината на источниот африкански брег (Свахилискиот Брег), движејќи се во близина на Рогот на Африка (Сомалискиот Полуостров). За да го преплови Арапското Море, Да Гама морал да ги користи монсунските ветрови, како народен навигациски систем, и конечно запловил во води на Индија и трајно го заокружил поморскиот пат.

Африка има слабо разгранет брег, што значи дека нејзината форма е релативно компактна, без многу длабоки заливи и изразени полуострови. Со должина од околу 30 500 километри, континентот има една од најмалку разгранетите брегови линии меѓу сите континенти, особено ако се земе предвид неговата големина.

На **северниот брег** Африка излегува на **Средоземно Море**, со кое е одделена од Европа. Тука се наоѓа **Заливот Сидра** во **Либија** и **Тунискиот Полуостров**.

На северозапад, во близина на бреговите на **Мароко** и **Западна Сахара**, се наоѓаат **Канарските Острови** – архипелаг под управа на Шпанија, познат по своето географско, туристичко и сообраќајно значење во Атлантскиот Океан.

Јужно од нив се сместени **Зелено'ртските Острови (Кабо Верде)**, независна островска држава. Понатаму кон северозапад се простираат и **Азорските Острови**, кои политички ѝ припаѓаат на **Португалија**.

На североисток Африка излегува на **Црвено Море**, кое преку **Суецкиот Канал** во **Египет** е поврзано со **Средоземно Море**. **Суецкиот Канал**, долг 193 км, претставува вештачки, но стратегиски исклучително важен поморски премин. Тој овозможува директна врска помеѓу Европа и Азија, што го прави еден од клучните канали за глобалната трговија.

Суецки Канал

Истражи за подводните водопади на островот Маврициус!

Синајски Полуостров

Во овој дел од континентот се наоѓа **Синајскиот Полуостров** – најголемиот и најзначаен полуостров во регионот, кој претставува природна врска меѓу Африка и Азија. Иако Синајскиот Полуостров административно му припаѓа на **Египет**, географски се наоѓа во Азија.

Источниот брег на Африка го заплискуваат водите на Индиски Океан. Во овој дел се наоѓаат **Мозамбичкиот Канал** – кој се протега меѓу Мозамбик и Мадагаскар, и **Аденскиот Залив** – еден од клучните и поголеми заливи во регионот, сместен помеѓу **Сомалија** и **Јемен**.

Кон исток се протега **Сомалискиот Полуостров** – најголемиот полуостров на источниот брег на Африка, познат како „Рогот на Африка“. Тој главно се простира на територијата на Сомалија, а опфаќа и делови од Џибути, Етиопија и Еритреја.

Западниот брег на Африка излегува на Атлантски Океан и се одликува со неколку поголеми заливи. Најголем и најзначаен меѓу нив е **Гвинејскиот Залив**, кој ги заплискува бреговите на **Нигерија, Гана, Бенин, Того** и други држави.

Островот Сокотра, најголемиот во **Сокотрискиот Архипелаг**, административно му припаѓа на Јемен и е познат по својата единствена, високоендемска флора и фауна. Најкарактеристично растение е дрвото „крв од змеј“ (*Dracaena cinnabari*), препознатливо по својата чадореста крошна и темноцрвената смола. Покрај него, на островот растат и редок пустински розов адениум (*Adenium obesum socotranum*) и многубројни сукуленти што не се среќаваат никаде на Земјата. Фауната вклучува голем број ендемски влекачи, уникатни птици и над 300 вида инсекти, меѓу кои многу се еволутивно издвоени од блиските континентални форми. Сокотра поради тоа често се нарекува „Галапагос на Индиски Океан“.

Сомалиски Полуостров

Меѓу **теснините** што го поврзуваат Африканскиот Континент со другиот дел од светот се: **Гибралтарски Проток (14 км)**, го спојува Средоземно Море со Атлантски Океан и ги раздвојува **Африка (Мароко)** и **Европа (Шпанија)**.

Баб ел-Мандеб (со ширина во најтесниот дел од околу 26 км) многу важна теснина што го поврзува **Црвено Море** со **Аденскиот Залив** и ги раздвојува **Африка (Џибути и Еритреја)** од **Азија (Јемен)**.

ЗАПОМНИ

Теснини и заливи: Суецки Канал, Гибралтарски Проток, Баб ел Мандеб, Мозамбички Канал

Полуострови: Тунис, Синајски, Сомалиски

Острови: Азорски, Зелено'ртски, Канарски

Мориња: Средоземно, Црвено

Заливи: Гвинејски, Сидра, Аденски

Брегова разгранетост

Прашања за проверка на знаењето:

1. Кои океани и мориња ја опкружуваат Африка?
2. Кој е најголемиот остров на Африка и во кој океан се наоѓа?
3. Кој полуостров се нарекува „Рогот на Африка“ и кои држави ги опфаќа?
4. Кои се најголемите заливи на западниот и на источниот брег на Африка?
5. Кои се најважните теснини и канал што ја поврзуваат Африка со другиот свет и кое е нивното значење?

Клучни
географски
поими:

Релјеф

Низини

Планини:

Аџлас

Ахаџар

Тибести

Дарфур

Еџиопски

Планини

Килиманџаро

Кенија

Руензори

Висорамнини:

Езерската

Висорамнина

Јужноафриканска

Висорамнина

Пустини:

Сахара

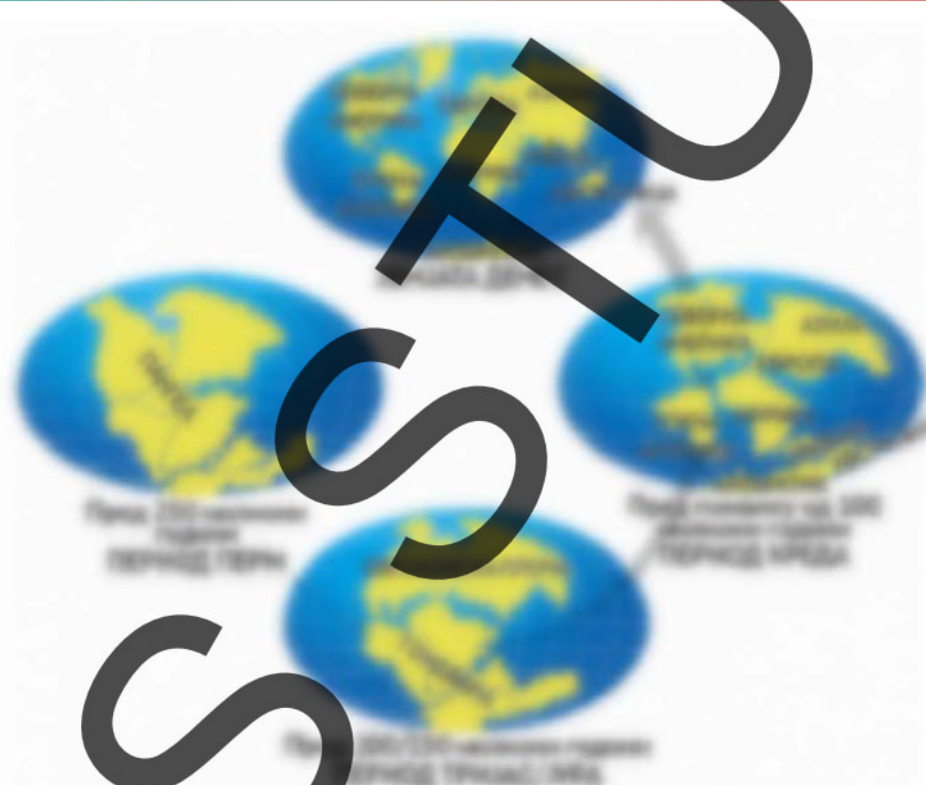
Калахари

Намиб

РЕЛЈЕФ НА АФРИКА

Анализирај ги боите на физичко-географската карта на Африка!

Африка била еден од главните делови на древниот суперконтинент Гондвана. Денешниот кристален африкански штит (African Craton) претставува најстабилен дел од оваа масивна копнена формација, составен од карпи стари милијарди години. При распаѓањето на Гондвана пред околу 180 милиони години Африка останала релативно стабилна, додека Јужна Америка, Индија и Австралија се оддалечиле и се отцепиле од неа. Денешните високи платоа на Африка и планинските масиви, како Ахагар, Тибести и Дарфур во Сахара, се директни остатоци, што укажува дека пустината не е само песок туку и област со карпести форми што го отсликуваат геолошкото јадро на Гондвана.

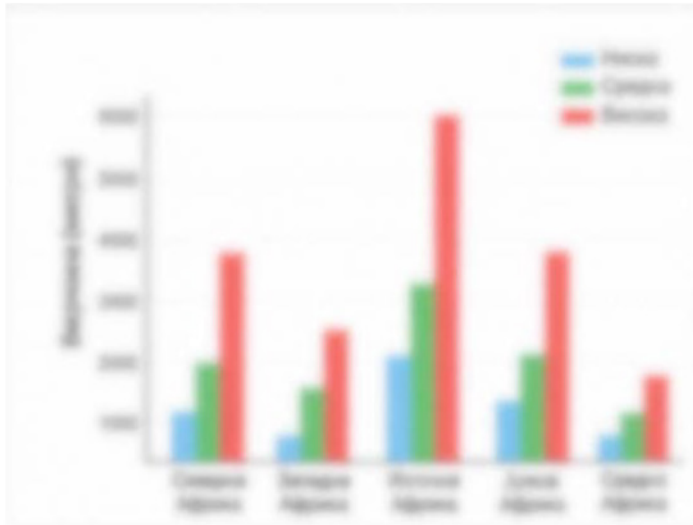
Илустрација
на теоријата за
поместување на
континентите

Африка се одликува со разновиден и тектонски стабилен релјеф, составен од пространи висорамнини, пониски крајбрежни низини, планински масиви и големи пустини. Просечната надморска височина на континентот изнесува околу 750 метри, што го вбројува меѓу „високите континенти“. Највисока точка е **Килиманџаро** (5 895 м), а најниска е крајбрежјето на езерото **Асал** (–155 м) во Џибути.

Ниските области на Африка се застапени во северниот и во западниот дел на континентот и се формирале уште во времето на суперконтинентот Гондвана. Тие го сочинуваат широкиот појас на низини и рамничарски површини.

Ниска Африка опфаќа и големи пустински простори, од кои најзначајна е **Сахара**. Таа се протега низ **Либија, Египет, Судан, Чад, Мали, Нигер, Алжир, Мароко и Тунис** и претставува најголема жешка пустина во светот со изразени температурни разлики меѓу ден и ноќ.

Релјефот на Сахара е разновиден и се состои од различни пустински облици: **песочни дини, камени платоа, карпести масиви и солени рамнини**, а на некои места има и **оази**. Овие форми

Графикон на Африка со надморска височина по региони

Релјефна карта на Африка

се создадени под влијание на ветерот и долготрајни тектонски движења. Во нејзината внатрешност се наоѓаат планински и висорамнински области, како Ахагар во Алжир, Тибести во Северен Чад и Јужна Либија и планинскиот масив Мара во регионот Дарфур (Судан), кои претставуваат стари геолошки структури. Сахара низ геолошката историја претрпувала промени, при што во одредени периоди имала повеќе влага и вегетација, а денес е една од најсувите и најголеми пустини на Земјата.

Висока Африка се наоѓа во источниот и во јужниот дел на континентот и се карактеризира со **висорамнини, планини, вулкани и раседни долини**. Планините и висорамнините имаат корени уште од геолошкиот период на Гондвана, а подоцна биле обликувани од тектонски движења и вулканска активност, што го создава карактеристичниот релјеф на регионот. Во северниот дел се истакнува планинскиот венец **Атлас**, кој се протега низ **Мароко, Алжир и Тунис**. Овие планини се остатоци од првобитните тектонски движења и значително влијаат врз релјефот на регионот.

Во источниот дел на Африка се наоѓаат **Етиопските Планини** во Етиопија и **Рувензори** на границата меѓу Уганда и Демократска Република Конго. Тука се и највисоките вулкански врвови, како **Килиманџаро** во Танзанија (5 895 м) и **Кенија** во Кенија (5 199 м), кои се формирани како резултат на раседната долина и движењата на тектонските плочи.

Планината Атлас

Пустината Сахара

Истражи – Еден ден во Сахара

Рувензори се планински венец во Источна Африка. Се нарекуваат и „Планини на Месечината“ поради честата магла и нивниот мистичен изглед, кој особено се истакнува ноќе под месечинска светлина. Интересно е што се наоѓаат близу екваторот, а сепак на нивните највисоки врвови има глечери и вечен снег. Планината е поделена на неколку високи масиви со стрмни падини и длабоки долини, а релјефот е многу расчленет. Со зголемување на надморската височина се менуваат климатските услови, како и вегетацијата — од тропски шуми во подножјето до ледени предели на врвовите. Рувензори се важен извор на реки и имаат големо значење за водниот систем во Источна Африка. Иако не се толку познати како Килиманџаро, тие се сметаат за едни од најтежките планини за искачување и претставуваат голем предизвик за планинарските експедиции поради непристапниот терен и променливите временски услови.

НУБИСКА ПЛОЧА

СОМАЛИСКА ПЛОЧА

Создадена е од старите гондвански карпи, кои подоцна, под влијание на тектонските движења, придонеле за формирање голем број езера. Танганика и Њаса се наоѓаат во долината на Источноафриканскиот Расед, а Викторија меѓу неговите источен и западен крак.

Во јужниот дел е **Јужноафриканската Висорамнина**, која се протега низ **ЈАР**, **Боцвана** и **Намибија**, каде што се формирале и пустините **Калахари** и **Намиб** како резултат на климатските промени и ерозивни процеси.

Целиот релјеф на Високата Африка е формиран преку комбинација на старите континентални блокови, раседување, вулканска активност и ерозивни процеси.

Источноафриканскиот Расед (риф)

ЗАПОМНИ

- Планините се концентрирани во источниот и во северниот дел (Ахагар, Тибести, Дарфур, Етиопски Планини).
- Највисоки планини: Килиманџаро, Кенија и Рувензори.
- Во Африка се наоѓаат Езерската и Јужноафриканската Висорамнина. Познати пустини се Сахара, Калахари и Намиб.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Како се дели релјефот во Африка?
2. Кои се највисоките планински врвови во Африка?
3. Кои планини во Африка имаат вулканско потекло?
4. Кои две висорамнини се наоѓаат во Африка?
5. Како релјефните облици на Езерската и Јужноафриканската Висорамнина влијаат врз просторното распоредување на пустините Сахара, Калахари и Намиб во Африка?

КЛИМА И КЛИМАТСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АФРИКА

Одреди ги топлинските појаси на географска карта на Африка.

Клучни
географски
поими:

Клима

Екваторска

Тројска

Ситейска

Пустинска

Суйтројска

Умерена

Дождовните шуми во Централна Африка, особено во басенот на реката Конго, имаат големо значење за климата и природната рамнотежа. Тие апсорбираат јаглерод диоксид од атмосферата и ослободуваат кислород, поради што често се нарекуваат најголем јаглероден склад.

Шумите создаваат и сопствена микроклима. Преку испарување и транспирација на водата од почвата и листовите, во воздухот се ослободува голема количина водена пара. Таа придонесува за создавање облаци и чести врнежи. На овој начин дождовните шуми помагаат во одржувањето на влажната клима, плодната почва и богатата разновидност на растителен и животински свет.

КЛИМА И КЛИМАТСКИ ТИПОВИ

Најголемо влијание за разновидноста на климата во Африка има нејзината географска положба во однос на **екваторот**. Африка се протега во три топлински појаси: **жежок, северен и јужен умерен**. Тоа придонесува да биде најтоплиот континент на Земјата, со разновидни климатски типови. На климата влијаат и **надморската височина**, близината на **Атлантски и Индиски Океан** и нивните **мориња, морските струи** како Бенгелската струја, **пасатите** во северните и јужните тропски области и релјефот, кој создава бариери за ветровите и врнежите. Океаните и морињата ја регулираат климата со влијание врз температурата, врнежите и влажноста во крајбрежните и внатрешните делови на континентот.

Во секој топлински појас се јавуваат различни климатски типови.

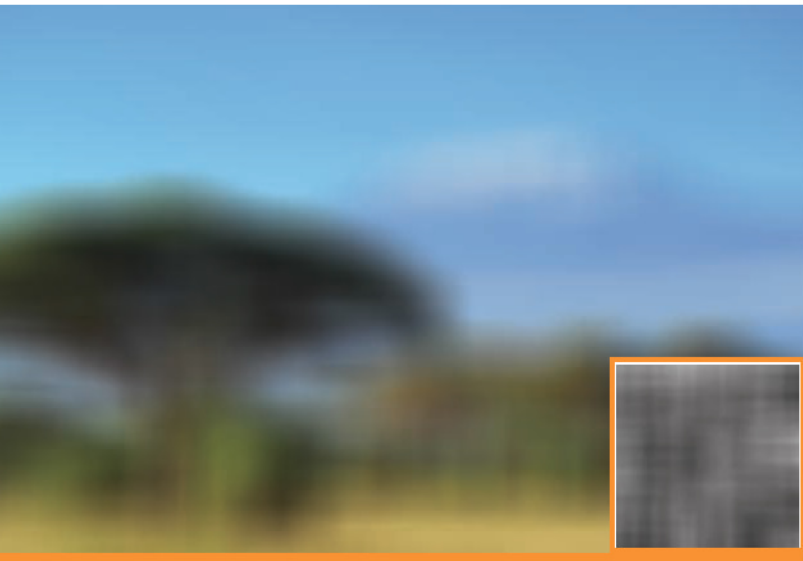
Климатските типови се одредуваат според нивната положба во климатските (топлински) појаси, односно според количеството сончева енергија што ја примаат областите на Земјата, како и според температурата и количеството врнежи.

Во **жешкиот топлински појас** застапени се: **екваторски климатски тип, тропски и суптропски**.

Екваторскиот климатски тип се протега во централниот дел на Африка околу реката Конго, делови од Камерун и Габон. Температурите се високи, а дождовите се изобилни и рамномерни цела година. Ветровите пасати, кои дуваат кон екваторските предели и често минуваат над Атлантскиот Океан, носат влага кон овие предели и поттикнуваат по-

- Екваторски климатски тип
- Тропски климатски тип
- Полупустински климатски тип (Сахел)
- Пустински климатски тип
- Суптропски климатски тип (Медитерански)
- Планински климатски тип

Климатска карта на Африка

Савана во Африка со Килиманџаро

ваторската Област на Африка, како **Судан, Северна Нигерија, Мозамбик** и делови од **ЈАР**, се протега **тропски климатски тип**. Температурите се високи, а годишните периоди се поделени на **летен-влажен** и **зимски-сув**. Пасатите во сувиот период носат сув воздух кон пустинските и полупустинските области. Во **Кенија** и во **Танзанија** се јавуваат **степска и саванска клима**. Врнежите се умерени, а температурите високи со големи дневни и сезонски варијации. Растителниот свет се состои од високи треви наречени савани, кои за време на влажниот период можат да пораснат до 3 метри височина. Во сувиот, поради високите температури вегетацијата се суши, има честа појава на пожари, што доведува до миграции на животните. Шумската вегетација во саваните е ретко застапена. На некои места над високата трева се издигнуваат осамени дрвја, како **баобаб**, кои можат да бидат стари и по илјадници години. Покрај реките и езерата, каде што има повеќе влага, шумите се погусте и тука се среќаваат каучуково, махагонино дрво и разни видови грмушки. Изобилството на растителна храна овозможува разновиден животински свет. Типични животни се: лавови, жирафи, зебри, антилопи, слонови, хиени... *Размисли кои други!*

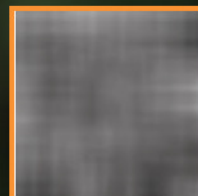
Степската област се протега северно и јужно од саваните.

Таа ги опфаќа северните делови на **Суданската Висорамнина**, јужните области на **Сахара** и северниот дел на пустината **Калахари**. Се одликува со краток дождовен и долг топол и сув период. Растителниот свет е застапен со ниски треви – степи.

Истражи за каучуково и махагонино дрво!

Екваторски дождовни шуми – џунгли

Ел Нињо е природна климатска појава. Во Африка, Ел Нињо најчесто предизвикува зголемени врнежи и поплави во Источна Африка, додека во Јужна Африка често доведува до сушни периоди, повисоки температури и недостиг на вода.

За време на краткиот дождовен период степата зазеленува и во неа се сретнуваат големи стада антилопи, газели, зебри и предатори.

Меѓу тропските области е и **Сахел**, транзициска зона помеѓу Сахара на север и саваните на југ. Сахел има **полупустинска** клима со долг сув и краток влажен период. Пасатите носат сув воздух од северот, што го ограничува количеството врнежи. Растителниот свет се состои од трновити грмушки и трева, а животинскиот вклучува камили, говеда, антилопи и птици.

Пустинскиот климатски тип е карактеристичен за **Сахара** на север и **Намибската Пустина** на југозапад. Влажноста е многу ниска, врнежите се ретки поради влијанието на студените морски струи од Атлантскиот Океан, кои го ладат воздухот и ја намалуваат количината на влага, а дневните разлики во температурите се големи (од 60 °C до 0 °C). Растенијата се ограничени на сукуленти, трновити грмушки и пустински треви. Од животните застапени се гуштери, змии, скакулци, скорпии, пустински лисици, камили и др. Пасатите, заедно со влијанието на студените морски струи, можат да ја засилат сушата и да влијаат врз климатските услови во одредени крајбрежни области.

Во **северниот умерен топлински појас**, покрај бреговите на **Средоземно Море** во Мароко, Алжир и Египет, како и во јужниот умерен топлински појас во Јужна Африка, владее суптропска клима. Летата се топли и суви, а зимите благи. Западните ветрови ја засилуваат сушата во лето, а носат врнежи во зима. Растителниот свет се состои од медитерански растенија (маслинки, цитруси, лаванда), зимзелени грмушки и треви, а животинскиот свет е претставен со птици, змии, разни влекачи, глодари и др.

Умерен климатски тип во Африка се јавува во планинските и во повисоки предели на јужните делови на континентот, каде што температурите се пониски, врнежите се умерени, а растителниот свет вклучува шуми, треви и зимзелени грмушки.

Планинскиот климатски тип се јавува на планинските масиви, како Килиманџаро и Дракенските Планини. Температурите се пониски, а влажноста поголема.

ЗАПОМНИ

Климата на Африка е исклучително разновидна поради нејзината географска положба во однос на екваторот, големата површина и различните природни фактори, како надморска височина, океани, морски струи, ветрови и релјеф. Во жешкиот појас се развиваат екваторски дождовни шуми, савани, полупустински степи и пустини — секоја со свој специфичен растителен и животински свет. Тропските области се карактеризираат со јасно изразени влажни и суви периоди, додека пустинските региони се исклучително суви со големи температурни разлики. На север и југ суптропската клима носи медитерански растенија и поблаги зими. Планинските масиви, како Килиманџаро, создаваат посебни климатски услови, со значително пониски температури и поголема влажност.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Кој фактор најмногу влијае врз разновидната клима на Африка и зошто?
2. Објасни кои климатски типови се застапени во жешкиот топлински појас и каде се распространети!
3. Како пасатите влијаат врз врнежите во екваторската и пустинската област?

Пустината Калахари

Клучни
географски
поими:

Реки
Слив на
Средоземно Море
Нил
Слив на
Атлантиски
Океан
Сенегал
Ниџер
Конго
Орање
Слив на Индиски
Океан
Замбези
Лимпопо
Езера:
Чад
Викторија
Танџаника
Малави/Њаса

ХИДРОГРАФИЈА НА АФРИКА

Разгледај слики од една африканска река. Што мислите, која река е? Каква претстава имате за реките во Африка? Дали е ова влажна или сува област? Како знаете?

Во Централна Африка, на северниот раб на регионот Сахел, се наоѓа езерото Чад, кое го делат државите Чад, Нигер, Нигерија и Камерун, а во него се влева реката Шари. Тоа претставува затворено сливно подрачје бидејќи нема истекување кон океан. Од 1960-тата до денес е намалено за над 90 %, поради суши, климатски промени и зголемена употреба на вода. Поради овие промени, во езерото често се појавуваат и исчезнуваат мали острови, што го прави едно од најдинамичните езера на светот.

И покрај намалувањето, околината на езерото е важна за околу 30 милиони луѓе и претставува жив екосистем богат со риби, птици и мочуришни растенија.

РЕКИ, РЕЧНИ СЛИВОВИ, МОРИЊА И ОКЕАНИ

Африка има развиена хидрографска мрежа оформена под влијание на нејзината географска положба и климатските услови. Континентот на запад се граничи со Атлантиски Океан, а на исток и југоисток го опкружуваат водите на Индиски Океан. Северниот брег го допира Средоземно Море, додека североисточниот дел природно се отвора кон Црвено Море.

Климата и релјефот имаат големо влијание врз распределбата на водните текови. Во екваторските области, поради изобилните врнежи и густите шумски појаси, реките се многубројни и со постојан водостој. Наспроти тоа, сувите региони се карактеризираат со ретки и повремени речни текови.

Најзначајните африкански реки извираат, главно, од планинските масиви, каде што надморската височина и изобилните врнежи создаваат поволни услови за нивно формирање. Оттаму се раѓаат четирите најдолги реки на континентот: **Нил, Конго, Нигер и Замбези.**

Африка има сложена хидрографска мрежа со многубројни сливни подрачја и значајни реки што го обликуваат животот на континентот.

На север се наоѓа **сливот на Средоземно Море**, каде што е најважна реката **Нил** (6 650 км). Таа е најдолгата река во Африка и извира од два главни извора: **Бел Нил** (езеро-

Хидрографска карта на Африка

то Викторија) и Син Нил (езерото Тана), кои се спојуваат во Картум, Судан. Реката тече низ **Судан и Египет**, создава плодни долини и на крајот формира широка делта во **Средоземно Море**. Позната како „**Река дар од боговите**“, Нил обезбедува вода за наводнување, транспорт, риболов и хидроелектрична енергија и историски овозможила развој на една од најстарите цивилизации на светот. **Откриј зошто уште ја нарекуваат „Река што живот дарува“!**

Во западниот дел на континентот е **сливот на Атлантски Океан**. Тука се наоѓаат големи реки како **Сенегал** (1 790 км), која тече низ **Гвинеја, Мали, Мавританија и Сенегал**. Реката **Нигер** (4 180 км), која поминува

низ **Гвинеја, Мали, Нигер и Нигерија** и реката **Конго** (4 700 км), која тече низ **Демократска Република Конго**, најплодно-

водната во Африка, а втора во светот по Амазон. На југозапад реката **Орање** (2 200 км) поминува низ **ЈАР, Боцвана и Намибија**, каде што се користи за наводнување и формира природни граници. **Дознај која од овие реки двапати го сече екваторот со својот речен тек!**

Источниот и југоисточниот дел на Африка му припаѓаат на **сливот на Индиски Океан**. Тука се најзначајни реките **Замбези** (2 574 км), која тече низ **Замбија, Зимбабве, Мозамбик и Малави** и е позната по **Викториините Водопади**. Реката **Лимпопо** (1 750 км), која тече низ **ЈАР, Боцвана, Зимбабве и Мозамбик**, создава плодни долини. *Кој истражувач ги открил Викториините Водопади?*

Слив на реката Конго

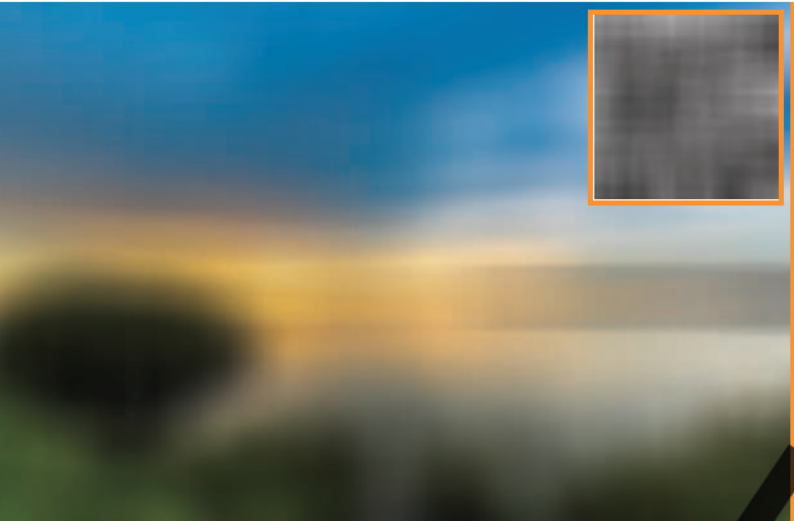

Викториини Водопади

ЕЗЕРА ВО АФРИКА

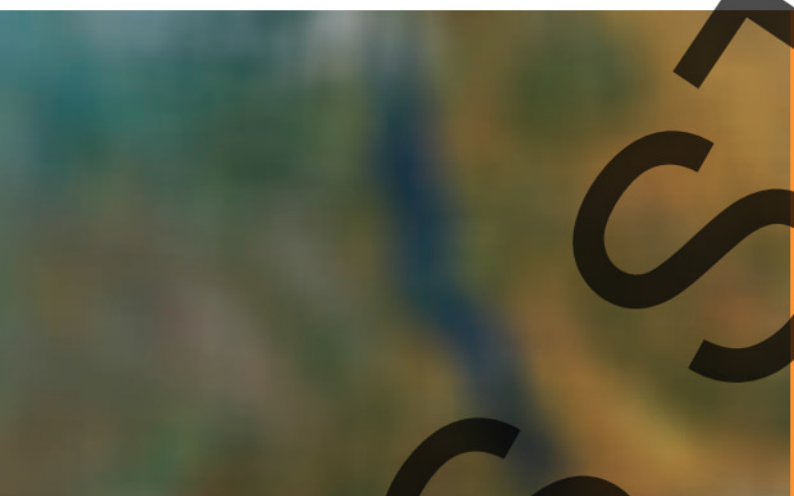
Африка има многубројни големи езера, кои се вклучени во хидрографската мрежа на континентот. Во Централна Африка, на северниот раб на регионот Сахел, се наоѓа **езерото Чад**, кое го делат државите **Чад, Нигер, Нигерија и Камерун**, а во него се влева реката **Шари**. Тоа претставува затворено сливно подрачје бидејќи нема истекување кон океан. Во Источна Африка се наоѓаат значајните езера:

езерото Викторија се наоѓа помеѓу **Танзанија, Уганда и Кенија** и е најголемото езеро со слатка вода во Африка и второ по големина во светот по површина. Дом е на стотици видови риби. Многу од нив се ендемски и претставува важен извор на вода за пиење, риболов и локална економија.

Езерото Викторија

Истражи со кои еколошки проблеми се соочува ова езеро!

Езерото Тангањика се наоѓа во **Танзанија, Конго, Бурунди, Замбија** и е едно од најдлабоките и најдолги езера на светот, сместено во долината на Источноафриканскиот Расед. Нуди значајни природни ресурси и транспортни можности и е дом на богата биолошка разновидност со ендемски видови риби.

Езерото Тангањика - сателитска слика

Езерото Малави или Њаса им припаѓа на **Малави, Мозамбик, Танзанија** – езеро со кристално чисти води, сместено меѓу ридови и савани, богато со риби. Тоа е центар за локална прехрана, туризам и зачувување на биодиверзитетот.

Пустинските и полупустинските области на Африка се ограничени од недостиг на вода и сурови климатски услови. Регионите со големите езера обезбедуваат услови за пристоен живот, поволни услови за земјоделство, што ја нагласува нивната клучна улога во развојот и одржливоста на континентот.

Езерото Малави

Табела со податоци за езера во Африка.

Езеро	Површина (км ²)	Држави
Чад	1 350*	Чад, Нигер, Нигерија, Камерун
Викторија	68 800	Танзанија, Уганда, Кенија
Танганика	32 900	Танзанија, Конго, Бурунди, Замбија
Малави/Њаса	29 600	Малави, Мозамбик, Танзанија

* езеро со променлива површина

Реката Окаванго.

Реката Окаванго, која тече низ Ангола и Намибија, е уникатна по тоа што не се влева во море, туку формира внатрешна делта во северозападниот дел на Боцвана. Оваа плодна мочуришна област се создава кога водите од дождовите во високопланинските предели патуваат низ реката и го поплавуваат низинскиот терен, формирајќи сезонски канали, лагуни и водени оази во сушниот регион. Текот на водата ја трансформира делтата во вистинска екосистемска оаза, каде што живеат хипопотами, крокодили, птици, грабливци, приспособени на динамичните услови на реката. Овој феномен ја покажува улогата на реките во формирањето мочуришта, одржувањето на биодиверзитетот и во создавањето водни системи во региони каде што природата е генерално сува.

ЗАПОМНИ

Африка има разгранета хидрографска мрежа, приспособена на нејзиниот релјеф и на климатските услови. Екваторските области се богати со многубројни реки и езера со постојан водостој, додека сувите региони имаат ретки и повремени водни текови. Големите реки, како Нил, Конго, Нигер и Замбези, како и езерата Викторија, Танганика и Малави, обликуваат сливови и долини кои влијаат врз земјоделството, населението и транспортот, истакнувајќи ја важноста на водните ресурси за географската и економската структура на континентот.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Кои се четирите најдолги реки на Африка и кои се главните извори на Нил?
2. Кое е најголемото езеро со слатка вода во Африка и во кои држави се наоѓа?
3. Објасни како климатските и географските услови влијаат врз распределбата на реките и езерата во различните делови на Африка!

Клучни
географски
поими:

Природни
богатства
Нафта
Природен гас
Платина
Дијаманти
Кобалт
Манган
Злато
Ураниум

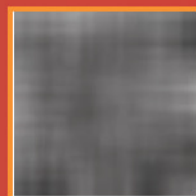
ПРИРОДНИ БОГАТСТВА НА АФРИКА

Мини квиз

1. Кои природни богатства ги знаеш?
2. Кој метал се користи за производство на батерии на телефони, лаптопи и електрични автомобили?
3. Дали знаеш каде е пронајден најголемиот дијамант?
4. Во која држава има најмногу злато?
5. Зошто нафтата и природниот гас се важни?

Во ЈАР се наоѓа рудникот Мпоненг, еден од најдлабоките златни рудници во светот, со околу 4 км под површината на Земјата. Поради високата температура (над 60 °C), работата во овие услови е исклучително тешка.

Работењето во Мпоненг претставува голем технолошки и човечки предизвик, бидејќи се одвива во длабоките слоеви на Земјината кора, каде што притисокот и топлината се значително зголемени. Овој рудник е пример за современа и напредна рударска технологија, која овозможува експлоатација на злато во екстремни подземни услови.

Африка е континент со огромно природно богатство, кое има големо значење за економскиот развој на државите и регионот.

На север, особено во **Либија, Алжир и Египет**, се наоѓаат големи резерви на **нафта и природен гас**, кои ја снабдуваат домашната индустрија и создаваат значителни приходи од извоз.

Во Нигерија нафтата е најважниот ресурс. Обезбедува повеќе од половина од приходите од извоз и создава илјадници работни места во рударството, транспортот и нафтенопереработувачка индустрија. Ангола, Либија, Алжир и Египет ја користат нафтата за развој на инфраструктурата, како што се патишта, пристаништа и индустриски капацитети, што директно влијае врз економскиот раст и стабилноста на државата.

Во јужниот дел на Африка, особено во ЈАР, се наоѓаат големи резерви на **платина**. Знаеш ли каде се употребува платината? Таа се користи во автомобилската индустрија, електрониката и накитот. Платината ја прави ЈАР еден од водечките производители во светот и обезбедува значителни приходи од извоз.

Направете листа на најпознатите
индустрии кои користат платина и
дијаманти!

Платформа за дупчење нафта во пустина

Истражи за Кулинан, најголемиот дијамант што досега бил пронајден, со тежина од 3 106,75 карати или 621,35 грама.

„Свездата на Африка“ е најголемиот дел од прочуениот Кулинан дијамант – толку голем и светкав што изгледал како да паднал од небото. Откриен е во рудникот Премиер во Кулинан, ЈАР, а подоцна бил подарен на британскиот крал Едвард VII како симбол на лојалност. Од огромниот камен е исечен дијамант тежок 530 карати, кој денес блеска во скептарот (жезолот) на британската круна. Толку е редок што никој не се осмелува ни да му одреди цена – затоа и го нарекуваат „непроценливата звезда“.

Дијамантите се застапени во Боцвана, ЈАР, Ангола и Демократска Република Конго.

Боцвана е еден од најголемите извозници на дијаманти, а индустријата обезбедува илјадници работни места и значителни приходи за државната економија. Дијамантите од ЈАР се познати по квалитетот и големината, додека Ангола и Демократска Република Конго имаат големи резерви, важни за привлекување странски инвестиции и развој на рударската инфраструктура.

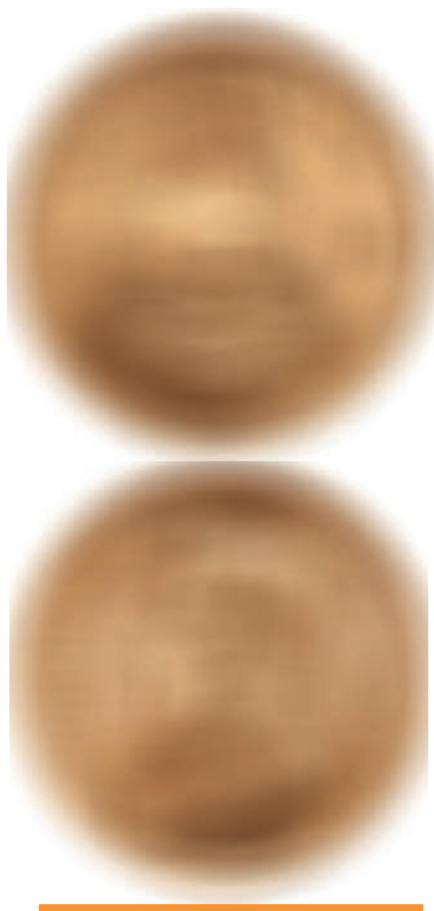
Во централниот и источниот дел на Африка, особено во Демократска Република Конго, се наоѓаат големи резерви на **кобалт и манган**. Тие се важни за производството на батерии, електроника и челик. Овие минерали придонесуваат за индустрискиот развој и извозната економија на државата.

Златото е широко застапено во ЈАР, Гана и Мали и е важен извор на приходи, ја зајакнува финансиската стабилност и поттикнува развој на рударската и преработувачката индустрија.

Африка располага и со резерви на **ураниум**, особено во Намибија, Нигер и ЈАР, кои се користат за производство на нуклеарна енергија и извоз на високо вредни минерали.

Дополнително, во различни делови на континентот се наоѓаат железо, бакар, хром, цинк и фосфати, кои се значајни за металургијата, земјоделството и хемиската индустрија.

Африка е значаен производител на стратески земјоделски производи како какао, кафе, чај, памук и палмино масло.

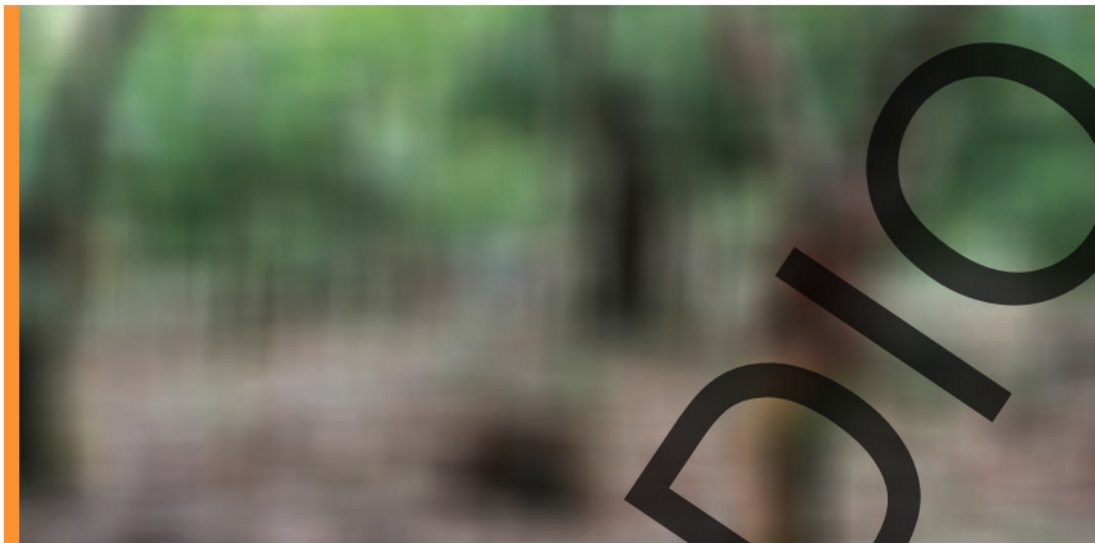

Јужноафриканска златна монета Кругеранд

Какао
растение

Во Западна Африка, посебно Брегот на Слоновата Коска и Гана доминираат во производството на какао. Тие се **главните светски снабдувачи** со суровина за светската индустрија за чоколада. Ова е клучен изворен приход за милиони фармери и нивните држави.

Источна Африка е позната по квалитетното кафе. Држави како Етиопија (татковината на арабика кафето) и Уганда се значајни извозници. Производството на кафето игра централна улога во нивните економии, кои ги контролираат групите на заедници и извозната трговија.

Африка има најголем потенцијал за хидроенергија, посебно на големите реки како Конго, Нил и

Кафе

Прочитај најмалку 2–3 статии поврзани со Африка и со државата Џибути за да добиеш појасна слика за тоа како функционира оваа земја. При читањето обрни внимание на следните перспективи: економска, социјална и етичка и еколошка перспектива. Откако ќе ги прочиташ статиите, направи споредба меѓу Џибути и Македонија.

Во споредбата вклучи:

- економски сличности и разлики;
- социјални услови и квалитет на живот;
- еколошки и етички предизвици и
- примери од Македонија за полесно разбирање на разликите.

Влезот во браната Есна на реката Нил

Замбези. Искористувањето на хидроенергијата е клучно за обезбедување чиста и обновлива енергија, што е неопходна за индустријализација, развој на рударството и подобрување на животниот стандард на населението.

И покрај богатството со природни ресурси, многу африкански држави се соочуваат со „Парадоксот на ресурсите“. Лошото управување, корупцијата и недостигот на инвестиции во индустријата често го забавуваат развојот. За да се постигне вистински напредок, приходите од ресурсите треба да се користат за развој на економијата, образование и инфраструктура.

Богатството станува вистинска сила само кога се користи паметно.

Користејќи ја географската карта на Африка, означи ги областите каде што се произведува нафтата (Нигерија, Либија) и големите резерви на минерали (ДР Конго, Јужноафриканска Република)!

Напиши есеј: Како може Африка да ги искористи своите природни богатства за подобар живот на сите луѓе?"

ЗАПОМНИ

Африка е богат континент со природни ресурси, како нафта, природен гас, кобалт, манган, злато, платина и дијаманти. Тие се клучни за индустријата, енергијата и глобалната економија. Правилната експлоатација и инвестирање во овие ресурси помага за развој на економијата, инфраструктурата и подобрување на животниот стандард на луѓето.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Зошто нафтата и природниот гас се важни за Северна и Западна Африка?
2. Како дијамантите и платината влијаат врз економијата на Јужна Африка?
3. Зошто кобалт и манган се важни за модерната индустрија?
4. Што би се случило ако овие ресурси исчезнат или станат недостапни?

СОЦИО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АФРИКА

НАСЕЛЕНИЕ НА АФРИКА

Клучни
географски
поими:

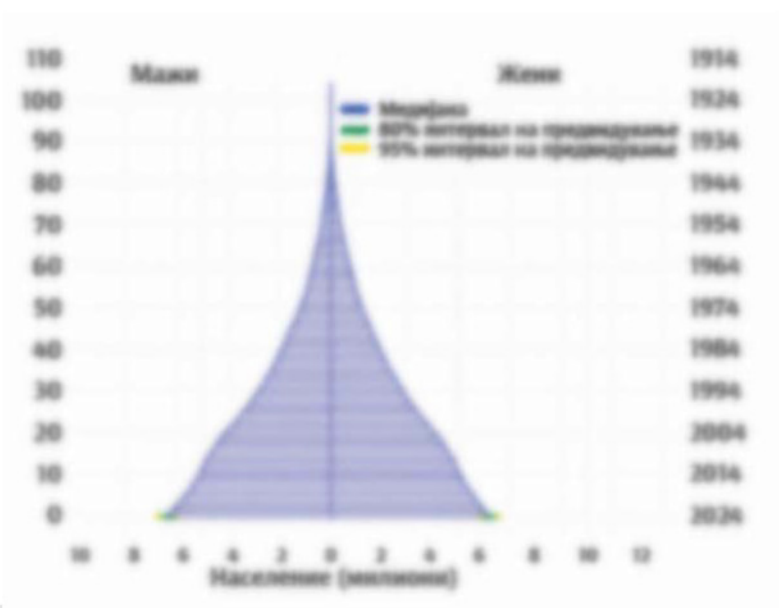

Број на
население
Густина на
населеност
Природен
ѝрираси

Зошто Африка се смета за колектор на човекот?
Како климатските и географските промени влијаеле врз развојот на човекот?

Пред милиони години движењата на литосферните плочи создале планини, долини и езера во источна Африка, а шумите постепено се претвориле во савани. Според легендата, од овие простори излегле првите луѓе, секое семејство со свој дар — мудрост, храброст или радост. Во новата средина се појавиле аустралопитеците, а подоцна и видови од родот *Номо*. Човекот научил да оди на две нозе, да создава едноставни орудија и да живее во заедници. Африка се смета за колектор на човекот, бидејќи од тука современиот човек (*Homo sapiens*) се проширил низ светот.

Според процените на Обединетите нации (UN), Африка е дом на повеќе од 1,5 милијарди жители, што ја прави **втор најнаселен континент во светот**. Континентот е поретко населен од Азија и Европа, но погусто населен од двете Америки. Меѓу 54 независни африкански држави постојат значајни разлики во бројот на населението, при што демографски гиганти се: Нигерија, Етиопија, Египет и Демократска Република Конго.

Карта на население на Африка

ГУСТИНА НА НАСЕЛЕНИЕТО ВО АФРИКА

Населението на Африка е нерамномерно распределено бидејќи природно-географските услови, особено климатските фактори и водните ресурси, ја определуваат просторната концентрација. Најгусто населени се **долините и делтите на Нил и Нигер, делови од Етиопската, Езерската и Јужноафриканската Висорамнина**, како и северниот и југоисточниот брег. Голема густина се забележува и во области со поволна клима и можност за наводнување, каде што ниските, плодни области традиционално привлекувале население.

Најгусто населени држави во Африка се: Маврициус, Руанда и Бурунди, со повеќе од 450–600 жители на км². Гамбија и Уганда исто така имаат релативно висока густина на население. Нигерија има околу 240 жители на км² (според најнови проценки на ОН). Најретко населени држави се Намибија, Боцвана, Либија и Мавританија, со околу 3–5 жители на км².

Пронајди ги и покажи ги на географската карта најгусто населените и најретко населените држави во Африка!

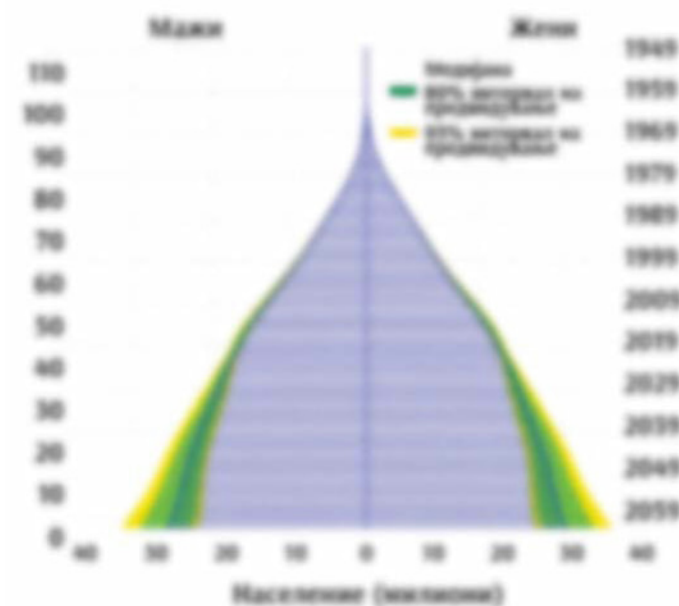

Карта на густина на населеност на Африка

Историјата на населението покажува дека уште од 1600 година бројот на жители на континентот се движел од околу 25 до 95 милиони, но демографскиот развој бил прекинат поради колонијалните освојувања и трговијата со робови кога биле присилно преселени повеќе од 10 милиони луѓе. По периодот на деколонизација (XX век), подобрените животни услови, здравствената заштита, намалената смртност и високиот наталитет резултирале со нагло зголемување на бројот на населението.

ПРИРОДЕН ПРИРАСТ НА НАСЕЛЕНИЕТО ВО АФРИКА

Природниот прираст е еден од главните фактори на демографскиот раст. Ниска стапка имаат само островските држави Маврициус и Сејшели, додека во девет држави наталитетот се движи од 16 до 25 промили, што ги одликува како економски стабилни и со висок приход по жител. **Високиот наталитет** во голем дел на Африка се објаснува со верски и културни фактори, како и потребата за надминување на историски висока смртност. Африка е континент со многу висока стапка на природен прираст, што значи дека бројот на родени е значително поголем од бројот на починати лица. Причините за оваа состојба се високата плодност на жените, традиционалното семејно уредување, како и помладата возраст на

населението. Иако во последните децении има подобрување на здравствените услови и намалување на смртноста, во многу држави сè уште недостига соодветна здравствена и социјална инфраструктура.

Морталитетот се движи од 5 до 13 промили, со највисоки вредности во политички нестабилни држави и во региони погодени од епидемии, глад и ненахранетост. Најнизок е во средно развиените држави на Северна Африка. Високиот наталитет и ниската смртност во некои држави резултираат со висок природен прираст, особено јужно од Сахара, додека во други региони природниот прираст е низок или негативен. Умерен природен прираст има во Сејшели, ЈАР, Тунис, Либија, Мароко и Џибути, а низок само во Маврициус. *Зошто во Маврициус има низок природен прираст?*

Гледано според старосната структура, Африка претставува најмлад континент на планетата. Во многу држави над половина од населението е под 20 години. Ова население е голем потенцијал за развој, но истовремено и предизвик, бидејќи бара создавање нови можности за образование, вработување и одржлив економски раст.

Природен прираст и демографска промена во Африка

- Зошто природниот прираст е висок во повеќето африкански држави, а низок во островските држави?
- Разгледај поврзаност со културни, верски и економски фактори!
- Направи статистички анализи, споредба на податоци од Обединетите нации и Светска банка.

Африка денес е континент на демографски контрасти, со области што изобилуваат со живот и густо населени предели и простори каде што природата владее во својата безгранична тишина.

Повеќе од 40 % од населението е под 15 години, особено во централна, западна и источна Африка. Во земји како **Мали, Нигер и Чад** секој втор жител е **помлад од 15 години**, што го прави населението младо, динамично и со огромен потенцијал за идното работно население, носејќи голем демографски капитал за економскиот развој на континентот.

Азија и Африка се два континента со огромно население, но со различни демографски и географски карактеристики. Азија, најголемиот континент, има најмногу луѓе и вклучува густо населени земји како Кина, Индија и Индонезија, особено во источниот и во јужниот дел. Африка, втора по големина, има најбрз раст на населението и многу млади жители, особено во Западна и во Централна Африка, додека северните и јужните региони се поретко населени.

ЗАПОМНИ

Африка има 1,5 милијарди жители и е втор континент по број на луѓе. Населението не е рамномерно распоредено, густо е крај реките и плодните долини, а ретко во пустини и суви области. Најгусто населени држави во Африка се Маврициус, Руанда и Бурунди, а висока густина имаат и Гамбија и Уганда, додека најретко населени се Намибија, Либија, Боцвана и Мавританија. Наталитетот е висок, освен на островите Маврициус и Сејшели. Младото население, повеќе од 40% под 15 години, создава потенцијал за идниот економски развој.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Кои области се најгусто населени и зошто?
2. Зошто некои држави имаат низок природен прираст?
3. Како може младото население да помогне во економскиот развој на Африка?

РЕЛИГИИ, ЕТНИЧКИ ГРУПИ И КУЛТУРНО-ИСТОРИСКИ ОСОБЕНОСТИ НА АФРИКАНСКОТО НАСЕЛЕНИЕ

Разгледај слики од живописни облеку, тетовирања и боди-арт. Што мислите што означуваат овие обичаи?

Клучни географски поими:

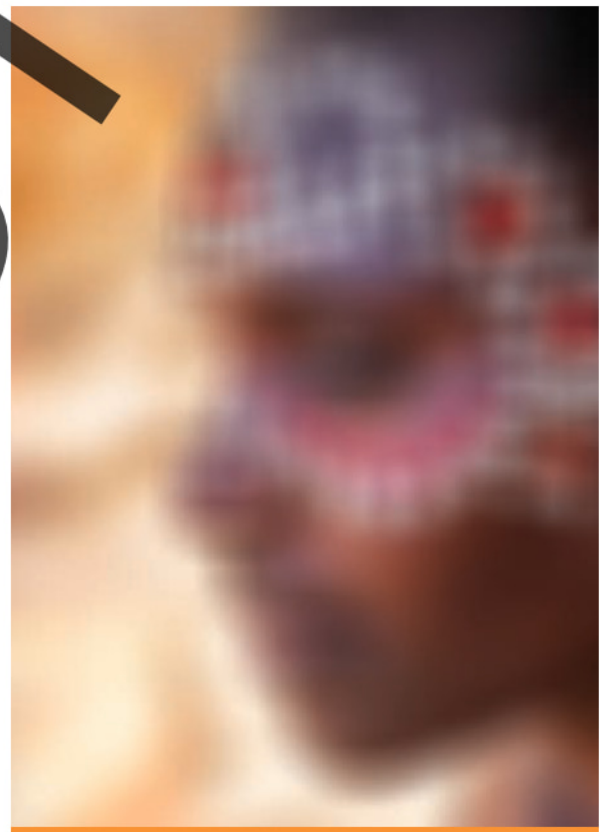
Религии
Христијанска религија
Исламска религија
Хиндуизам
Јудаизам
Будизам
Групи на народи

Замислете континент каде што секој агол живее со свој јазик, свој ритам и свои обичаи. Африка е токму такво место — дом на стотици народи и повеќе од 2000 јазици. Секој од нив носи своја историја и богато културно наследство. Традиционалните облеку се живописни и исполнети со бои кои ја одразуваат племенската или духовната припадност, а тетоважите и телесната уметност означуваат премини, зрелост или статус во заедницата. Религијата, од христијанството и исламот до традиционалните верувања, го обликува духовниот мозаик на континентот. Младоста, енергијата и креативноста на луѓето го оживуваат секој дел од Африка, правејќи ја место полно со живот, боја и значење — континент каде што минатото, сегашноста и иднината се преплетуваат во една голема, шарена приказна.

Африка е континент со голема религиозна, етничка и културна разновидност. Секој регион носи свој уникатен идентитет. Најзастапени религии се **христијанството и исламот**, додека помал број луѓе ги практикуваат **хиндуизмот, јудаизмот и будизмот**, особено во урбаните центри и островските држави.

Христијанството доминира во централна, јужна и источна Африка, во земји како Етиопија, Нигерија, Ангола, Зимбабве и ЈАР. Исламот е најзастапен во Северна и Западна Африка, во земји како Мали, Нигер, Сенегал и Либија.

Африка е дом и на етнички групи кои ја зачувале традиционалната култура. **Бушмани** (Сан народи) живеат во Јужна Африка, **Пигмејци** во Централна Африка, особено во дождовните шуми, а **Туарежи и Бербери** во Сахара и Северна Африка. Овие заедници го негуваат својот културен идентитет преку традиционални уметнички практики, како боење на кожата, тетовирање и ритуални украси. Боењето на кожата се користи за обележување на припадност, учество во ритуали, празнувања и истакнување на зрелоста и убавината. За ова се користат природни пигменти како охра и глина. Народи како **Химба** од Намибија и **Масаи** од Кенија и Танзанија се познати по своите карактеристични обичаи, кои ја изразуваат припадноста кон заедницата.

Племенска млада Африканка насликана со точки на лицето

Друг впечатлив облик на телесна уметност во Африка е тетовирањето. Тетовирањето и скарификацијата создава украсни лузни кои симболизираат храброст, духовност и статус во заедницата. Народите **Динка, Нуер и Фулани** особено се познати по овие традиционални украси, кои се пренесуваат од генерација на генерација.

Боењето на кожата и тетовирањето во Африка не се само декорација, туку телото станува платно за изразување на културниот идентитет, почитување на предците и зачувување на традицијата. Овие практики покажуваат како африканските народи спојуваат убавина, уметност и духовност во секојдневниот живот, создавајќи обичаи кои го надминуваат времето и ја зачувуваат културната вредност.

Како традиционалната облека, тетовирањата и телесната уметност ја пренесуваат историјата и вредностите на заедниците?

Во Намибија младите девојки од племето Химба се бојадисуваат со црвена охра пред церемонијата на зрелост. Охра е природен прав од глина и минерали, кој се меша со масла за боење на кожата. Таа се користи за украс, заштита од сонце и за обреди и покажува припадност кон заедницата. Секоја боја и облик на кожата има значење – симболизира храброст, заштита и врска со природата. Боењето не е само украс, туку начин телото да стане живо платно на традицијата и да ги раскаже културната и духовната приказна на заедницата.

ЗАПОМНИ

Африка е континент со голема културна и религиозна разновидност. Најзастапени религии се христијанството (особено во Централна, Јужна и Источна Африка) и исламот (најзастапен во Северна и Западна Африка), додека помал број луѓе практикуваат хиндуизам, јудаизам и будизам, особено во урбаните центри и островските држави. Етнички групи кои ја негуваат традиционалната култура се: Бушмани (народот Сан) во Јужна Африка, Пигмејци во Централна Африка, Туарежи и Бербери во Сахара и Северна Африка, како и Химба од Намибија и Масаи од Кенија и Танзанија.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Кои се најзастапените религии во Африка?
2. Зошто боењето на кожата и тетовирањето се важни за африканските народи?
3. Како религијата и традиционалната култура заедно ја обликуваат сложената „мозаична“ културна слика на Африка?

НАЈСЕРИОЗНИТЕ ПРОБЛЕМИ НА АФРИКАНСКОТО НАСЕЛЕНИЕ

Асоцијации: суша, пустина, глад, жед, здравје, образование.

Клучни географски поими:

Недостиг на вода
Недостиг на храна
Здравствена заштита
Недоволна образованост

Маларијата е сериозна болест предизвикана од паразити (*Plasmodium*) кои се шират преку убоди на комарци (*Anopheles*). Најзасегната е Супсахарска Африка, особено земји како Нигерија, ДР Конго, Уганда, Танзанија и Мозамбик. Симптомите вклучуваат висока температура, треска, слабост и понекогаш анемија, а без навремена медицинска помош, болеста може да биде фатална, особено кај децата и бремените жени. Ширењето на болеста го поттикнуваат топлата клима и влажноста, како и достапноста на здравствени услуги и сиромаштијата. Превенцијата е клучна и вклучува: мрежи против комарци, инсектициди, лекови и вакцини, како и едукација на населението за заштита од убоди.

Африканското население се соочува со многубројни сериозни проблеми кои го отежнуваат секојдневниот живот и го ограничуваат развојот на континентот. **Недостигот на храна** е еден од најголемите предизвици, предизвикува глад и нехранетост, особено кај децата. Многу семејства немаат доволно храна поради суши, поплави, недостиг на плодна почва и слаба земјоделска инфраструктура. Најпогодени региони се Источна Африка (како Сомалија, Јужен Судан и Етиопија), Сахелската зона во Западна Африка (како Нигер и Мали) и одделени делови од Јужна Африка, каде што периодично се јавуваат екстремни временски услови. Овие проблеми го намалуваат производството на храна и ги загрозуваат здравјето и развојот на младите генерации.

Друг голем предизвик е **недостатокот на чиста вода**, кој влијае врз здравјето и хигиената на населението. Милиони Африканци се принудени да користат контаминирана вода од реки, езера или плитки бунари, што доведува до болести како дијареја, колера и други инфекции. Недостатокот на вода, исто така, ги отежнува земјоделството и одгледувањето добиток, што дополнително ги ограничува храната и приходите на семејствата. Најпогодени региони се Источна Африка (Сомалија, Етиопија, Кенија), Северна Африка (делови од Судан и Либија), како и Западна Африка (Нигер, Мали), каде што водните ресурси се ограничени и често недостапни за локалното население.

Африкански деца

Африканска жена како црпи вода

Истражи ги недостатоците и предизвиците во Африка и предложи мерки за подобрување на условите за живот!

Систематски преглед на деца во Африка

Ниското ниво на образование на луѓето е уште еден фактор што ја ограничува можноста за подобар живот. Многу семејства немаат пристап до основно и средно образование, а жените и децата се најпогодени. Недостигот на образование го отежнува пристапот до работа, нови технологии и можности за економски напредок.

Сепак, и покрај овие предизвици, Африка денес развива современи образовни центри и универзитети кои стануваат препознатливи и на светско ниво. Во градот Најроби, главниот град на Кенија, се наоѓа Универзитетот во Најроби (University of Nairobi) – еден од најпознатите и најмодерни универзитети во Источна Африка.

Училиште во Африка

Како одговор на овој проблем, во Либија во 1984 година започнал еден од најголемите водоснабдителни проекти во светот – Големата вештачка река (Great Man-Made River), инициран од Муамер Гадафи. Со овој проект подземна вода од пустината Сахара се пренесувала до градовите, населбите и земјоделските површини. До 2011 година биле изградени повеќе од 4 000 километри цевководна мрежа, преку која се обезбедувал голем дел од свежата вода потребна за населението. Овој пример покажува дека и во области со сериозен недостиг на вода современата технологија може значително да ги подобри условите за живот. Големата вештачка река сè уште функционира, но ограничено и нестабилно, и е зависна од тоа колку се одржува и се заштитува во одредени региони.

Здравствената заштита е уште еден сериозен проблем. Во многу региони има недостиг на болници, лекари и медицински средства, а голем дел од населението нема пристап до основна медицинска нега. Ова резултира со висока смртност, особено кај децата, бремените жени и старите лица. Чести се болести како маларија, туберкулоза, морбили, колера, а голем удар врз населението има и ХИВ вирусот, кој дополнително ги загрозува здравствената состојба и социјалната стабилност.

Основан во 1970 година, денес на него студираат десетици илјади студенти во области како медицина, инженерство, информатика и современи технологии. Најроби често се нарекува и „африканска силиконска савана“ поради брзиот развој на технолошки компании, истражувачки центри и млади иноватори. Ова покажува дека образованието и технологијата сè повеќе стануваат двигатели на развојот на африканскиот континент. Во ЈАР, Универзитетот во Кептаун (University of Cape Town) е меѓу најреномираните универзитети на континентот и има силен придонес во научните истражувања. Во Египет, Универзитетот во Каиро (Cairo University) претставува еден од најстарите и најважни образовни центри во Африка.

Овие примери покажуваат дека, иако голем дел од населението сè уште се соочува со недостиг на образование, на континентот истовремено се развиваат модерни универзитети и центри на знаење кои создаваат нови можности за младите генерации и придонесуваат за идниот развој на Африка.

Покрај тоа, економските и социјалните проблеми во Африка се сериозни. Високиот процент на невработеност значи дека многумина немаат редовен извор на приходи, што го намалува животниот стандард и ја зголемува сиромаштијата. Нерамномерната распределба на богатството создава големи разлики помеѓу богатите и сиромашните, што влијае врз социјалната стабилност и ги зајакнува конфликтите. Многу луѓе се принудени да се иселуваат или да мигрираат во потрага по подобри услови за живот, создавајќи дополнителен притисок врз соседните региони и држави.

Сепак, постојат и напори за подобрување на животните услови. Се воведуваат програми за обезбедување чиста вода, подобрување на земјоделството и плодната почва, изградба на училишта и болници, како и интернационална помош за справување со болести и глад. Овие активности се клучни за обезбедување подолгорочен развој, зајакнување на заедниците и подобар живот за африканското население.

Сиромашно население во Африка

Покрај проблемите со глад и достапност на вода, Африка е континент со едно од најбогатите природни изобилства на овошје и зеленчук во светот – од манго и авокадо до егзотични видови банани и папаја. Природата сама нуди плодност, но често таа останува неискористена поради слаба земјоделска инфраструктура, недостиг на вода за наводнување и нерамномерна распределба на ресурсите. Иронијата е што континент со толку голема природна плодност истовремено се соочува со глад, што покажува колку се важни модерната технологија и правичната распределба за подобрување на животот на населението.

ЗАПОМНИ

Африканското население се соочува со сериозни предизвици како глад, достапност на чиста вода, здравствени проблеми, низок степен на образование и економска нестабилност, кои го отежнуваат секојдневниот живот и го ограничуваат развојот на континентот. Најпогодени региони се Источна Африка, Сахелската зона, Северна и Западна Африка. Сепак, преку проекти за обезбедување вода, подобрување на земјоделството, изградба на училишта и болници, како и меѓународна помош, се прават значајни напори за подобрување на условите за живот и за поттикнување подолгорочен развој.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Кои се главните причини за глад во Африка?
2. Кои се главните причини за мигрирање на населението?
3. Објасни зошто во некои делови на Африка се почести заразните болести.

Клучни
географски
поими:

Најголеми
градови
Лагос
Киншаса
Каиро
Александрија
Јохансбург
Казабланка

НАЈГОЛЕМИ ГРАДОВИ ВО АФРИКА

Споредбени прашања: Кој е најголем град во Македонија? Кој е најголем град во Европа, кој во Азија? Како знаеме дека се најголеми?

Киншаса, главниот град на ДР Конго, е еден од најголемите франкофонски градови во светот. Во Киншаса денес францускиот јазик го зборуваат милиони луѓе. Францускиот служи како обединувачки јазик меѓу многубројните етнички заедници во градот и има важна улога во образованието, администрацијата и медиумите. Киншаса е, исто така, културно жив град, познат по музиката, танцот и современите уметнички движења. Расположен покрај реката Конго, тој е значаен трговски и транспортен центар и една од најдинамичните метрополи во Африка.

Африка е континент со големи и динамични урбани центри, кои ја отсликуваат економската, културната и историската разновидност на регионот.

Лагос е еден од најголемите градови во Африка и најголем град во Нигерија, со околу 17–18 милиони жители во урбаната агломерација (според Обединети нации, 2024–2025). Градот се наоѓа на југозападниот брег на Нигерија, покрај Атлантски Океан. Тој е важен економски и финансиски центар, со живописен пристаништен комплекс и развиена трговија. Градот е, исто така, културен центар, познат по музиката, уметноста и фестивалите кои привлекуваат посетители од целиот континент. Се карактеризира со густо население, модерни облакодери и жива урбана енергија која ја покажува динамиката на современа Африка.

Пронајди го на географската карта!

Киншаса, главниот град на Демократска Република Конго, се наоѓа на левиот брег на реката Конго и претставува важен транспортен и трговски центар за Централна Африка. Градот е дом на милиони жители од различни етнички групи, како Конго, Теке, Луба, Монго и други банту заедници, што го прави културно и јазично многу разновиден. Киншаса ја комбинира традиционалната африканска култура со современиот урбан живот, а реката Конго му дава стратегиска улога во трговијата и во поврзувањето на регионот.

Зошто е важен транспортен центар?

Градот Лагос

Градот Киншаса

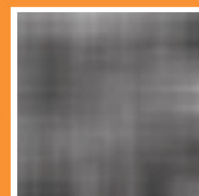
Каиро, главниот град на Египет, е еден од најголемите градови во Африка со околу 23 милиони жители и се наоѓа на североистокот на континентот, покрај реката Нил. Градот е дом на разновидно население, со доминантни Египќани, а присутни се и малцинства од Судан, Либија, Палестина и други региони. Каиро е економски, културен и образовен центар на Египет, а истовремено важна туристичка дестинација поради близината на пирамидите во Гиза и Сфингата, едни од најголемите архитектонски чуда на човештвото.

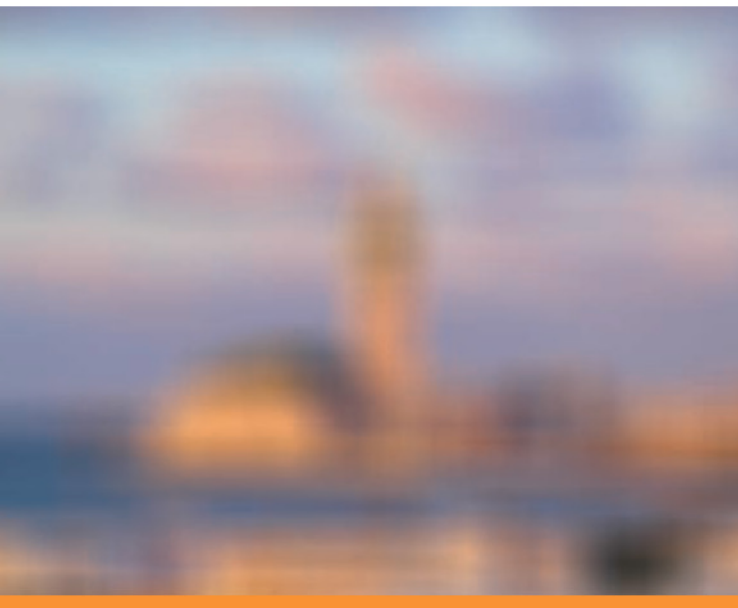
Градот изобилува со историски споменици, музеи и архитектонски знаменитости кои сведочат за богатото културно и историско наследство на Египет. Каиро ја комбинира старата историја со модерната урбана динамика и е медиумски и политички центар на земјата. Покрај тоа, метрополата ги спојува традиционалните египетски обичаи со современиот начин на живот што го прави уникатно место за истражување и учење за историјата и културата на Северна Африка.

Александрија, сместена на северот на Египет покрај Средоземно Море, е важен пристаништен, културен и туристички центар. Градот има околу 5,3 милиони жители и претставува мешавина од Египќани, Арапи и други етнички групи, што ја прави културно и јазично разновидна метропола.

Александрија има богато историско наследство од античката Александрија, еден од најзначајните културни и образовни центри во светот, до современите градски квартави со музеи, универзитети и библиотеки. Најпозната е Библиотеката на Александрија (Bibliotheca Alexandrina), модерна институција изградена во чест на античката библиотека, која чува милиони книги, архиви и нуди научни и културни активности за посетителите.

Античката Александриска библиотека била еден од најголемите научни и културни центри на Медитеранот. Таа се наоѓала во пристанишниот град Александрија, стратегиски сместен на брегот на Средоземно Море, што овозможувало постојан прилив на научници, трговци и патници од Европа, Африка и Азија. Благодарение на оваа поволна географска положба, библиотеката станала глобално средиште на знаењето. Според историските извори, библиотеката чувала околу 400 000 – 700 000 папирусни ракописи, кои опфаќале дела од географија, астрономија, медицина, математика, филозофија и други науки. Таму се создавале првите географски карти и мерења на Земјата, како и пресметката на Ератостен за големината на планетата, која претставува еден од првите научно засновани и многу точни докази за нејзиниот обем. Поради огромното количество информации и научни трудови, често ја нарекуваат „античкиот Google“, бидејќи претставувала најважниот центар за собирање, систематизирање и проучување на знаењето во тогашниот свет.

Казабланка, Мароко

На северозападниот брег на Мароко, покрај Атлантски Океан, се наоѓа **Казабланка**, најголемиот град во земјата со околу 3,7 милиони жители (2024) и површина од 220 км². Градот е еден од најважните економски и индустриски центри во Мароко, познат по големото пристаниште, модерната архитектура и развиениот финансиски сектор. Иако главен град на Мароко е Рабат, Казабланка е срцето на деловните активности и е центар на модерниот урбан живот.

Казабланка ги комбинира историските споменици, културните институции и живописните населби со современиот градски пејзаж, што ја прави значајна дестинација и за туристи и за бизнисмени. Градот е познат и по џамијата Хасан II, една од најголемите џамии во светот, која се наоѓа покрај морето и привлекува илјадници посетители секоја година.

Јоханесбург, ЈАР

Најголемиот град и индустриски центар на ЈАР е економско и културно срце на земјата. Со околу 5,9 милиони жители, **Јоханесбург** е познат како „градот на златото“ поради богатите рудници на злато во околината, кои уште од крајот на XIX век го направиле центар на рударството и економскиот развој. Градот нуди динамична урбана средина со облакодери, трговски центри, уметнички галерии и културни институции.

Истовремено, Јоханесбург е историски значаен бидејќи тука се оформувале важни социјални и политички движења во борбата против апартхејд, што го прави место со богата историја и современо урбано живеење.

ЗАПОМНИ

Големите африкански градови-Лагос, Киншаса, Каиро, Јоханесбург, Александрија и Казабланка-претставуваат силни урбани центри што ја одразуваат економската, културната и историската разновидност на континентот. Тие се развиваат благодарение на природно-географските услови како реките, морските брегови, рудните богатства и стратегиските локации. Секој град има своја уникатна улога: Лагос и Киншаса растат како мегаполиси со огромен број на население, Каиро е историско и културно срце на Северна Африка, Јоханесбург е мотор на економијата и рударството, Александрија е древна и модерна образовна метропола, а Казабланка е современ финансиски и индустриски центар.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Кој е најголемиот град во Африка по број на жители и во која држава се наоѓа?
2. Зошто Јоханесбург е наречен „град на златото“ и како тоа влијаело врз развојот на градот?
3. Објасни зошто Киншаса има важна улога како транспортен и трговски центар во Централна Африка!

РЕГИОНАЛНА ПОДЕЛБА И ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ ВО АФРИКА

Каде се наоѓа Мароко, а каде ЈАР? Во кој дел од Африка извира Конго?
Кој град во Африка би сакал да го посетиш?

Регион е географски поим со кој се означува дел од просторот што се издвојува по заеднички природни и општествени карактеристики. Африка е поделена на неколку такви региони: Северна, Западна, Источна, Централна и Јужна Африка. Секој од нив се разликува по климата, релјефот, населението и начинот на живеење – од пустинските предели на Сахара, преку саваните богати со див свет, до тропските дождовни шуми и висорамнините. Освен по природните одлики, регионите се истакнуваат и со познати туристички центри, како што се пирамидите во Гиза, сафари-парковите во Кенија и Танзанија, водопадите Викторија, како и островите Мадагаскар и Маврициус. Оваа регионална поделба помага подобро да се разбере огромната разновидност на континентот.

Клучни
географски
поими:

Реџиони
Северна Африка
Источна
Африка
Западна Африка
Јужна Африка
Централна
Африка

Африка е континент со големо географско и културно богатство, кој се дели на неколку главни региони, секој со своја специфична природа, клима и население.

Северна Африка се протега по должината на северниот дел на континентот, покрај Средоземно Море и вклучува делови од најголемата пустина на светот, Сахара. Овој регион е познат по својата сувост во внатрешноста и медитеранска клима на крајбрежјето.

Регионот е историски значаен, со антички цивилизации, пирамиди, храмови и градови кои датираат илјадници години. Современите градови се важни економски и политички центри.

Држава	Површина (км ²)	Главен град	Население (милиони)
Алжир	2 381 741	Алжир	46,7
Египет	1 001 449	Каиро	118-120
Либија	1 759 541	Триполи	7,2
Мароко	446 550	Рабат	38
Судан	1 886 068	Картум	48,1
Тунис	163 610	Тунис	12,7
Западна Сахара	266 000	Ел-Ајун	0,6

Карта на Северна Африка

Западна Африка се протега од Атлантски Океан до Централна Африка, со тропска и саванска клима, многубројни реки и плодни земјоделски региони.

Држава	Површина (км ²)	Главен град	Население (милиони)
Нигерија	923 768	Абуџа	223,8
Гана	238 533	Аккра	34,1
Сенегал	196 722	Дакар	18,1
Мали	1 240 192	Бамако	23,0
Нигер	1 267 000	Ниамеј	27,3
Бенин	112 622	Порто-Ново	14,2
Буркина Фасо	272 967	Уагадугу	23,5
Либерија	111 369	Монровија	5,5
Брегот на Слоновата Коска	322 463	Јамусукро	29,0
Гвинеја	245 857	Конакри	14,3
Гвинеја-Бисау	36 125	Бисау	2,1
Сиера Леоне	71 740	Фритаун	9,0
Того	56 785	Ломе	9,3
Кабо Верде	4 033	Праја	0,6
Гамбија	11 295	Банџул	2,8
Мавританија	1 030 700	Нуакшот	4,9

Карта на Западна Африка

Регионот е густо населен, со големи градови, како Лагос, и богата култура, традиција, музика, танци и фестивали.

Централна Африка се наоѓа во средниот дел на континентот и е дом на густе тропски дождовни шуми, големи реки и езера.

Држава	Површина (км ²)	Главен град	Население (милиони)
Демократска Република Конго	2 344 858	Киншаса	105,0
Камерун	475 442	Јаунде	29,3
Чад	1 284 000	Н'Џамена	18,3
Ангола	1 246 700	Луанда	37,0
Габон	267 668	Либревил	2,4
Република Конго	342 000	Бразавил	6,0
Централно-африканска Република	622 984	Банги	5,5
Екваторијална Гвинеја	28 051	Сиудад де ла Пас	1,9
Сао Томе и Принсипе	964	Сао Томе	0,2

Карта на Централна Африка

Источна Африка се протега од Црвено Море на североисток до езерото Викторија.

Држава	Површина (км ²)	Главен град	Население (милиони)
Етиопија	1 104 300	Адис Абеба	129,0
Кенија	580 367	Најроби	55,1
Танзанија	945 087	Додома	67,4
Уганда	241 038	Кампала	48,6
Мозамбик	801 590	Мапуто	34,9
Мадагаскар	587 295	Антананариво	30,8
Малави	118 484	Лилонгве	20,9
Руанда	26 338	Кигали	14,0
Бурунди	27 834	Гитега	13,0
Еритреја	117 600	Асмара	3,7
Џибути	23 200	Џибути	1,2
Комори	2 235	Морони	0,9
Сејшели	455	Викторија	0,1
Сомалија	637 657	Могадишу	18,0
Јужен Судан	619 745	Џуба	11,6
Замбија	752 612	Лусака	21,9
Зимбабве	390 757	Хараре	16,9

Карта на Источна Африка

Регионот е познат по своите планини, вулкани, езера и национални паркови со богата фауна. Реките и езерата, како Викторија и Танганика, обезбедуваат вода и услови за земјоделство, риболов и транспорт. Источна Африка има значајна историска улога, бидејќи тука се наоѓаат археолошки локалитети кои сведочат за првите човечки цивилизации. Современите градови се економски и културни центри. Големите градови претставуваат економски и културни центри.

Јужна Африка го опфаќа најјужниот дел од континентот и се истакнува со разнолики природни области, кои опфаќаат живописни брегови, планински масиви и широки внатрешни предели.

Држава	Површина (км ²)	Главен град	Население (милиони)
Јужно-африканска Република	1 221 037	Преторија (извршен), Кејптаун (законодавен), Блумфонтејн (судски)	61,0
Боцвана	581 730	Габороне	2,7
Намибија	825 615	Виндхук	2,6
Лесото	30 355	Масеру	2,3
Есватини (Свази)	17 364	Мбабане, Лобамба	1,2

Овој регион е економски најразвиениот со големи градови, индустриски центри и развиена инфраструктура.

Карта на Јужна Африка

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ ВО АФРИКА

Африка е континент кој плени со својата разновидна природа, богатата историја и културно наследство, нудејќи уникатни дестинации за туристите од целиот свет.

Египет е најпознатата туристичка дестинација во Северна Африка, благодарение на своите антички споменици и историски локалитети. Главниот град **Каиро** е метропола која ја комбинира модерната урбана инфраструктура со старинските базари, музеи и историски споменици. Но, вистинската атракција се пирамидите и Сфингата во Гиза, кои се светски познати како едни од најголемите архитектонски чуда на човештвото. Покрај нив, туристите можат да ја посетат **Долината на кралевите во Луксор, Карнакските храмови и Египетскиот музеј**, кои нудат увид во древната египетска цивилизација, нејзините обичаи, религија и уметност.

Истражи и дознај кој бил првиот закопан фараон во пирамидите во Египет!

Пирамидите и Сфингата во Гиза

Тунис се наоѓа на северниот брег на Африка. Познат е по комбинација на медитерански плажи и антички градови. Главниот град Тунис изобилува со историски споменици од римско, арапско и берберско време, а античкиот град Картагина е дел од светското културно наследство на УНЕСКО. Туристите овде можат да уживаат во прекрасно зачувани амфитеатри, антички храмови, базари и медитеранскиот животен стил.

Дознај зошто и државата и главниот град имаат исто име!

Тунис

Мадагаскар е островска држава на источниот брег на Африка. Се истакнува со својата уникатна флора и фауна. Главниот град Антананариво е административен центар. Вистинска магија се националните паркови и резерватите кои нудат можност за набљудување на ендемски видови животни и растенија кои не постојат никаде на друго место во светот. Плажите, коралните гребени и тропските шуми го прават Мадагаскар посебна дестинација за еко-туризам и авантуристички патувања.

Мадагаскарски рајски мушичар (*Terpsiphone mutata*) е впечатлива ендемска птица на Мадагаскар

Истражи во кој национален парк на Мадагаскар живее оваа птица!

Занзибар

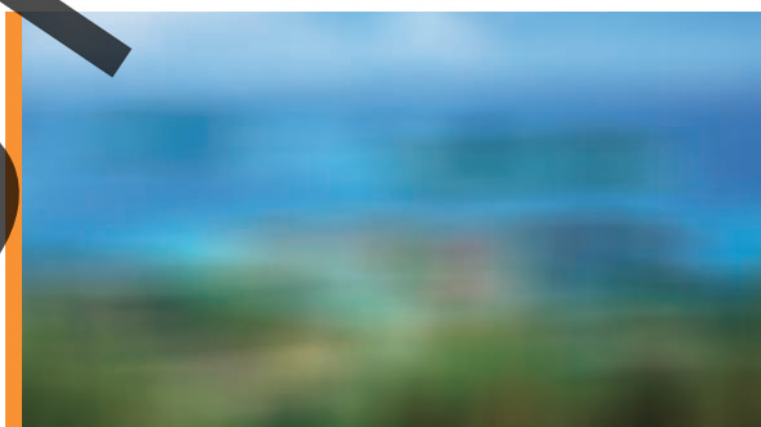
Занзибар е архипелаг на источниот брег на Африка. Тој плени со белите песочни плажи и историскиот Стоун Таун, кое е дел од светското културно наследство на УНЕСКО. Главниот град **Занзибар Сити** ја отсликува мешавината на арапски и африкански влијанија преку тесните улочки, старите тврдини, базарите и традиционалната музика. Архипелагот е познат и по одгледувањето зачини, нудејќи им на туристите можност да доживеат автентична култура и гастрономија.

Сејшелските Острови во Индиски Океан се познати по својата природна убавина, белите песочни плажи, кристално чистите води и шарените корални гребени. Главниот град Викторија на **островот Мае** е административен центар. Островите се богати со тропски резервати и ендемска флора и фауна. Сејшелите нудат совршена комбинација од луксузен туризам, нуркање, еко-туризам и автентично доживување.

Мае, Сејшели

Стоун Таун е историското јадро на Занзибар, е дел од УНЕСКО поради својата уникатна архитектура која ги комбинира арапската, индиската, португалската, британската и африканската традиција. Тесните калдрмисани и лавиринтски улици водат до скриени пазари, дворови и стари тврдини, додека куќите со резбани дрвени врати и фасади го отсликуваат богатото културно наследство. Стоун Таун е познат и по традиционалната музика, ракотворбите, зачините и историската улога во трговијата со робови, што ја прави секоја посета незаборавно искуство.

ЗАПОМНИ

Африка е континент со богата природа, култура и историја, со пустини, савани, планини, реки и национални паркови.

Континентот изобилува со стари градови и историски споменици кои ја отсликуваат старата и современата култура. Главните региони ги вклучуваат Северна Африка (Каиро, Тунис), Источна Африка (Занзибар, Најроби, Додома), Јужна Африка (Преторија, Кејптаун), како и океанските острови (Мадагаскар – Антананариво, Сејшели – Викторија). Овие дестинации нудат уникатни природни пејзажи, културни доживувања и незаборавни туристички авантури.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Кои држави припаѓаат на Северна Африка и што ја прави оваа област историски значајна?
2. Које најнаселениот град во Африка и во кој регион се наоѓа?
3. Објасни кој регион има најголема површина, а е најретко населен!

Клучни
географски
поими:

Еџийџи

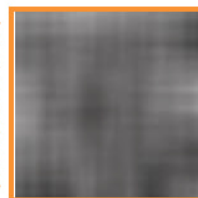
ЕГИПЕТ

Асоцијации: пирамиди, Гиза, камили, фараони, Клеопатра, пустина, Нил, кралеви.

Египет, познат како земјата на пирамидите, претставува една од најстарите и највпечатливи цивилизации во светот. Неговите монументални пирамиди, мистични храмови и богатата историја откриваат култура која оставила траен белег врз човештвото. Покрај величествените градби, Египет е познат и како земја на мачките, животни кои во минатото биле обожувани, сметани за свети и тесно поврзани со секојдневниот живот на старите Египќани.

Главен град: Каиро (Сајо)
Службен јазик: Арапски
Државно уредување: Република
Валута: Египетска фунта

ГЕОГРАФСКА ПОЛОЖБА, ГРАНИЦИ И ГОЛЕМИНА

Египет е држава сместена во североисточниот дел на Африка и е еден од најзначајните историски центри на континентот. Египет е посебен и по тоа што дел од неговата територија, Синајскиот Полуостров, се протега на азискиот континент, што ја прави единствената африканска држава која има делови на два континента – Африка и Азија.

Египет на север се протега покрај Средоземно Море, на исток граничи со Црвено Море, Палестина и Израел, на запад со Либија, а на југ со Судан. Вкупната површина на Египет изнесува околу 1 001 450 км², при што поголемиот дел од територијата е покриен со пустини, особено Западната Пустина (дел од Сахара) на запад, Источната Пустина и Синајскиот Полуостров на исток.

БРЕГОВА РАЗГРАНЕТОСТ

Бреговата линија на Египет се протега по должината на Средоземно и Црвено Море. Северниот дел има песочни плажи и плитки заливи, додека источниот дел е познат по корални гребени и чисти води, важни за туризам. На исток Суецкиот Канал е од голема стратегиска и економска важност, бидејќи го поврзува Средоземно Море со Црвено Море во меѓународни морски рути за трговија.

Ел Гуна,
Црвено
Море

РЕЛЈЕФ

Релјефот на Египет е главно рамничарски, а околу 90 % од територијата е покриена со пустини. Земјата се дели на две главни пустини: Западна и Источна пустина. Западната пустина се одликува со карпести платоа, песочни дини и депресии. Источната пустина се протега од реката Нил до Црвеното Море и се карактеризира со карпести платоа, долини и планински масиви долж брегот на Црвеното Море. Синајскиот Полуостров е претежно планински и карпест регион, со највисока точка Гебел Катарина (2 642 м), што претставува највисок релјефен издиг во земјата.

КЛИМА

Египет има главно пустинска клима, карактеризирана со многу високи температури во летните месеци и многу малку врнежи. Во речиси целата пустинска област владее сув и ариден климатски режим, со големи дневни и ноќни температурни разлики. Зимите се благи, врнежите се ретки и обично се јавуваат во северните предели. Во северниот дел на државата, покрај Средоземно Море, владее медитеранска клима со поумерени температури, поголема влажност и почести дождови, особено во зимските месеци. Климата во Египет е под влијание на географската ширина, близината до морињата, релјефот и доминантните ветрови, што создава голема разноликост од врели и суви пустини во јужните и внатрешните предели до поумерени и влажни региони на север.

ХИДРОГРАФИЈА

Реката Нил е главната водна артерија на Египет и има суштинско значење за земјоделството, транспортот и снабдувањето со вода. Долината и делтата на реката Нил се исклучително плодни и густо населени, а многубројните канали и наводнувачки системи обезбедуваат вода за земјоделството. Покрај Нил, Египет има и неколку оази и ретки природни водотеци во пустинските предели, кои обезбедуваат вода за локалното население.

Планина Катарина, Синајски Полуостров

Источната Пустина во Египет

Делтата на Нил

Суецкиот канал, кој го поврзува Средоземното Море со Црвеното Море, претставува една од најзначајните меѓународни трговски рути, овозможувајќи брза поморска комуникација меѓу Европа и Азија. Покрај економската и транспортната функција, хидрографската мрежа на Египет игра и клучна улога во развојот на туризмот, особено покрај Нил и околните оази.

Бедуин

Долина на кралевите во Луксор

Градот
Александрија

НАСЕЛЕНИЕ

Египет има околу 119-120 милиони жители. Најголемата густина на население е во долината и делтата на реката Нил, каде што живее најголем дел од населението. Таму се развива интензивно земјоделство, а дел од населението се занимава и со риболов. Поголемиот дел од населението припаѓа на арапската етничка група, додека помали етнички заедници вклучуваат коптски христијани, Бедуини на Синај и номадските племиња Бедуини во пустинските региони. Населението е релативно младо, со висок процент на луѓе под 25 години. Главниот јазик е арапски, а доминантната религија е ислам, со присуство на помали христијански заедници, главно, копти.

ПОГОЛЕМИ ГРАДОВИ И ТУРИСТИЧКИ МЕСТА

Главните урбани центри на Египет се: Каиро (политички, административен и културен центар), Александрија (историски и пристаништен град), како и Гиза, Луксор, Асуан и Суец. Овие градови не само што претставуваат економски и културни јадра, туку се и почетна точка за истражување на богатото културно и историско наследство на земјата.

Египет е светски позната туристичка дестинација, благодарение на своите уникатни архитектонски и природни знаменитости.

Меѓу најпознатите се пирамидите во Гиза, Сфингата, Долина на кралевите во Луксор, Карнакските храмови и манастирите на Синајскиот Полуостров. Покрај културното наследство, туристите се привлечени и од природните убавини, како сахарските пустини, езерото Насер и Асуан. Значајни се и крстарењата по реката Нил и нуркањето кај коралните гребени на Црвено Море, кои овозможуваат комбинација на културен, рекреативен и еко-туризам.

Истражи за коралните гребени на Црвено Море!

Нуркање во Црвено Море

ДРЖАВНО УРЕДУВАЊЕ

Египет по државно уредување е република, со уставен систем и законодавно собрание. Политичкиот и административниот живот се концентрирани во главниот град Каиро, кој претставува центар на државната власт и управата.

ПРИРОДНИ РЕСУРСИ

Египет располага со значајни природни богатства, меѓу кои најважни се нафтата, природниот гас, фосфатите, железната руда, златото и други минерални сировини, кои имаат важна улога во економијата. Значаен природен потенцијал претставува реката Нил, која е клучен ресурс кој обезбедува вода за пиење, земјоделство и економски активности. Плодната земја во долината и делтата на Нил овозможува интензивно производство на житни култури, овошје и зеленчук, што ја прави основата за снабдувањето на населението и за развојот на националната аграрна економија.

Во Египет постои „река на крокодили“, која се наоѓа во оазата Фајум. Тука се среќаваат ретки видови крокодили, како и пустински фламинго.

ЗАПОМНИ

Египет се наоѓа во североисточниот дел на Африка, а дел од неговата територија на Синај е на Азија, што ја прави единствената африканска земја на два континента. Релјефот е, главно, рамничарски со пустини на запад и исток, а Синај е планински со највисока точка Монт Катарина (2 642 м).

Реката Нил е клучен ресурс за вода, земјоделство и население, а Нилската Долина и делтата се густо населени и плодни.

Најзначајни градови се Каиро, Александрија, Гиза и Луксор, а најпознати туристички атракции се пирамидите во Гиза, Сфингата, Долина на кралевите во Луксор и коралните гребени на Црвено Море.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Кој е главниот град на Египет и кои се неговите улоги?
2. Зошто реката Нил се смета за клучен природен ресурс за Египет?
3. Објасни зошто Египет е држава на два континента!

ЈУЖНОАФРИКАНСКА РЕПУБЛИКА (ЈАР)

Клучни
географски
поими:

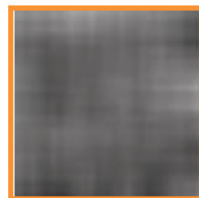
Државно
уредување
Природни
ресурси

Каде се наоѓа 'Ртот Добра надеж? Која е најјужната точка на Африка?
Каде се наоѓа таа?

Нелсон Мандела е еден од најпознатите лидери во светот, кој ја претвори Јужноафриканската Република во симбол на борба за слобода и еднаквост. По долгите години поминати во затвор, тој стана првиот демократски избран претседател на ЈАР и ја водеше земјата кон помирување меѓу различните народи. Денес неговото име е препознатливо како симбол на мир, правда и човечко достоинство. Истражи повеќе за неговиот живот!

Главен град:	Преторија (административен), Кейптаун (законодавен), Блумфонтеин (судски).
Службен јазик:	12 официјални јазици, меѓу кои англиски, африканс и зулу.
Државно уредување:	Парламентарна република.
Валута:	Ранд

ГЕОГРАФСКА ПОЛОЖБА, ГРАНИЦИ И ГОЛЕМИНА

Јужноафриканска Република (ЈАР) е држава сместена во јужниот дел на африканскиот континент, позната по својата природа, богатството на минерали и важноста на културното наследство. ЈАР граничи со **Намибија** на северозапад, **Боцвана** на север, **Зимбабве** и **Мозамбик** на североисток, како и со **Есватини** на исток, додека **Лесото** претставува енклава во рамките на ЈАР. На југозапад и југоисток излегува на Атлантски и Индиски Океан. Површината на ЈАР изнесува околу 1 221 000 км², што ја прави една од поголемите држави во Африка и ја одредува нејзината стратегиска географска улога.

БРЕГОВА РАЗГРАНЕТОСТ

Јужноафриканската Република има долг брег кој излегува на Атлантскиот Океан на запад и Индискиот Океан на исток. Бреговите се карактеризираат со песочни плажи, карпести делови и заливи. На југозападниот брег се наоѓаат заливите Салдана Беј и Фалс Беј. На источниот брег се важни пристаништа Дурбан и Ист Лондон. Во близина на Кейп Таун се наоѓа Кейп Полуостровот со Планината Тејбл и островот Робен, значајни за туризмот и историјата. Јужно од Кейп Таун се наоѓа 'Ртот Добра Надеж, кој е важна географска точка. Првиот европски морепловец што го достигнал бил Бартоломео Дијас во 1488 година.

Кој истражувач го открил 'Ртот Добра Надеж?

РЕЛЈЕФ НА ЈАР

Јужноафриканската Република има многу разновиден релјеф, составен од планини, висорамнини, низини и пустински предели. Највисокиот планински венец се **Дракенски Планини**, кои се протегаат во источниот дел на земјата со височини над 3 000 метри. Во југозападниот дел се наоѓаат **Кејпските Планини**. Главна релјефна целина е Јужноафриканската Висорамнина, која зафаќа најголем дел од внатрешноста на земјата и е погодна за земјоделство. Во нејзиниот североисточен дел се наоѓа областа Бушвелд, позната по богатите наоѓалишта на платина, хром, ванадиум и други минерали. Низините се протегаат, главно, покрај тесниот крајбрежен појас на ЈАР, а во западниот дел е низината на река Орање. На југозапад се наоѓа дел од пустината Калахари.

Дракенски Планини

КЛИМА

Јужноафриканската Република се наоѓа во јужниот умерен појас, а нејзината клима е под влијание на Атлантскиот и Индискиот Океан, како и на морските струи. Студената Бенгуелска струја покрај западниот брег го намалува испарувањето и количеството на водена пареа во воздухот, поради што врнежите се оскудни. Од друга страна, топлата Агулска струја долж источниот брег придонесува за повисоки температури и поголемо количество врнежи. Дракенските Планини претставуваат природна пречка за влажните воздушни маси од Индискиот Океан, па источните делови на земјата добиваат значително повеќе врнежи од западните и внатрешните области.

Во Јужноафриканската Република се застапени повеќе климатски типови. Во северозападните и западните делови преовладува **полупустинска клима**, во централните делови – степска клима, во југозападниот дел околу Кејп Таун – **средоземна клима**, на југоисточниот брег – умерено влажна клима, а во североисточните делови – **суптропска клима**.

Просечната годишна количина на врнежи за целата држава изнесува околу 465 мм, но нивната распределба е многу нерамномерна. Во најсувите северозападни области паѓаат помалку од 200 мм врнежи годишно, додека источните делови добиваат значително повеќе врнежи. Температурите варираат од вредности под 0 °C на највисоките делови на Дракенските Планини во текот на зимата до над 40 °C во најтоплите внатрешни области во летниот период.

Истражи од каде започнува Бенгуалската морска струја!

ХИДРОГРАФИЈА

Јужноафриканската Република (ЈАР) има развиена, но нерамномерно распределена хидрографска мрежа, која е силно зависна од релјефот и климатските услови. Најголем дел од земјата има полусуви до суви климатски зони, поради што реките често имаат сезонски режим.

Реката Орање е најдолгата река во ЈАР и една од најважните водни артерии во јужна Африка. Извира во Дракенските Планини во Лесото, каде што во горните текови е позната како Сенкајо. Тече околу 2 200 км низ внатрешноста на ЈАР, а потоа ја формира границата со Намибија, по што се влева во Атлантски Океан. Иако е долга, Орање има релативно мала плодноводност бидејќи протекува низ суви области. Таа има огромно значење за земјоделството, снабдувањето со вода и за производството на електрична енергија. На неа

Истражи зошто оваа река се нарекува Орање!

Река Орање

се изградени значајни хидроенергетски и одводни системи, меѓу кои Гарјеп (Gariep) и Вандер Клоф (Vanderkloof) браните.

Реката Лимпопо (Limpopo River) е втората најдолга и многу важна за регионот. Таа тече во лак околу северниот дел на ЈАР и формира делови од границата со Боцвана и Зимбабве. Протекува низ тропски и полусуви предели, поради што има изразито сезонски тек, со големи разлики меѓу дождовниот и сувиот период. Лимпопо претставува значаен извор на вода за земјоделството, сточарството и населението, но често е подложна на поплави во периоди на интензивни дождови.

ЈАР нема изразено големи природни езера, но има околу 5 000 вештачки акумулации, изградени за водоснабдување, хидроенергија и наводнување.

Хидрографијата има големо значење за ЈАР бидејќи земјата е климатски зависна од секој извор на вода. Водните системи овозможуваат развој на земјоделството, урбанизацијата, индустријата и производството на електрична енергија, а воедно претставуваат клучен фактор за економски и социјален развој на државата.

НАСЕЛЕНИЕ

ЈАР има околу 65 милиони жители и е една од етнички најразновидните држави во светот. Најголема група се африканските народи (околу 80%), меѓу кои најдоминантни се: Зулу – најбројниот народ кој, главно, живее во Квазулу-Натал, во рурални и урбани средини, потоа Коса (Xhosa) во Источен и Западен Кејп, со силно присуство и во Кејптаун; Сото и Тсвана се распространети во внатрешните висорамнини, особено во Јоханесбург и Преторија, каде што, главно, живеат во урбаните центри.

Од белото население најзначајни се **Африканери (Бури)** со холандско потекло. Тие денес, главно, живеат во урбани центри како Преторија и Јоханесбург. **Англо-Јужноафриканци** се со британско потекло, најмногу се присутни во Кејптаун, Дурбан и Јоханесбург.

Значајна е и индиската заедница, која е најмногу концентрирана во Дурбан.

Во поголемите градови има и многубројни доселеници од соседните африкански држави, привлечени од економските можности.

Племи Зулу – традиционален танц

НАЈГОЛЕМИ ГРАДОВИ И ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ

Јужноафриканската Република има неколку важни урбани центри кои ја обликуваат нејзината економија и култура. **Јоханесбург** е најголемиот град и главен економски и финансиски центар. **Преторија** служи како административен главен град, позната по владините институции и дипломатските мисии. **Кејптаун** е законодавен главен град и еден од најубавите туристички градови, препознатлив по планината Тејбл. **Дурбан** е голем приморски град со значајно пристаниште и топла клима, додека **Блумфонтеин** е судски главен град и важен образовен центар.

Истражи зошто ЈАР има три главни престолнини!

ЈАР е, исто така, позната по своите природни и културни атракции. Меѓу најзначајните туристички места се **Националниот парк Кругер**, кој е дом на „големата петорка“, планината **Тејбл** во Кејптаун, познатите плажи на Дурбан, како и импресивните **Дракенски Планини**. Од културно-историските локалитети се издвојуваат **островот Робен** и музеите во Јоханесбург, кои сведочат за богатото и комплексно минато на земјата.

ПРИРОДНИ РЕСУРСИ

Јужноафриканската Република е една од најбогатите земји во Африка по природни ресурси и игра важна улога во економијата на континентот. Земјата е светски лидер во производството на **платина** и **злато**, а значајни се и резервите на **дијаманти**, **железо**, **јаглен**, **ураниум** и **хром**.

Различните региони овозможуваат и плодна почва за земјоделство. Внатрешните висорамнини се погодни за житни култури, како пченица и пченка, но и за индустриски култури, додека крајбрежните региони се идеални за одгледување овошје, грозје и производство на вино, особено во **Западен и Источен Кејп**.

ЈАР е уникатна по тоа што нејзината економија се темели на рударството и туризмот. Рударството учествува со околу 8 % во БДП на земјата и опфаќа повеќе од половина од вкупниот извоз на државата, а природните резервати и националните паркови, како Кругер, привлекуваат туристи од целиот свет, создавајќи значителни приходи.

Винова лоза во ЈАР

Истражи колку рудници на дијаманти има во државата ЈАР!

Националниот парк Кругер потекнува од резерватот Сабие, основан во 1898 година, а како Национален парк Кругер е официјално формиран во 1926 година. Паркот е познат како засолниште на петте највеличествени жители на африканската савана – лавот, леопардот, слонот, носорогот и биволот. Покрај нив, тука живеат и над 500 видови птици, 147 видови цицачи и 110 видови рептили. Со различни екосистеми, од густе шуми до суви савани, Кругер овозможува богат биодиверзитет, а посетителите можат да ја доживеат природата речиси недопрена, преку мрежа од патеки и сафари рути, додека некои делови се достапни само со водичи за автентично доживување на дивината.

ЗАПОМНИ

Јужноафриканската Република се наоѓа на југот на Африка, меѓу Атлантски и Индиски Океан, и граничи со Намибија, Боцвана, Зимбабве, Мозамбик, Есватини и Лесото. Земјата има прекрасен и разновиден релјеф – високи планини, проширени висорамнини и зелени низини.

Климата е разновидна: медитеранска на југозапад, суптропска на исток и полупустинска на северозапад, што создава уникатни природни пејзажи.

Разгранетите брегови нудат убави плажи, а густо населени се големите градови како Јоханесбург, Кејптаун и Дурбан.

ЈАР е позната по своите национални паркови, богатата флора и фауна и многубројните туристички дестинации кои ги привлекуваат луѓето од целиот свет.

Прашања за проверка на знаењето:

1. На кои океани излегуваат бреговите на Јужноафриканската Република?
2. Опиши како влијаат различните климатски појаси врз флората, фауната и земјоделството во ЈАР!
3. Објасни како хидрографијата, националните паркови и минералните ресурси ги поддржуваат економијата и туризмот во ЈАР!

ГЕОГРАФИЈА ЧА АМЕРИКА

Америка е еден од најголемите и најразновидни континенти на Земјата. Континентот се состои од Северна и Јужна Америка и се одликува со исклучително разновиден релјеф, високи планински венци како Кордилјерите и Андите, пространи рамнини, тропски дождовни шуми како Амазонската Прашума, пустини и долги крајбрежја. Америка располага со богата хидрографија, во која се издвојуваат големите реки Мисисипи, Амазон и Ориноко, како и многубројни езера. Континентот е богат со природни ресурси, меѓу кои нафта, природен гас, руда, шуми и земјоделски производи. Населението е етнички и културно разновидно, а големите градови, како Њујорк, Саун Пауло и Мексико Сити, претставуваат значајни економски, културни и политички центри. И покрај високото ниво на развој во одредени региони, Америка се соочува и со предизвици како социјална нееднаквост, миграции и еколошки проблеми, кои влијаат врз одржливиот развој на континентот.

СОДРЖИНА:

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АМЕРИКА

Америка – поделба на Северна и Јужна Америка

Природно-географски карактеристики на Северна Америка

Брегова разгранетост на Северна Америка

Релјеф на Северна Америка

Клима на Северна Америка

Реки на Северна Америка

Езера на Северна Америка

Природни богатства на Северна Америка и нивната географска распределба

Природно-географски карактеристики на Јужна Америка

Положба и брегова разгранетост на Јужна Америка

Релјеф на Јужна Америка

Клима на Јужна Америка

Реки на Јужна Америка

Езера на Јужна Америка

Природни богатства на Јужна Америка и нивната географска распределба

СОЦИО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА СЕВЕРНА И ЈУЖНА АМЕРИКА

Социо-географски карактеристики на Северна и Јужна Америка

Население на Америка: распределба, густина и природен прираст

Народи, јазици и религии во Америка

Регионална поделба на Америка: Северна, Средна и Јужна Америка

Урбанизација во Америка: развој на големите градови

Туристички центри на Северна и Јужна Америка

Соединети Американски Држави (САД)

Канада

Бразил

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АМЕРИКА

АМЕРИКА – ПОДЕЛБА НА СЕВЕРНА И ЈУЖНА АМЕРИКА

Клучни
географски
поими:

Америка
Северна
Америка
Јужна Америка
Географска
положба
Панамски
Канал
Средна
Америка (врска
меѓу двајца
континенти)
Брегова
разгранетост
Океани:
Атлантиски
Тихи
Северен Леген
Океан

Погледни ја картата на Америка. На нема карта покажете каде се наоѓа Северна, а каде Јужна Америка и обидете се да ја одредите линијата што ги разделува. Дали Америка е еден или повеќе континенти и по што мислите дека се разликуваат овие два дела?

Замисли дека стоиш на најтесното место на Панамскиот Канал. Ако направиш чекор налево – се наоѓаш во Северна Америка. Ако направиш чекор надесно – веќе си во Јужна Америка. Ретко некаде на Земјата може да се види толку јасна симболична физичка граница која ги спојува, но и ги одвојува двата големи континента. Америка е позната по огромни простори, импресивни планини, најдлабоки кањони, најбогати реки и уникатни народи и култури. За да ја запознаеме подобро, најнапред треба да разбереме како е поделена и каде се протегаат нејзините континенти.

Америка претставува едно од најголемите копнени подрачја на нашата планета и зафаќа огромен дел од западната хемисфера. Иако често во секојдневниот говор се користи како единствен поим, „Америка“, всушност, опфаќа два големи и јасно издвоени континента:

- **Северна Америка**, која се простира кон арктичките области и опфаќа голем број острови, полуострови и разновидни природни региони и
- **Јужна Америка**, континент препознатлив по своите тропски предели, високите Анди и богатството на растителни и животински видови.

Северна и Јужна Америка се поврзани преку потесниот копнен дел познат како **Средна Америка**, кој претставува мост меѓу двата континента. Средна Америка вклучува низа држави и островски групи што имаат значајна улога во историјата, културата и сообраќајната поврзаност на целиот Американски Континент.

Поради ваквата поставеност, Америка е континент кој обединува големи природни контрасти, од студените арктички краишта на север, до тропските шуми во екваторскиот појас и студените предели во јужните области. Различностите меѓу Северна и Јужна Америка се видливи во релјефот, климата, хидрографијата, населението и културите. Ова ја прави Америка едно од најинтересните подрачја за проучување во географијата.

Северна Америка

Јужна Америка

Средна Америка

Географска положба на Америка

Ако патуваш од најсеверната точка на Северна Америка до најјужната точка на Јужна Америка, би поминал над 15 000 км. Тоа е растојание поголемо од Скопје до Токио и назад!

ГЕОГРАФСКА ПОЛОЖБА НА АМЕРИКА

Американското копно се протега од арктичките области на далечниот север, па сè до студените и ветровити предели на Јужна Америка, блиску до Антарктикот. Од запад е опкружено со Тихи Океан, а од исток со Атлантски Океан. Оваа положба ја прави Америка богата со различни климатски појаси и природни системи.

Зошто луѓето често го користат истиот термин „Америка“ и за држави и за континенти?

Северна Америка се простира на север до Арктикот, на југ до границата на Колумбија со Панама, на исток до Атлантски Океан и на запад до Тихи Океан.

Најсеверната точка е **Кејп Колумбија** на канадскиот остров **Елсмир**, кој се наоѓа многу блиску до Северниот Пол.

Најјужната точка на копното е **Пунта Мариато** во **Панама**.

Најисточната точка е **Кејп Сент Чарлс** во канадската покраина **Њуфаундленд и Лабрадор**.

Најзападната точка е **Кејп Принц од Велс** во **Алјаска**, кој е многу близу до Азија преку Беринговиот Проток.

Во овие граници Северна Америка зафаќа површина од околу 24 милиони км², што ја прави трет континент по големина во светот, по Азија и Африка. Нејзината голема површина овозможува голема природна разновидност, од вечен мраз на север до топли тропски предели и пустини на југ.

Јужна Америка започнува јужно од границата на Колумбија со Панама, што претставува условна граница меѓу Северна и Јужна Америка, и се протега до јужните делови на континентот, завршувајќи со Огнена Земја, која се наоѓа помеѓу Атлантски Океан од исток и Тихи Океан од запад.

Вистинската големина на континентот се гледа преку неговите крајни точки:

Најсеверна точка е **Пунта Галинас** во Колумбија, крајбрежен рт што навлегува во Карипско Море.

Нацртај едноставна шема со која ќе покажеш како е поделено копното на Америка на Северна и Јужна Америка!

1. Направи табела со две колони: Северна Америка и Јужна Америка! Во секоја колона запиши по 3 карактеристики што ги разликуваат!
2. Истражи и напиши краток опис (5 – 6 реченици) за Панамскиот Канал и неговата важност за светската сообраќајна мрежа!

Најјужна точка е **Кејп Фровард** во Чиле.

Најисточна точка е **Понта до Сејшас** во Бразил.

Најзападна точка е **Пунта Парињас** во Перу, на брегот на Тихи Океан.

Во овие граници Јужна Америка зафаќа површина од околу 18 милиони км², што ја прави четврти континент по големина на Земјата.

Иако е помала од Северна Америка, Јужна Америка има голема природна разновидност:

- високите планини на Андите
- огромната прашума на Амазон
- пустината Атакама
- реката Амазон и езерото Титикака

Овие природни контрасти ја прават Јужна Америка еден од најразновидните природни простори на Земјата.

КУЛТУРНА ПОДЕЛБА

Покрај географската поделба на Северна и Јужна Америка, постои и културна поделба на **Англоамерика и Латинска Америка**.

Во Англоамерика припаѓаат САД и Канада. Тие се карактеризираат со употреба на англиски јазик, развиена индустрија и силни економии.

Латинска Америка опфаќа држави од Средна и Јужна Америка, како и делови од Карибскиот Регион. Во нив доминираат шпанскиот и португалскиот јазик. Регионот се одликува со богата култура, историско колонијално наследство и голема природна и демографска разновидност.

Географската поделба ја прикажува физичката структура на Америка, додека културната поделба помага да се разберат историските и општествените разлики меѓу народите. Двете поделби заедно даваат целосна слика за континентите Северна и Јужна Америка.

ЗАПОМНИ

Америка се дели на Северна и Јужна Америка, а нивната граница се наоѓа кај Панамскиот Провлак, кој ги поврзува двата дела. Северна и Јужна Америка се разликуваат по природните одлики, климата и населението.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Од кои два континента е составена Америка?
2. Кои океани ја опкружуваат Америка?
3. Зошто географската положба има влијание врз климата на Америка?
4. Кои држави најчесто се вклучуваат во Северна Америка според културната поделба и кои заеднички карактеристики ги имаат тие држави?
5. Зошто државите во Средна и Јужна Америка се групираат под терминот „Латинска Америка“ и кои јазици најмногу се зборуваат во овој регион?

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА СЕВЕРНА АМЕРИКА

БРЕГОВА РАЗГРАНЕТОСТ НА СЕВЕРНА АМЕРИКА

Погледнете ја картата на Северна Америка. Забележете како изгледа нејзиниот брег и кажете дали е рамен или разгранет. Покажете примери на заливи, полуострови или острови и размислете дали сите брегови се исти.

Клучни
географски
поими:

Брегова
разгранетост
Острови
Полуострови
Мориња
Заливи
Панамски
Канал

Ако патувааш со брод покрај бреговите на Северна Америка, ќе забележиш огромни острови опкружени со мраз, длабоки заливи што навлегуваат во копното, топли карибски води полни со островски групи и тесни протоци што поврзуваат цели океани. Не постои друг континент кој има толку разновидна и впечатлива брегова разгранетост како Северна Америка. Таа не само што го формира изгледот на континентот туку влијае и врз климата, живеалиштата, стопанството и движењето на населението.

Гренланд, најголемиот остров на светот, и огромниот Канадски Арктички Архипелаг создаваат брег со илјадници заливи и канали. Овој сложен брег е резултат на долгиот процес на заледување што го обликувал континентот.

Бреговата разгранетост опишува колку еден брег е сложен, дали има острови, полуострови, длабоки заливи и тесни морски премини. Колку е побогата бреговата линија, толку поголеми можности постојат за развој на пристаништа, рибарство, морски сообраќај и туризам.

Северна Америка е пример за континент со исклучително разновидна брегова линија. На север можат да се сретнат ледени острови, на исток огромни заливи, а на југ топли карибски води полни со островски групи.

Северна Америка е опкружена со некои од најголемите и најразновидни острови на Земјата. На далечниот североисток се издига **Гренланд**, огромен и речиси целосно покриен со мраз, поради што често го нарекуваат „ледениот континент во минијатура“. Западно од него се наоѓа **Бафинова Земја**, позната по студените арктички предели и по долгите периоди кога нејзините брегови се опкружени со мраз. Во Канадскиот Арктички Архипелаг е сместен островот **Викторија**, каде што глацијацијата силно влијаела врз изгледот на брегот, создавајќи многубројни заливи,

Глечерот Кнуд Расмусен, Гренланд

Северна Америка

Замисли дека патуваш со брод од Гренланд до Бахамите. Опиши како би се менувале пејзажот и климата што ги гледаш.

Бахамски Острови

мали островчиња и тесни премини. На источниот брег на континентот се наоѓа **Њуфаундленд**, остров што има долга традиција поврзана со рибарството, прекуокеанската пловидба и развојот на крајбрежните населби. Студените океански струи што го опкружуваат овој остров влијаат врз климата и условите за живот.

Северна Америка не е само свет на мраз и ниски температури. Ако се придвижиме кон југ, сликата целосно се менува. Тука преовладуваат топли, тиркизни води и песочни острови што се издвојуваат по својата тропска клима. Најпознати меѓу нив се **Бахамските Острови**, како и островските групи познати како **Големи Антили**, меѓу кои се Куба, Јамајка, Хиспаниола (на која се наоѓаат Хаити и Доминиканската Република) и Порторико, составени од долг синцир мали вулкански и корални острови. Овие јужни островски региони се светски познати туристички центри, препознатливи по својата природна убавина, разновидниот животински свет и културното наследство.

Брегот на Северна Америка исто така е обликуван и од големи полуострови. На далечниот север се простира **Алјаска**, груб и величествен полуостров, познат по планини, глацијални долини и активни вулкани. На западниот брег се издолжува **Калифорнискиот Полуостров**, долг и тесен, насочен длабоко во Тихи Океан. На исток го среќаваме **Лабрадор**, кој со своите карпести и студени предели создава впечатлива арктичка слика. Но целосно различна е сликата во јужните предели каде што **Флорида** се истакнува со ниски и мочурливи крајбрежја, топла клима и развиен туризам. Уште подалеку кон југ се наоѓа **Јукатан**, полуостров богат со историја и остатоци од цивилизацијата на Маите.

Северна Америка е опкружена со повеќе мориња. На север се наоѓа **Бофорово Море**, студено и покриено со мраз во голем дел од годината. На запад, меѓу Азија и Северна Америка, се протега **Берингово Море**, значајно по морскиот свет и риболов.

Алјаска

Остров	Површина	Опис
Гренланд (Greenland)	2 166 000 км ²	Најголемиот остров во светот (ако не се смета Австралија како континент). Речиси 80 % од неговата површина е покриена со мраз.
Бафинова Земја (Baffin Island)	507 000 км ²	Втор најголем остров во Америка и петти најголем во светот. Се наоѓа длабоко во арктичките предели.
Викторија (Victoria Island)	217 000 км ²	Поголем од цела Белгија, Данска и Португалија заедно. Населбите се ретки и климата е арктичка.
Елсмир (Ellesmere Island)	196 000 км ²	Едни од најсеверните планински венци на Земјата што не се дел од Гренланд. Многу сурови и студени услови.
Куба	110 860 км ²	Иако е карибски остров, географски се вбројува во Северна Америка. Најголем е меѓу островите во Карибите.

На југ од континентот се наоѓа **Карипско Море**, топло и богато со животински видови, што го прави едно од најатрактивните туристички подрачја во светот. Во Атлантски Океан, на исток, се наоѓа и интересното **Саргасово Море**, единствено море во светот што нема брегови, бидејќи неговите граници не се определени од копно, туку од голем систем на струи во Атлантски Океан, препознатливо по густите пловечки алги, **саргаси**.

Некои од најголемите светски заливи се наоѓаат токму во Северна Америка. Еден од нив е **Хадсоновиот Залив**, кој навлегува длабоко во копното на Канада и има големо влијание врз климата и животниот ритам во просторот. На запад се наоѓа **Алјаскиот Залив**, познат по студените води и силните морски струи. На западниот брег на Северна Америка се наоѓа **Калифорнискиот Залив**, долг и тесен морски залив што го одделува Калифорнискиот Полуостров од мексиканското копно.

На јужниот брег на Северна Америка се простира **Мексиканскиот Залив**, еден од најзначајните и најпознати морски простори на континентот. Тој претставува **голем, длабок и топол океански залив**, опкружен од три страни со копно, на север од Соединетите Американски Држави, на запад и југ од Мексико, а на југоисток е поврзан со Карипско Море.

Поради својата географска положба, Мексиканскиот Залив има важна улога во климатските услови на околните крајбрежја. Топол е во текот на целата година, а топлата морска вода често придонесува за формирање тропски бури и урагани, кои понекогаш се движат кон бреговите на САД и Мексико. Заливот е богат со морски свет и наоѓалишта на нафта и природен гас, поради што претставува еден од најважните економски региони на Северна Америка. Голем број пристаништа, како Њу Орлеанс и Хјустон, се развиле токму поради близината на заливот и можностите за прекуокеанска трговија.

Мексиканскиот Залив е и значајна туристичка област, позната по долгите песочни плажи, топлата клима и развиените крајбрежни градови. Неговата разновидност од природни екосистеми до економски активности го прави особено важен дел од брегот на Северна Америка.

Природните протоци низ Арктикот и Карибите создаваат премини меѓу различни мориња и влијаат врз морските струи и климата. Најпознатиот проток е вештачки создадениот **Панамски Канал**, кој ги поврзува Атлантски и Тихи Океан и претставува еден од најважните поморски канали во светот.

Дел од Панамскиот Канал

Размисли зошто Мексиканскиот Залив и Панамскиот Канал имаат толкаво економско значење за околните држави?

ЗАПОМНИ

Северна Америка има многу разгранет брег, со многубројни заливи, полуострови и острови. Таа излегува на три океани: Атлантски, Тихи и Северен Леден Океан, што придонесува за разновиден изглед на бреговите. Најразгранети се северните и источните брегови, каде што се развиле важни пристаништа и морски патишта.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Објасни со свои зборови што значи брегова разгранетост!
2. Какви разлики постојат меѓу арктичките острови и островите во Карипско Море?
3. Опиши ги природните особености на два различни полуострова од Северна Америка!
4. Кое море е единствено во светот без брегови и по што е препознатливо?
5. Каква улога имаат заливите во обликувањето на брегот и животот на населението?

Клучни
географски
поими:

Средишни
Низини

Големиот Басен

висорамнина

Колорадо

Мексиканска

Висорамнина

Кордилјери

Ајалачки Пла-

нини

вулкани

Мауна Лоа

Мауна Кеа

Појокаџејџил

Оризаба

Џусџина

Мохаве

РЕЛЈЕФ НА СЕВЕРНА АМЕРИКА

Погледнете ја физичко-географската карта на Северна Америка. Забележете каде се наоѓаат планините, рамнините и висорамнините и обидете се да кажете кој дел од континентот е највисок, а кој најнизок.

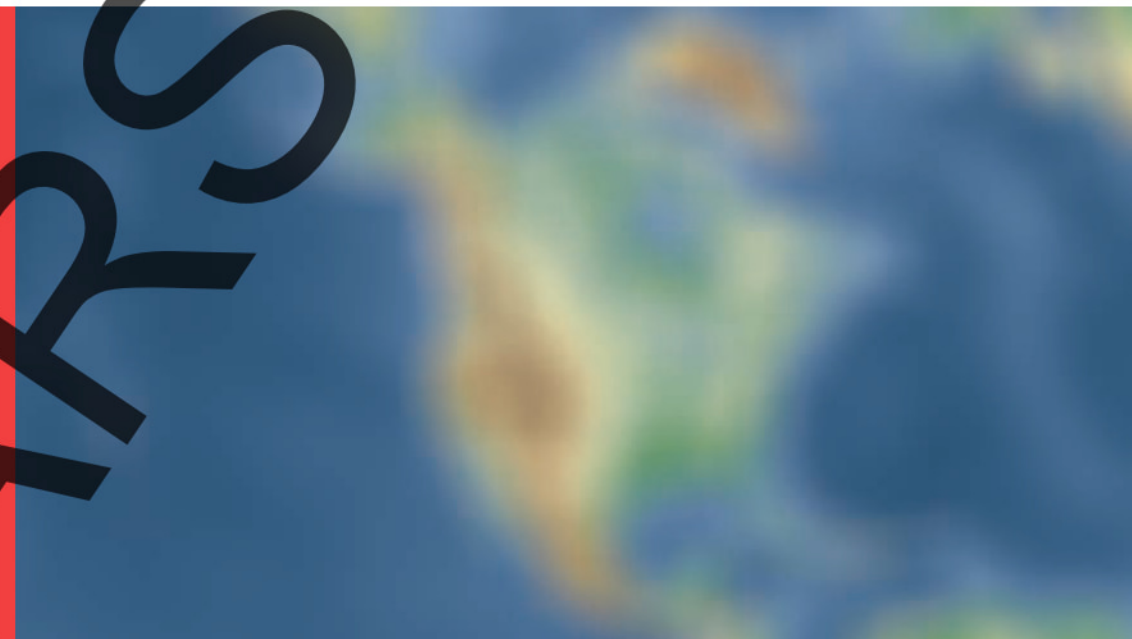
Ако погледнете карта на Северна Америка, веднаш ќе го забележите огромниот контраст меѓу источниот и западниот дел на континентот. Додека едната страна се издига со високи, млади и стрмни планински венци, другата се одликува со постари планини со заоблени врвови и широки рамнини. Овие разлики не се случајни, тие се резултат на долгите геолошки процеси што го обликувале релјефот на континентот милиони години.

Западниот дел на Северна Америка го зазема еден од најголемите, највеличествени и најразновидни планински системи на Земјата, **Кордилјерите**. Овој огромен планински венец се простира од **Алјаска на север**, па сè до **јужните делови на Мексико**. Со должина од над **15 000 километри**, Кордилјерите претставуваат природен сид што ги обликува климата, хидрографијата, населението и релјефот на целиот континент. Кордилјерите се **млади планини**, создадени со придвижување на тектонските плочи, што објаснува зошто нивните врвови и денес се **високи, стрмни и остри**. Овие планини сè уште се подложни на геолошки активности како: земјотреси, тектонски поместувања и вулканизам.

Кордилјерите се еден од најмоќните планински системи на Земјата. Нивните остри врвови, како и појавата на вулкани во Каскадните Планини и Хаваите, сведочат за силните тектонски процеси што и денес го обликуваат западниот дел на континентот.

Релјефна
карта на
Северна
Америка

Карпестите Планини

Во состав на Кордилјерите влегуваат многубројни планински венци и висорамнини. **Карпестите Планини (Rocky Mountains)** се најпознатиот и најобеман планински венец во северниот дел со највисокиот врв **Маунт Елберт (4 401 м)**. **Сиера Невада** е планински масив во Калифорнија со еден од највисоките врвови во САД, **Маунт Витни (4 421 м)**. **Каскадните Планини** се познати по вулкански врвови, како **Маунт Реиниер** и **Маунт Сент Хеленс**. **Планините Западна Сиера Мадре и Источна Сиера Мадре** во Мексико го завршуваат јужниот крај на системот. Овие планински венци го прават западниот дел на Северна Америка еден од најрелјефните и најдинамични природни простори во светот.

Еден од најпознатите делови на Кордилјерите е **висорамнината Колорадо**, сместена во југозападниот дел на САД. Оваа висорамнина е обликувана со силна ерозија од реките, особено од реката Колорадо, која создава длабоки кањони. Најпознат меѓу нив е **Големиот Кањон**, природно чудо познато по својата огромна длабочина, обоени карпи и геолошки слоеви стари милиони години. Висорамнината Колорадо е сува, карпеста и драматична по изглед, што ја прави една од најпрепознатливите природни области во Северна Америка.

Највисоки планински врвови во Северна Америка

Врв	Надморска височина	Локација	Опис
Денали (Denali)	6 190 м	Алјаска, САД	Планината Денали (порано нарекувана МекКинли) е највисокиот врв во Северна Америка. Од 2015 година официјално повторно го носи името Денали, што значи 'Висока' или 'Голема'.
Логан (Mount Logan)	5 959 м	Јукон, Канада	Највисок врв во Канада. Се одликува со огромна маса и голем број глечери.
Оризаба (Pico de Orizaba)	5 636 м	Мексико	Највисока планина во Мексико и највисок вулкан во Северна Америка.
Сент Елијас (Mount Saint Elias)	5 489 м	На границата меѓу Алјаска (САД) и Јукон (Канада)	Втор највисок врв во САД и дел од масивот планини Сент Елијас.
Попокатепетл (Popocatepetl)	5 426 м	Мексико	Активен вулкан близу Мексико Сити, еден од најпознатите вулкански врвови на континентот.

Големиот Кањон

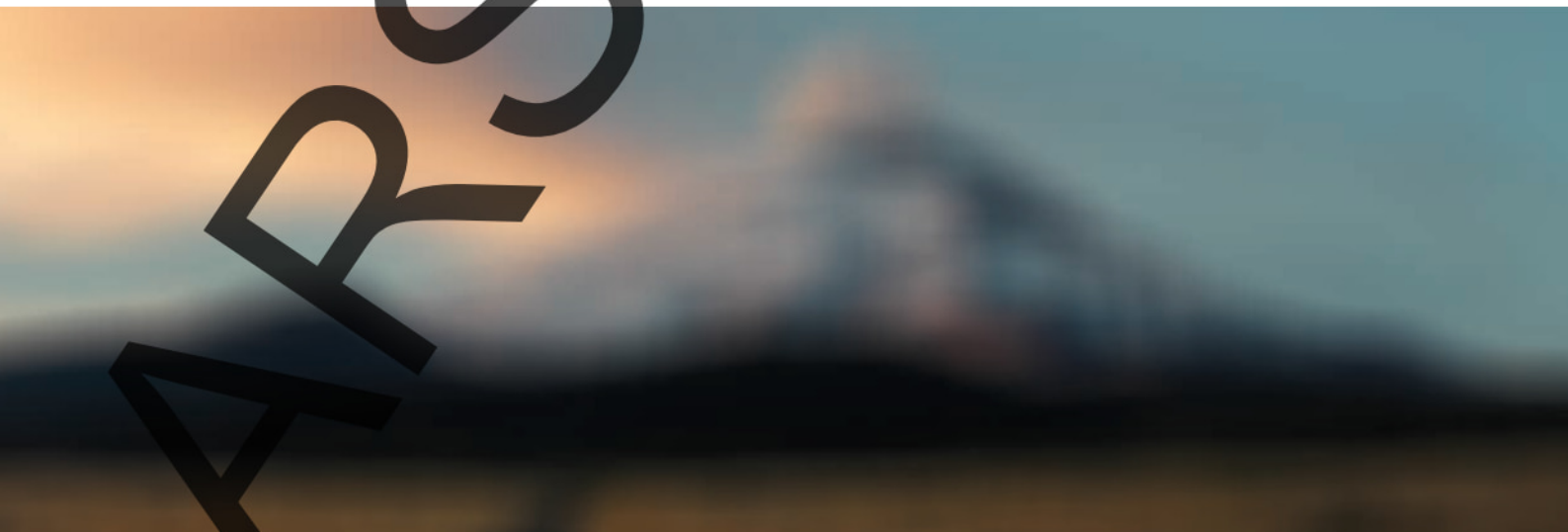
Дрвото Џошуа, пустина Мохаве

1. Направи кратка споредба (3 – 4 реченици) помеѓу пустината Мохаве и висорамнината Колорадо!
2. Истражи и објасни како се формирал Големиот Кањон на висорамнината Колорадо!

Помеѓу планинските венци на Кордилјерите се наоѓа **Големиот Басен**, кој претставува огромна котлина без природен излез кон океан. Тука сите реки завршуваат во **затворени езера**, како Големото Солено Езеро, или целосно пресушуваат. Овој регион има **пустински и полу-пустински карактер**, со слаби врнежи, високи температури во лето и големи температурни разлики меѓу ден и ноќ.

Во југозападниот дел на САД се простира **пустината Мохаве**, добро позната по исклучително сувите услови. Ова е дом на дрвото **Џошуа**, карактеристичен растителен вид на пустината Мохаве. Високите температури, малото количество дожд и специфичната флора ја прават Мохаве една од најпрепознатливите пустини во Северна Америка.

Западниот дел на Северна Америка е под влијание на тектонските плочи, поради што тука има голем број вулкани. Во Мексико се наоѓаат два познати вулкана: **Попокатепетл**, активен вулкан со чести ерупции, и **Оризаба**, кој со своите 5 636 м е највисокиот врв во Мексико и еден од највисоките вулкани во светот. Овие вулкани имаат огромно влијание врз климата, населението и природниот пејзаж на регионот.

Попокатепетл

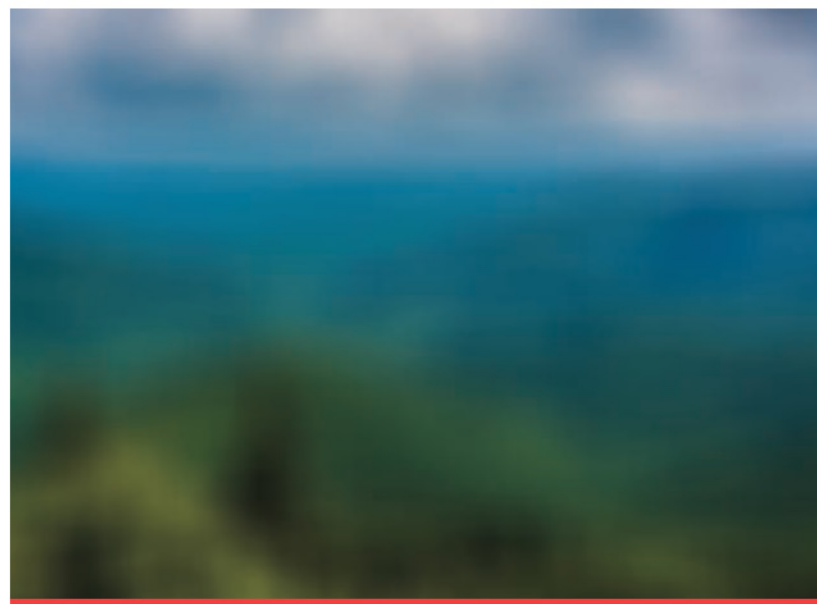
Мауна Лоа

Во средината на Тихи Океан се наоѓа **Хавајски Архипелаг**, каде што се издигнуваат **Мауна Лоа** и **Мауна Кеа**, два масивни вулкана што се сметаат за едни од најголемите на Земјата, ако се смета нивната висина од океанското дно. Мауна Лоа е еден од најактивните вулкани во светот.

На источниот дел од Северна Америка се простираат **Апалачките Планини**, еден од најстарите планински системи на Земјата. За разлика од младиот и стрмен планински венец на Кордилјерите на запад, Апалачките Планини се **формирани пред стотици милиони години**, поради што денес изгледаат пониски, заоблени и „помирни“. Нивните врвови некогаш биле многу повисоки, но долгите процеси на **ерозија, ветер, дожд и мраз** постепено ги израмниле и ги заоблиле нивните форми. Затоа денешните Апалачки Планини претставуваат пример за стари планини со **благи падини и широка вегетација**, погодна за шуми и пасишта.

Апалачките Планини се познати по **богатата биолошка разновидност**, со многубројни типови шуми, животински видови и реки што течат кон Атлантски Океан. Овој планински систем има големо значење за климата, бидејќи претставува природна преграда што спречува брзо движење на воздушните маси од запад кон исток. Впрочем, Апалачките Планини влијаат и врз хидрографијата на регионот. Од нив извираат многу реки што течат низ источниот дел на континентот.

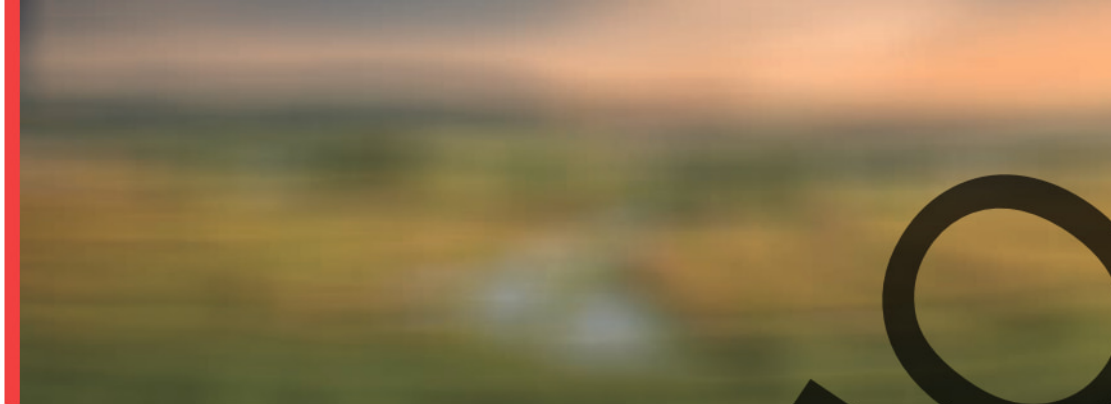
На нема карта со контури на Северна Америказначи ги сите важни природно-географски целини од западниот дел на континентот споменати во лекцијата, користи различни бои или симболи за планините, висорамнините, пустините и вулканските подрачја и под картата изработи легенда во која ќе го објасниш значењето на секој симбол и боја!

Апалачки Планини

Средишните
Низини по
текот на реката
Мисури

Помеѓу стрмните Кордилјери на запад и старите Апалачки Планини на исток се простираат **Средишните Низини**, едно од најзначајните природни подрачја на Северна Америка. Овие низини се **необично широки, рамни и плодни**, што ги прави идеални за земјоделско производство.

Средишните Низини се испресечени со неколку од најголемите реки во светот, како што се **Мисисипи, Мисури и Охајо**, кои создаваат богати алувијални почви. Токму овие природни услови овозможиле регионот да стане „житница“ на **Северна Америка**, познат по производство на пченица, пченка, соја и други земјоделски култури. Овде климата е поволна за земјоделство, а рамнините овозможуваат развој на големи фарми и примена на современи механизирани техники на обработка на земјоделските површини. Овој простор е од големо сообраќајно значење за САД и за Канада, бидејќи преку него се протегаат важни речни и копнени транспортни патишта.

Во јужниот дел на Северна Америка, на територијата на Мексико, се издига **Мексиканската Висорамнина**. Таа е сместена меѓу западните и источните венци на Сиера Мадре и претставува **висока, широка и густо населена висорамнина**. Овој простор е познат по тоа што има **умерена клима**, спротивно на топлите крајбрежни области на Мексико. Висорамнината содржи **плодни котлини**, каде што се развиле многубројни населби и земјоделски подрачја. Поради тоа човековата активност во Мексиканската Висорамнина е многу интензивна уште од времето на старите цивилизации, како Ацтеките. Тука се наоѓа и огромната **Котлина на Мексико**, каде што денес е сместен **главниот град Мексико Сити**. Оваа котлина е опкружена со високи вулкани, меѓу кои најпознати се **Попокатепетл и Оризаба**, кои доминираат со својот впечатлив изглед и влијаат врз климата, водните ресурси и развојот на населението.

Замисли дека патуваш од западниот до источниот брег на Северна Америка!
Со неколку реченици опиши како се менува релјефот на континентот!

ЗАПОМНИ

Релјефот на Северна Америка е многу разновиден и се состои од високи планини на запад, стари планини на исток и обемни рамнини во средишниот дел. Оваа разновидност влијае врз климата, реките и населувањето на континентот.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Кои карактеристики ги прават Кордилјерите еден од најзначајните планински системи во светот?
2. Објасни како се разликуваат Апалачките Планини од Кордилјерите!
3. Кои природни области спаѓаат во Средишните Низини и зошто тие се значајни?
4. Опиши ги главните одлики на Мексиканската Висорамнина.
5. Наведи два вулкана од Северна Америка и кажи каде се наоѓаат!

КЛИМА НА СЕВЕРНА АМЕРИКА

Погледнете ја климатската карта на Северна Америка. Забележете какви климатски појаси има и размислете зошто климата не е иста на целиот континент.

Замисли место каде што во еден ден може да има снег, пустинска жештина и топол тропски воздух. Иако звучи како фантазија, токму такви контрастни климатски појави се јавуваат во Северна Америка. На овој континент се наоѓаат и едно од најстудените населени места во Северната Хемисфера, и пустини со температури над 50 °C, и региони каде што во просек паѓа повеќе дожд отколку во тропските шуми! Од ледените арктички простори на север, преку умерените области во средината, до топлите и влажни краишта на југ, климата се менува толку драматично што се чини како континент со повеќе „лица“. Овие огромни разлики се резултат на неколку важни фактори: големата должина на континентот во правец север-југ, големото влијание на океанските струи, сложениот релјеф и движењето на воздушните маси. Северна Америка е вистински природен „климатски театар“, каде што секој регион има своја улога и своја приказна.

Северна Америка се протега од Арктикот до тропските појаси, што создава голема разлика во температурите и врнежите. На крајниот север, во Гренланд, Бафинова Земја и северните крајбрежја на Канада, владее **арктичка клима**. Зимите се долги и исклучително студени, летата многу кратки и свежи. Земјата е постојано замрзната, а растителниот свет е ограничен на мали тревки и мовови.

Понатаму на југ се јавува **субарктичка клима**, каде што зимите се студени, а летата кратки, но нешто потопли. Овде доминираат пространи иглолисни шуми, наречени тајга. Во средишниот дел на континентот владее **умерена клима**, но со различни варијации: **влажна континентална клима** на исток; **степска клима** во Средишните Низини; **медитеранска клима** во Калифорнија и **пустинска клима** во југозападните области (Мохаве). Овие климатски типови овозможиле развој на големи земјоделски подрачја, градови и индустрија.

Крајниот југ на САД (Флорида) и јужниот дел на Мексико имаат **тропска клима**, со високи температури преку целата година. Во делови од Карибите владее **влажна тропска клима**, со изобилство дождови и богата вегетација.

Клучни географски поими:

Арктичка клима

Субарктичка клима

Умерена клима

Влажна континентална клима

Степска клима

Пустинска клима

Тропска клима

Пасатски ветрови

Калифорниска сиреја

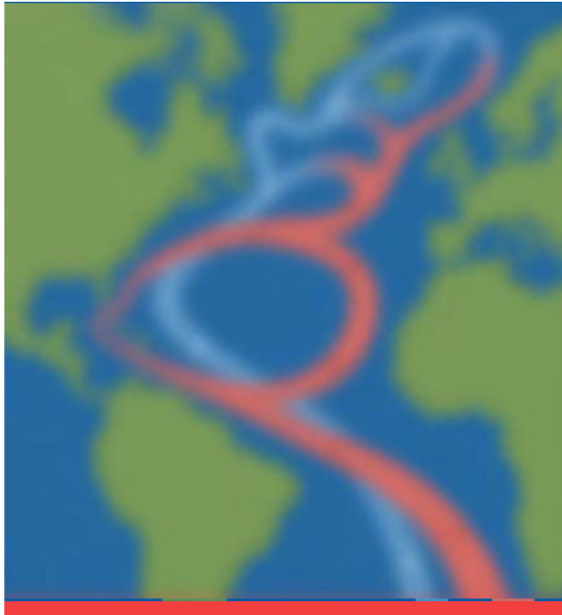
Голфска сиреја

Климатски зони во Северна Америка

Арктичка клима

На нема карта на Северна Америка обој ги климатските појаси што се споменуваат во лекцијата (арктичката зона, степските области, пустинските области, тропските под-рачја и медитеранската клима во Калифорнија) со различни бои по твој избор и потоа напиши по една кратка реченица со која ќе го опишеш секој климатски појас што го означил!

Голфска струја

Од исток, покрај бреговите на Северна Америка, тече топлата **Голфска струја**. Поради неа местата на истите географски широчини во Европа и Северна Америка имаат различни температури. На западниот брег тече **Калифорниската ладна струја**, која носи студена вода од север. Таа предизвикува постудена и посува клима во Калифорнија и често создава магли над океанот и крајбрежјето.

Во јужните делови на континентот дуваат **пасатските ветрови**, кои носат влажност од Атлантски Океан и создаваат услови за тропски дождови, а понекогаш и **урагани**, кои се карактеристични за Карибите и Мексиканскиот Залив.

Планинските венци на Северна Америка имаат огромно влијание врз распределбата на климата. **Кордилјерите** го спречуваат продорот на влажните морски воздушни маси од Тихи Океан кон внатрешноста. Поради тоа источната страна на Кордилјерите е посува (стеги и пустини), додека западната е повлажна. **Апалачките Планини** го забавуваат движењето на воздушните маси од внатрешноста кон Атлантикот. Овие природни бариери создаваат различни климатски појаси меѓу планинските венци и рамнините.

Поради големата разновидност на климата во Северна Америка се јавуваат различни природни појави: **екстремни студови** во Канада и Алјаска; **жешки пустински температури** во Мохаве и Аризона; **силни урагани** на Карибите и во Мексиканскиот Залив; **многу снег** во планинските предели; **топли, влажни лета** во источните делови. Ова ја прави Северна Америка континент со голема динамика на времето и климата.

Во краток состав од 5 –6 реченици објасни зошто Северна Америка има толку разновидна клима, поврзувајќи ги факторите како северно–јужната протегнатост на континентот, океанските струи, планинските венци и појавите како екстремно студ и урагани, и на крај напиши која климатска област ти е најинтересна и зошто!

ЗАПОМНИ

Климата на Северна Америка е многу разновидна поради големата површина, различниот релјеф и влијанието на океаните. На континентот се среќаваат речиси сите климатски појаси од поларна до тропска клима.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Кои климатски типови се јавуваат во северниот, средишниот и јужниот дел на Северна Америка?
2. Зошто калифорнискиот брег е посув од источниот брег на САД?
3. Какво влијание има Голфската струја врз климата?
4. Како релјефот влијае врз распределбата на врнежите во Северна Америка?
5. Зошто Средишните Низини имаат толку развиено земјоделство?

РЕКИ НА СЕВЕРНА АМЕРИКА

Погледнете ја картата со реките на Северна Америка. Забележете во кој правец течат најголемите реки и во кои океани се влеваат.

Клучни
географски
поими:

Сливно подрачје

Северен Леден
Океан

Тихи Океан

Атлантиски
Океан

река Мекензи

Јукон

Колумбија

Колорадо

Сент Лоренс

Мисисипи

Мисури

Рио Гранде

Замисли река толку долга што тече низ речиси половина континент или река што успеала да издлаби кањон длабок речиси еден и пол километар. Во Северна Америка навистина постојат такви реки! Мисисипи со Мисури е толку долг речен систем што ако тргнеш од неговиот почеток во Монтана до утоката, ќе пропатуваш околу 6 000 километри. Реката Колорадо, со својата упорност, милиони години „работела“ за да го создаде Големiot Кањон, едно од највпечатливите природни чуда на нашата планета. Некои реки, како Сент Лоренс, поврзуваат огромни езера со океанот, поради што до внатрешноста на континентот можат да патуваат океански бродови! Други реки, како Рио Гранде, станале природни граници меѓу држави. Во Северна Америка реките не се само вода што тече. Тие се приказни за природата, за преживување, за историја и за развој.

Сливно подрачје е површина од која целата вода се собира во една река, езеро, море или океан. Северна Америка има три големи сливни подрачја.

Сливот на Северниот Леден Океан се наоѓа на крајниот север на континентот. Тука течат реки што поминуваат низ студени подрачја со кратки лета. Најзначајна река е **Мекензи**, една од најдолгите реки во Канада. Таа тече низ простори со тајга и тундра и завршува во Северниот Леден Океан.

Сливот на Тихиот Океан ја опфаќа западната страна на континентот, каде што реките се стрмни и брзи поради планините на Кордилјерите. Најпознати меѓу нив се: **Јукон**, кој тече низ Канада и Алјаска, **Колумбија**, која има големо значење за хидроенергијата, **Колорадо**, позната по создавање на Големiot Кањон.

Хидрографска карта на Северна Америка

Реката Јукон во Алјаска може да замрзне целосно, така што луѓето во минатото буквално оделе по неа и ја користеле како „зимски пат“. Во пролет истата река станува силна и брза, толку брза што може да носи цели парчиња мраз големи како автомобили.

Реката Мисисипи

Сливот на Атлантски Океан е најголемото и најважно сливно подрачје на континентот. Најзначајни реки се **Мисисипи со Мисури**, еден од најголемите речни системи во светот, **Сент Лоренс**, важна река за трговијата и излезот на Големите Езера кон океанот, **Рио Гранде**, која претставува природна граница помеѓу САД и Мексико.

На нема карта на Северна Америка со различни боизначи ги трите големи сливни подрачја (Северен Леден Океан, Тихи Океан и Атлантски Океан) и на секое напиши по една река како пример!

Најголеми реки во Северна Америка

Река	Должина	Држави	Опис
Мисури	3 767 км	САД	Најдолга река, извира од Карпестите Планини.
Мисисипи	3 730 км	САД	Главна транспортна река, огромно сливно подрачје.
Јукон	3 185 км	Канада, САД	Позната од златната треска, студени области.
Рио Гранде	3 051 км	САД, Мексико	Природна граница, сушни предели.
Колорадо	2 330 км	САД, Мексико	Го создала Големiot Кањон, важна за наводнување и енергија.

Реката **Мисисипи**, заедно со нејзината најголема и најдолга притока **Мисури**, создава еден од најмоќните и најобемни речни системи во светот. **Вкупната должина на системот изнесува околу 6 000 км**, што го прави еден од најдолгите речни системи на Земјата. Самата река Мисисипи е долга околу **3 730 км**, а реката Мисури околу **3 767 км**. Овој гигантски речен систем тече низ плодните Средишни Низини и минува покрај големи градови како Минеаполис, Сент Луис, Мемфис и Њу Орлеанс. Мисисипи е значајна бидејќи служи како огромен **сообраќаен воден пат**, обезбедува вода за **земјоделството**, се користи за **производство на електрична енергија**, поврзува разни економски региони.

Реката **Сент Лоренс**, долга околу **1 200 км**, е еден од најважните водни патишта во Северна Америка. Таа го поврзува системот на **Големите Езера** со Атлантски Океан, овозможувајќи дури и **големи океански бродови** да навлегуваат длабоко во континентот.

Поради ова Сент Лоренс е клучна за трговијата, извозот на стоки од индустриските региони, развојот на градови како Торонто, Монреал и Квебек. Оваа река претставува природен и економски „коридор“ што ги спојува внатрешноста и океанот.

Со должина од околу **2 330 км**, реката **Колорадо** е најпозната по својата неверојатна способност да обликува релјеф. За време од милиони години моќта на нејзината вода го издлабила еден од најграндиозните природни пејзажи на светот, **Големиот Кањон**. Денес реката е од огромно значење за југозападниот дел на САД бидејќи обезбедува вода за пустинските области, ја снабдува со вода државата Калифорнија, се користи за **хидроенергетски капацитети**, вклучувајќи ја и познатата брана Хувер. Колорадо е пример за тоа како една река може да го промени изгледот на целиот регион.

Браната Хувер, Колорадо

Реката **Рио Гранде**, долга околу **3 034 км**, има уникатна улога бидејќи голем дел од нејзиниот тек претставува природна граница меѓу **Соединетите Американски Држави и Мексико**. Таа тече низ суви и полупустински подрачја, што ја прави водата од реката многу важен ресурс за населението, земјоделството, развојот на градовите. Поради нејзината улога, Рио Гранде е важна не само природно туку и политички и економски.

Во северозападниот дел на континентот се истакнуваат реките **Јукон и Колумбија**. Јукон е долга околу **3 185 км**. Тече низ студени арктички и субарктички области на Канада и Алјаска. Јукон имала историско значење во времето на „златната треска“. Денес е важна за локалните заедници и за хидроенергија. Реката **Колумбија** е долга околу **2 000 км**. Тече низ стрмни планински предели и создава многу кањони. Обезбедува значаен дел од хидроелектричната енергија во САД и Канада, со многубројни брани по нејзиниот тек. Овие се типични реки за планинскиот запад, брзи, стрмни и енергетски многу моќни.

Замисли дека патуваш по една река од Северна Америка од нејзиниот извор до утоката и опиши (во неколку реченици) низ какви природни области поминуваш, како се менуваат релјефот и климата по текот на реката и какво значење има реката за населението и стопанството во местата низ кои тече!

ЗАПОМНИ

Реките на Северна Америка се долги и водоносни и се влеваат во Атлантски, Тихи и Северен Леден Океан. Тие имаат големо значење за сообраќајот, земјоделството и населувањето на континентот.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Што претставува сливно подрачје?
2. Кои се трите големи сливни подрачја во Северна Америка?
3. Зошто Мисисипи со Мисури е еден од најзначајните речни системи во светот?
4. Каква улога има реката Сент Лоренс?
5. Како реката Колорадо го обликувала Големиот Кањон?

Клучни
географски
поими:

Големо Мечкино
Езеро
Големо Ройско
Езеро
Големите
Американски
Езера
Горно
Мичиген
Хјурон
Ири
Онџарио

ЕЗЕРА НА СЕВЕРНА АМЕРИКА

Погледнете ја картата со езерата на Северна Америка. Забележете каде се наоѓаат најголемите езера и размислете зошто тие се групирани во одредени делови на континентот.

Северна Америка е позната по своите величествени езера, кои понекогаш изгледаат како вистински мали океани. Некои од нив се толку големи што брановите можат да достигнат висина како на море, а хоризонтот е толку далеку што не се гледа ни најмала трага од брег. Овде се наоѓа најголемиот систем на слатководни езера во светот, Големите Американски Езера, како и северните арктички езера, чии води остануваат студени и замрзнати во поголемиот дел од годината. Езерата на овој континент не се само природни убавини, тие се навистина клучни елементи за климата, животот и економијата на големи области.

Големите Американски Езера содржат огромни резерви слатка вода, околу 20 % од сите светски залихи. Тие се толку големи што на хоризонтот изгледаат како море, а нивната површина често создава сопствени климатски услови.

Најголеми езера во Северна Америка

Езеро	Површина	Локација	Опис
Горно	82 100 км ²	САД / Канада	Најголемо слатководно езеро по површина во светот.
Хјурон	59 600 км ²	САД / Канада	Има над 30 000 острови, вкл. Манитулин.
Мичиген	58 000 км ²	САД	Единствено големо езеро целосно во САД.
Ири	25 700 км ²	САД / Канада	Најплитко; познато по лозарски региони.
Онџарио	18 960 км ²	САД / Канада	Преку Сент Лоренс води кон Атлантук.

Најголеми езера во Северна Америка надвор од Големите Езера

Езеро	Површина	Локација	Опис
Големо Мечкино	31 153 км ²	Канада	Најголемо езеро целосно во Канада; многу студено и чисто.
Големо Ропско	28 568 км ²	Канада	Најдлабоко езеро во Северна Америка (614 м).
Големо Солено	4 400 – 6 000 км ²	САД	Солено езеро со постојано променлива големина.
Илијана	2 600 км ²	Алјаска, САД	Најголемо езеро во Алјаска; дом на слатководни фоки.

Во северните делови на Канада **Големото Мечкино Езеро** се истакнува не само со својата големина со површина од околу **31 000 км²**. Тоа е едно од најголемите езера во светот. Неговите води се длабоки и студени, а максималната длабочина надминува **440 метри**, што го прави вистински природен резервоар на свежа вода.

Големо Ропско Езеро е уште позначајно по својата длабочина. Со своите речиси **614 метри**, тоа е најдлабокото езеро во Северна Америка. Зафаќа површина од околу **28 500 км²**. Поради голема длабочина и многу ниските температури, водата во езерото останува студена и во текот на летните месеци, иако површината се одмрзнува. Двете езера се опкружени со недопрена природа, што им овозможува да бидат речиси непроменети од човековата активност.

Големите Американски Езера се сместени во потопол и погусто населен дел од континентот, но, и покрај тоа, нивната големина и природна моќност навистина импресионираат, бидејќи претставуваат единствен поврзан систем од пет големи езера: **Горно, Мичиген, Хјурон, Ири и Онтарио**.

Најголемото по површина меѓу нив е **Горно Езеро**, кое има површина од околу **82 000 км²**, речиси колку една европска држава, на пример, Австрија, што го прави најголемото слатководно езеро по површина во светот и длабочина што достигнува **406 метри**.

Езерото **Мичиген**, целосно сместено во САД, има површина од **58 000 км²**, а неговите води достигнуваат длабочина од околу **280 метри**. Околу него се развиле големи пристаништа и градови, па езерото е дел од најважниот транспортен систем во државата.

Езерото **Хјурон**, препознатливо по многубројните острови, има површина од **59 600 км²**, со длабочини до **229 метри**.

Езерото **Ири** е најплиткото меѓу Големите Езера, длабоко само околу **64 метри**, но затоа неговите води се најтопли и најдинамични.

Најмалото по површина, езерото **Онтарио**, е длабоко до **244 метри**, а површината му е околу **18 960 км²**. Благодарение на реката Сент Лоренс, тоа е природниот премин кон Атлантски Океан.

Меѓу езерата Ири и Онтарио тече реката Нијагара, која претставува една од најважните природни врски во системот на Големите Американски Езера. На половина од нејзиниот тек се наоѓаат **Нијагарините Водопади**, едни од најпознатите водопади во светот и симбол на природната моќ што ја носи овој воден систем. Водата што пристигнува од Ири паѓа преку високите карпести скалила, создавајќи три големи водопади, од кои највеличествен е водопадот Коњска Потковица (Horseshoe Falls), познат по својот закривен облик. Со својата ширина, силната водна маса и непрекинатиот звук од падот на водата, Нијагара создава спектакуларен пејзаж кој секоја

На нема карта на Северна Америка значи ги Големо Мечкино Езеро, Големо Ропско Езеро и петте Големи Американски Езера и со различни нијанси прикажи ги северните арктички езера и езерата во умерениот појас!

Големите Американски Езера

Нијагарини Водопади

година го посетуваат милиони туристи. Но, покрај природната убавина, Нијагара има и огромно практично значење. Моќта на водата се користи за производство на хидроелектрична енергија, а токму тука се развиени едни од најстарите и најзначајни хидроенергетски капацитети во Северна Америка. Со регулирање на водниот проток, Големите Езера служат како природен резервоар што овозможува стабилен доток на вода кон Нијагара, што е од голема важност за енергетските потреби на САД и Канада. Денес овој регион е пример за успешно комбинирање на природната убавина, технолошкиот развој и енергетската одржливост. Езерата на Северна Америка имаат многукратно значење за природата и за луѓето. Тие претставуваат големи резерви на слатка вода, создаваат поволна микроклима околу себе, а во нив се развиваат богати екосистеми. Многу животни, риби, птици и цицачи зависат од езерските води. Човекот, исто така, има долга историја на користење на езерата. Денес тие се важни за водоснабдување, за риболов, за пловидба и за производство на електрична енергија. Преку системот на езера и реката Сент Лоренс, големи товарни бродови можат да се движат од внатрешноста на континентот до Атлантски Океан, што претставува значаен транспортен коридор. Со својата големина, убавина и економско значење, езерата се едни од највпечатливите природни богатства на Северна Америка.

Избери едно езеро од лекцијата, истражи и опиши го со неколку реченици, наведувајќи како изгледа неговиот брег, каква клима го опкружува, каков жив свет содржи и која е неговата најважна улога за луѓето.

ЗАПОМНИ

Северна Америка има голем број езера, од кои најпознати се Големите Езера, најголемиот слатководен езерски систем во светот. Повеќето езера се создадени со дејство на ледниците и имаат големо значење за водоснабдување, сообраќај, хидроенергија и стопанство.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Со што се одликуваат Големо Мечкино Езеро и Големо Ропско Езеро?
2. По што се познати Големите Американски Езера и каде се наоѓаат?
3. Кое од Големите Езера е најдлабоко, а кое најплитко?
4. Зошто езерата имаат големо економско значење за околните држави?
5. Каква улога има реката Сент Лоренс во системот на Големите Езера?

ПРИРОДНИ БОГАТСТВА НА СЕВЕРНА АМЕРИКА И НИВНАТА ГЕОГРАФСКА РАСПРЕДЕЛБА

Погледнете ја картата со природните богатства на Северна Америка. Забележете каде се наоѓаат најважните рудни и енергетски ресурси и размислете дали нивната распределба е рамномерна на целиот континент.

Клучни географски поими:

Нафта
Јаглен
Злато
Бакар
Алуминиум
Железо
Природен гас
Шуми
Рудници
Ресурси

Знаеш ли дека Северна Америка е еден од најбогатите континенти со природни ресурси?

Северна Америка има огромни природни богатства, кои силно влијаат врз развојот на економијата, индустријата и животниот стандард на луѓето. Овде се наоѓаат некои од најголемите извори на нафта во светот, огромни шуми кои претставуваат вистински „зелени богатства“ и рудници со вредни метали како злато, бакар и боксит. Без овие ресурси многу држави не би можеле да развијат силни индустрии, да имаат модерни градови и современи технологии. Северна Америка често ја нарекуваат „континент на богатството“, бидејќи природните ресурси се распоранети во различни региони, од студените простори на Алјаска, до пустините на Мексико и Големите Рамнини во централниот дел.

Во канадската провинција Алберта се наоѓаат огромни нафтени песоци, кои содржат толку многу нафта што се смета дека ова подрачје има трети по големина резерви на нафта во светот, веднаш по Саудиска Арабија и Венецуела. Поради тоа оваа област ја нарекуваат „Саудиска Арабија на Северна Америка“.

Нафтата претставува едно од најзначајните природни богатства на Северна Америка, бидејќи е основа за развој на современата индустрија, транспортот и енергетскиот систем. Континентот располага со некои од најголемите и најбогати наоѓалишта на нафта во светот, а нејзината експлоатација и обработка имаат огромно економско влијание врз САД, Канада и Мексико.

Во **Соединетите Американски Држави** најголемите нафтени региони се наоѓаат во државата **Тексас**, позната по своите обемни нафтени полиња уште од почетокот на XX век. Други значајни подрачја се **Алјаска**, каде што нафтата се наоѓа во студените арктички предели, и **Калифорнија**, која има долга традиција на ископување. Една од најпознатите нафтени инфраструктури на север е **Трансалјаскиот нафтовод**, долг повеќе од 1 200 км, кој ја пренесува нафтата од арктичкиот брег до јужните пристаништа на Алјаска.

Во **Канада** најголемото нафено богатство се наоѓа во провинцијата **Алберта**, каде што под земјата се наоѓаат огромни **нафтени песоци**. Овие песоци претставуваат смеса од песок, вода и густа нафта наречена битумен.

Најголеми производители на нафта во Северна Америка

Држава / Регион	Главни нафтени подрачја	Производство (ориентациски)	Опис
САД	Тексас, Алјаска, Калифорнија, Мексикански Залив.	12 милиони барели дневно	Еден од најголемите производители во светот.
Канада	Алберта (нафтени песоци), Британска Колумбија.	5 милиони барели дневно	Најголеми резерви на „тешка нафта“.
Мексико	Кампече, Мексикански Залив.	1,7 милиони барели дневно	Значаен извозник на нафта.

Најголеми резерви на нафта во Северна Америка

Држава / Регион	Проценети резерви	Најважни наоѓалишта	Опис
Канада	170 милијарди барели	Алберта (нафтени песоци)	Трети најголеми резерви во светот.
САД	70 милијарди барели	Тексас, Алјаска, Северна Дакота	Вклучува големи резерви од шкрилен гас и нафта.
Мексико	7 милијарди барели	Кантрел (Кампече), Мексикански Залив.	Значајни резерви во офшор платформи.

Експлоатација на нафта во Тексас

Во **Мексико** нафтата е концентрирана во подрачјето на **Мексиканскиот Залив**, особено околу регионот Кампече. Овде се наоѓаат многу платформи во море (офшор платформи) од кои се вади нафта што претставува значаен дел од економијата на Мексико.

Нафтата е клучна за современиот начин на живот, бидејќи од неа се добиваат бензин и дизел за возила, авионско гориво, пластика и синтетички материјали, различни хемиски производи. Како резултат на тоа, голем дел од населението на Северна Америка работи токму во индустрии поврзани со нафтата, од инженери и техничари до работници во рафинерии и транспортери.

Природниот гас е едно од најзначајните енергетски

богатства на Северна Америка и претставува клучен извор на енергија за домаќинствата, индустријата и транспортот. Тој се користи за загревање домови, за работа на електроцентрали, за производство на хемикалии и ѓубрива, а во последните години сè повеќе се користи и како „почиста“ алтернатива на јагленот. Северна Америка располага со некои од **најголемите резерви и најразвиени технолошки системи** за експлоатација на природен гас во светот.

Канада поседува огромни резерви на природен гас, особено во провинциите Алберта и Британска Колумбија. Тука се наоѓаат големи подземни слоеви богати со гас. Канада е еден од најголемите извозници на природен гас во светот и голем дел од овој ресурс се извезува во САД преку долги гасоводи.

САД се меѓу најголемите светски производители на природен гас благодарение на богатите лежишта во неколку региони, како што се **Тексас и Луизијана**, традиционални подрачја со големи резерви, **Оклахома**, центар за нафтена и гасна индустрија, **Пенсилванија**, позната по експлоатацијата на гас од шкрилци, која во последните години значително го зголеми производството. Технолошките иновации, како хидрауличното фрактирање, овозможува пристап до нови наоѓалишта и ја направија Америка водечка сила во овој енергетски сектор.

Најголеми производители на природен гас во Северна Америка

Држава	Год. производство (приближно)	Главни региони на производство	Опис
САД	околу 950 – 1 000 милијарди м ³	Тексас, Луизијана, Пенсилванија (шкрилци), Оклахома, Колорадо	Најголем производител во светот.
Канада	околу 180 – 200 милијарди м ³	Алберта, Британска Колумбија	Голем дел од производството се извезува во САД.
Мексико	околу 45 – 50 милијарди м ³	Подрачја околу Мексиканскиот Залив	Дел од гасот се добива како придружен производ при експлоатација на нафта.

Најголеми резерви на природен гас во Северна Америка			
Држава	Проценети резерви	Главни наоѓалишта / региони	Опис
САД	околу 17 – 18 билиони м ³	Апалачки Регион (Марцелус шкрилци), Тексас, Луизијана, Пермијански Басен	Огромни резерви од шкрилци → стабилно производство
Канада	околу 2,0 – 2,5 билиони м ³	Алберта, Британска Колумбија, Северозападни Територии	Многу од резервите се под силно заштитени екосистеми.
Мексико	околу 0,3 – 0,4 билиони м ³	Кампече, Чиаопас, подрачја околу Мексиканскиот Залив	Резервите растат со нови истражувања.

Мексико има резерви на природен гас, главно во подрачјата околу Мексиканскиот Залив. Дел од гасот се добива како придружен продукт при експлоатацијата на нафта. Иако производството е помало отколку во САД и Канада, природниот гас е многу важен за мексиканската индустрија и економија.

Поради овие огромни резерви, Северна Америка е **еден од најголемите производители и потрошувачи на природен гас во светот**. Овој ресурс има големо економско значење, создава работни места, развива индустриски региони и обезбедува стабилни извори на енергија.

Јагленот е едно од најстарите енергетски ресурси што го користи човекот, а во Северна Америка и денес има големо значење, иако постепено се заменува со почисти извори на енергија. Тој е важен затоа што долго време претставувал основен извор за производство на електрична енергија, за развој на индустријата и за обликување на рударските региони и населението што живее во нив.

Во **Соединетите Американски Држави** јагленот е широко распространет и претставува едно од најзначајните енергетски богатства. Најпознати јагленосни подрачја се **Апалачките Планини**, каде што рударството има повеќевековна традиција. Во државите **Западна Вирџинија, Кентаки и Пенсилванија** цели градови се развиле токму поради јагленокопите. Денес овие области се препознатливи по длабоките подземни рудници и по силното влијание што рударството го има врз економијата и животниот стил на локалното население.

Најголемите резерви на јаглен во САД се наоѓаат во западната држава **Вајоминг**, каде што се простира **Басенот Паудер Ривер** (Powder River Basin). Овој басен е дом на неколку од најголемите површински рудници на јаглен во светот. Овде јагленот се ископува во огромни количества, благодарение на тоа што лежиштата се површни и лесно достапни. Од ова подрачје потекнува најголемиот дел од јагленот што се користи во американските електроцентрали.

Во **Канада** јагленот е најмногу распространет во западните провинции **Алберта и Британска Колумбија**. Таму се ископува термички јаглен, кој се користи за производство на електрична енергија и висококвалитетен металуршки јаглен, кој се користи во производството на челик. Овие региони се важни за канадската економија и за извозот, бидејќи Канада снабдува многу земји во светот со висококвалитетен јаглен.

Северна Америка располага со огромни резерви на **метали** што имаат исклучително значење за индустријата, технологијата и економскиот развој. Благодарение на разновиден релјеф, планинските масиви и древните геолошки процеси, континентот има богати наоѓалишта на **злато, бакар, железо и боксит** (руда од која се добива алуминиум). Овие метали се основа за многу индустрии како што се транспорт, градежништво, производство на електроника, енергетика и висока технологија.

Рудник за злато во Алјаска

Златото отсекогаш било еден од најценетите метали, а во Северна Америка неговото от-
кривање ја оформувало судбината на цели региони. Најпознат пример е „**златната треска**“ во
Алјаска кон крајот на XIX век. Илјадници луѓе од целиот свет тргнале кон студените арктички
предели надевајќи се дека ќе пронајдат богатство. Градовите брзо растеле, а нови патишта и
пристаништа се градени за да ги поддржат рударите. Алјаска не е единственото златно подрачје.
Богати наоѓалишта има и во **Канада**, особено во **Јукон, Онтарио и Квебек**, кои и денес се меѓу
најзначајните области за производство на злато. Во САД најголемото производство денес доаѓа од
државата Невада, која е позната по модерните рудници и големите резерви. Поради тоа Невада
се смета за еден од најважните центри за злато во светот.

Бакарот е исклучително важен метал во современиот свет. Тој се користи за електрични ин-
сталации, кабли, мотори, обновлива енергија и во производството на автомобили. Најзначајни
подрачја се во **САД**, особено во државите **Аризона**, позната како „државата на бакарот“ бидејќи
во неа се произведува најголемиот дел од американскиот бакар, **Јута**, каде што се наоѓа рудникот
Бингам Кањон, еден од најголемите површински рудници на бакар во светот, **Ново Мексико** со
долга традиција на рударство и големи резерви. Во **Канада** бакар најмногу се добива во **Британ-
ска Колумбија**, каде што планинските региони се богати со минерали и метални руди.

Алуминиумот се добива од **бокситната руда**. Канада е позната не по големи резерви на
боксит, туку по **огромно производство на алуминиум**. Причината е едноставна - за добивање
алуминиум се потребни огромни количества електрична енергија, а Канада има многу хидро-
централи што обезбедуваат евтина и чиста електрична енергија. Затоа градовите во Квебек и
Британска Колумбија станаа големи светски центри за производство на алуминиум.

Железната руда, од која се произведува челик, е исто така важна за економијата. Големи
наоѓалишта има во **Канада**, особено во Лабрадор и Квебек, каде што огромни рудници извезу-
ваат железна руда на светскиот пазар. Во државата **Минесота** се наоѓаат познатите рудници во
регионот Месаби, кои повеќе од еден век го снабдуваат американското производство на челик.

Шумите претставуваат едно од највредните природни бо-
гатства на Северна Америка. Тие покриваат огромни простори,
особено во северните и западните делови на континентот, и
играат клучна улога во зачувувањето на климата, биодиверзи-
тетот и економскиот развој. Особено значајни се пространите
иглолисни шуми, познати како **тајга**, кои се карактеристични за
студените северни области. Најголем дел од шумите се наоѓаат
во **Канада**, која е една од најшумовитите држави во светот. Ка-
надската тајга се протега на илјадници километри и е составена
од бор, ела, смрека и други издржливи иглолисни дрвја. Овие

На нема карта на
Северна Америка
означи ги регионите каде
се наоѓаат најважните
природни богатства
(нафта, јаглен, злато,
бакар, шуми)!

Дагласка ела,
Орегон

шуми не само што се дом на многу животни, како мечки, лосови и волци туку и претставуваат важен природен ресурс што ја снабдува земјата со дрвна сировина, хартија и градежни материјали. Шумите во Канада имаат и голема климатска улога. Тие впиваат големи количества јаглерод диоксид и помагаат во регулирање на глобалната клима.

Шумските простори продолжуваат и кон **Алјаска**, каде што комбинацијата од тајга и влажни приморски шуми создава еден од најдивите и најмалку допрени шумски предели на планетата. Алјаска е позната по масивни шумски појаси со стар раст, каде што дрвјата достигнуваат огромни височини и голема старост. Овие шуми се важни не само за екосистемите туку и за локалните заедници, кои ги користат за дрва, лов и традиционални ресурси.

Во **северозападниот дел на САД**, особено во државите **Орегон и Вашингтон**, се наоѓаат влажни, густе, умерени прашуми. Тие се дом на некои од највисоките дрвја на светот, како **дагласката ела**, која може да порасне над 100 метри. Овој регион е многу значаен за дрвната индустрија на САД, но истовремено и за заштита на природата, бидејќи во него живеат многу ретки и ендемски видови. Шумите на Северна Америка денес се користат на различни начини, како сировина за **дрвна индустрија**, за производство на **хартија**, како **градежен материјал**; како дом за разновиден **биолошки свет**, како природни простори за **туризам**, национални паркови и рекреација.

Иако се големо природно богатство, шумите се соочуваат и со многубројни закани како пожари, прекумерна сеча и климатски промени. Поради тоа државите на Северна Америка вложуваат големи напори во нивно одржливо управување и заштита, со цел ова „зелено богатство“ да биде зачувано за идните генерации.

ЗАПОМНИ

Северна Америка располага со богати природни ресурси, како нафта, природен гас, јаглен, руди, шуми и води. Тие не се рамномерно распоредени, туку се концентрирани во одредени региони, што силно влијае врз економскиот развој и населувањето на континентот.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Кои држави во Северна Америка се најбогати со нафта?
2. Зошто Апалачките Планини биле центар на рударството на јаглен?
3. Каде во Северна Америка најмногу се произведува бакар?
4. Зошто Канада има големи резерви од дрвно богатство?
5. Објасни зошто природните богатства влијаат врз економскиот развој на државите!

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ЈУЖНА АМЕРИКА

ПОЛОЖБА И БРЕГОВА РАЗГРАНЕТОСТ НА ЈУЖНА АМЕРИКА

Клучни
географски
поими:

Географска
положба
Брегова
разгранетост
Острови
Галапагос
Огнена Земја
Полуострови
Мориња
Заливи
Пројоци
Мајеланов
Пројок

Погледнете ја картата на Јужна Америка. Забележете каде се наоѓа континентот во однос на екваторот и океаните и кажете дали неговиот брег е слабо или силно разгранет.

Замисли континент каде што на исток сонцето се издига над огромни тропски плажи, а на југ ветровите се натпреваруваат со ледени бури и бранови високи како куќи. Континент каде што амазонските џунгли се протегаат како зелено море, а крајбрежјата на Пацификот се пресретнуваат со високи, стрмни планини. Тоа е Јужна Америка, место каде што географската положба ја создава една од најразновидните природи на нашата планета. Еден од најнеобичните факти е дека на јужниот крај на континентот, близу до Огнена Земја, се среќаваат Атлантски и Тихи Океан и нивните води понекогаш имаат различна боја и не се мешаат веднаш. Јужна Америка со својата форма, положба и брегова разгранетост е уникатна. Од екваторот до ледените краишта, блиску до Антарктикот, нејзините брегови, острови и полуострови раскажуваат приказна за природата, историјата и животот.

ГЕОГРАФСКА ПОЛОЖБА НА ЈУЖНА АМЕРИКА

Јужна Америка се наоѓа целосно на Западната Хемисфера и најголемиот дел од нејзината територија е на Јужната Хемисфера. Нејзиниот северен дел ја пресекува **екваторски напоредник, односно екваторот**, каде што владее топла и влажна, екваторска клима, додека јужните делови се приближуваат кон студените подрачја близу до Антарктикот.

Источно континентот е ограничен со **Атлантски Океан**, а западно со **Тихи Океан**, што му дава исклучително значајна и стратедиска положба. По оваа должина во правец север - југ, од екваторот до ледените краишта на Огнена Земја, се менуваат климата, вегетацијата и животинските видови.

Јужна Америка е поврзана со Северна Америка преку тесен дел наречен **Панамски Провлак**, што ја поврзува со континентот на север. Нејзината географска положба ја прави дом на уникатни природни богатства од Амазонија до Патагонија.

Географска положба на Јужна Америка

Јужна Америка е опкружена со некои од најпечатливите природни предели од заледените води кај Огнена Земја до топлите вулкански острови Галапагос. Брегот е помалку разгранет од оној на Северна Америка, но содржи уникатни екосистеми што не постојат на друго место.

Спореди ја географската положба на Јужна Америка со Северна Америка и објасни во 4 – 5 реченици по што се разликуваат (положба во однос на екваторот, протегање на север – југ, близина до два океана, влијание врз климата).

БРЕГОВА РАЗГРАНЕТОСТ НА ЈУЖНА АМЕРИКА

За разлика од Северна Америка, брегот на Јужна Америка е **помалку расчленет (разгранет)**, но иако е поедноставен, тој крие многу природни чуда. На источниот брег Атлантски Океан создава долги, праволиниски крајбрежја, додека западниот брег е стрмен и тесен, бидејќи тука планинскиот систем Анди се спушта речиси до самото море.

На југ брегот станува многу посложен и повпечатлив. Тука се наоѓа **Огнена Земја**, архипелаг познат по студени ветрови, остри брегови и драматични пејзажи. Огнена Земја е одвоена од копното на Јужна Америка со **Магеланов Проток**, еден од најпознатите морски премини во светот. Овој проток со векови бил важен за морепловците, бидејќи им овозможувал да преминат од Атлантски во Тихи Океан пред да се изгради Панамскиот Канал.

Брегова разгранетост на Јужна Америка

Најголеми острови во Јужна Америка			
Остров	Површина	Локација	Опис
Огнена Земја (Isla Grande de Tierra del Fuego)	47 992 км ²	Поделена меѓу Чиле (југ и запад) и Аргентина (север и исток).	Познат е по студената, ветровита клима, глечерите, планините и богатата историја на домородните народи.
Маражо (Ilha de Marajó)	40 100 км ²	Бразил, во утоката на реката Амазон.	Поради влажната тропска клима, големи делови од него се поплавуваат во сезоната на дождови. Познат е по уникатните водени бизони што живеат тука.
Чилое (Isla de Chiloe)	8 394 км ²	Чиле	Чилое е познат по традиционалната архитектура со дрвени цркви (дел од UNESCO), како и по богатиот морски живот.
Соледад (Isla Soledad)	6 353 км ²	Фолкландски Острови (Falkland Islands / Islas Malvinas)	Најголемиот остров во источната група на Фолкландските Острови. Островите се познати по студената клима, силните ветрови и големите колонии на пингвини и албатроси.

На нема карта на Јужна Америказначи ги островите Галапагос, Огнена Земја и Магеланов Проток и покажи во кој океан се наоѓа секој од нив!

Иако брегот на Јужна Америка не е силно изразен, континентот има неколку исклучително важни острови. Најпознати се **Галапагоските Острови**, сместени во Тихи Океан западно од Еквадор. Овие вулкански острови се светски познати по својата разновидна природа и по тоа што овде Чарлс Дарвин ги развивал своите идеи за еволуцијата. Галапагос е дом на гигантски желки, морски игуани и многу видови птици што ги нема на ниту едно друго место во светот. На јужните краишта **Огнена Земја** е голем и див архипелаг со студена клима, стрмни брегови и многу острови. Ова подрачје е едно од најветровитите на светот, каде што брановите и магелите создаваат неповторливи, но и сурови природни услови. Иако Јужна Америка нема големи полуострови како другите континенти, нејзините јужни и западни брегови се полни со интересни заливи, тесни премини и островски групи што ја збогатуваат природната слика на континентот.

Јужна Америка нема многу затворени мориња, но има неколку значајни заливи и протоци. Најпознатиот меѓу нив е **Магеланов Проток**. Тој бил од огромно историско значење за морепловството, бидејќи претставувал побезбедна рута од екстремно опасното пловење околу 'ртот Хорн.

На источниот брег Атлантикот формира широки заливи и долг крајбрежен појас, кој денес е густо населен и економски важен, особено во Бразил и Аргентина.

Магеланов Проток

ЗАПОМНИ

Јужна Америка се наоѓа главно во Јужната Хемисфера и излегува на Атлантски и Тихи Океан. Нејзиниот брег е слабо разгранет, со мал број заливи и полуострови, особено во споредба со Северна Америка.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Каква е географската положба на Јужна Америка во однос на хемисферите и океаните?
2. По што се разликува бреговата разгранетост на западниот и источниот брег на континентот?
3. Кои природни особености ги прават Галапагоските Острови единствени?
4. Зошто Магеланов Проток е важен за морепловството?
5. Што ја прави Огнена Земја карактеристична по својата природа и клима?

РЕЛЈЕФ НА ЈУЖНА АМЕРИКА

Погледнете ја физичко-географската карта на Јужна Америка. Забележете каде се наоѓаат високите планини и рамните области и обидете се да кажете кој дел од континентот е највисок.

Клучни
географски
поими:

Низини
Висорамнини
Планини
Анди
Гвајански
Планини
Бразилски
Планини
Вулкани
Охос Дел Саладо
Кочиноракси
Пустина
Атакама

Замисли земја каде што планините се протегаат илјадници километри, каде што пустина постои токму таму каде што океанските магли не допираат до копното и каде што некои од највисоките вулкани на Земјата го „допираат“ небото. Јужна Америка е континент создаден од силни, природни сили, движење на тектонски плочи, вулкански ерупции, ерозии на реки и глечери. На западниот раб се издигаат Андите, најдолгиот планински систем на светот, додека во внатрешноста се простираат многу различни висорамнини и низини, од огромната Амазонска Низина до сувата и студена пустина Атакама. Релјефот на овој континент е како природна енциклопедија во која секој дел има своја приказна.

Избери една релјефна целина од Јужна Америка (независно дали е пустина, планина, низина или висорамнина) и опиши ја со 5 – 6 реченици: како изгледа, каква клима има, кои природни појави се карактеристични за неа и зошто е важна за континентот!

НИЗИНИ

Јужна Америка е континент на огромни низини, но ниедна не е толку препознатлива и важна како **Амазонската Низина**. Таа е најголемата тропска низина на Земјата и е дом на најгустата и најразновидна прашума во светот, **Амазонската Прашума**, која често ја нарекуваат и „белите дробови на планетата“. Низината се протега на огромна површина од околу шест милиони километри квадратни, што ја прави една од најголемите ниски области на Земјата, приближно две третини од Европа. Се протега преку повеќе држави, Бразил, Перу, Колумбија и Венецуела, и е обликувана од текот на реката Амазон, најводоносна река на светот.

Поради огромното количество дождови и тропска влага, Амазонската Низина е речиси постојано зелена. Во неа живеат милиони растителни и животински видови, од кои многу се единствени и не можат да се најдат на ниту едно друго место на планетата. Густата прашума, изобилството реки и високата температура создаваат средина што изгледа како природен лавиринт полн со живот, звук и боја.

Релјефна карта на Јужна Америка

На нема карта на Јужна Америка
означи ги **Амазонската Низина**,
низината **Ориноко** и низината
Ла Плата на тој начин што ќе ги заокру-
жиш нивните области со различни бои
и под секоја означена зона запиши по
една кратка реченица што ја прави таа
низина посебна (на пример: прашума,
пасишта или мочуришта)!

Амазонската Низина

Оваа низина не е само биолошки важна, таа има клучна улога во климатската рамнотежа на Земјата. Големото количество водена пара која се ослободува од растенијата и реките влијае на дождовите и климата на целиот континент, а делумно и на другите делови од светот. Амазонската Низина е место каде што природата има огромна моќ и каде што животот се развивал непрекинато низ илјадници години.

Покрај Амазонија, Јужна Америка има и други важни низини. Источно од Андите се простира **низината Ориноко**, која го следи текот на реката Ориноко и се протега во северниот дел на Јужна Америка, главно во Венецуела и делови од Колумбија. Позната е по своите мочурливи предели и богат животински свет. Во југоисточниот дел се наоѓа низината **Ла Плата**, која опфаќа делови од Аргентина, Уругвај и Парагвај. Таа е една од најважните земјоделски области на континентот. Овде се протегаат големи површини на плодни почви, пасиштата познати под името **пампаси** и густо населените области во крајбрежните региони.

Иако овие низини се различни по клима, растителност и изглед, сите имаат едно заедничко нешто, тие се големи и богати природни простори што ги обликуваат животот, климата и економијата на Јужна Америка.

ВИСОРАМНИНИ

Јужна Америка не е континент само на големи низини туку и на импресивни висорамнини што сведочат за нејзиното геолошкото потекло. Такви се Гвајанските и Бразилските Планини, области што претставуваат висорамнини, стари и високи платоа со заоблени врвови и израмнети форми.

Во северниот дел на континентот се издигнуваат **Гвајанските Планини**, едни од најстарите карпести масиви на Земјата. Нивните карпи се обликувани со милиони години ерозија, што им дава изглед на напукнати тврдини и столбови. Особено се познати **тепуите**, камени планини со рамни врвови и стрмни вертикални ѕидови, високи и по неколку стотини метри. Овие тепуи долго време биле природно изолирани од околниот свет, па токму затоа на нив се развиле **единствени растенија и животни** кои не постојат никаде на друго место. Тепуите се често опкружени со облаци и магла, па изгледаат мистично, како природни „острови на небото“. Многу научници доаѓаат овде за да ги проучуваат древниот пеј-

Рораима

заж и необичниот жив свет кој преживеал изолиран илјадници години. Еден од најпознатите тепуи е **Рора-има**, кој се наоѓа на границата меѓу Венецуела, Бразил и Гвајана. Ова плато изгледа како гигантска маса што се издигнува од земјата со сидови од карпа високи над **400 метри**, платото е долго повеќе од **10 км** и широко до **5 км**. На неговата површина има мали реки, водопади, необични карпести форми и растенија што се развиле изолирани илјадници години.

Ангеловиот Водопад се наоѓа во Венецуела и се смета за највисокиот **непрекинат водопад во светот**. Неговата вкупна височина изнесува **979 метри**, од кои **807 метри** претставуваат вертикален, непрекинат пад. Водопадот е сместен на едно од разгранетите корита на реката **Керепакупаи Меру**, која се влева во реката **Чурун**. Реката Чурун е притока на поголемата река **Карао**, која понатаму се влева во **Ориноко**.

На источната страна на континентот се простираат **Бразилските Планини**, едни од најголемите висорамнини во Јужна Америка. Тие зафаќаат голем дел од Бразил и се населени и плодни, и на нив се развиле многу градови, земјоделски области и рудници. Овие планини, всушност, се составени од многубројни висорамнини, ридови и долини што постепено се спуштаат кон Атлантскиот Океан.

Бразилските Планини имаат **силно влијание врз реките** на континентот. Многу од големите реки, како Парана, Саун Франциско и дел од сливот на Амазон, извираат токму тука, од висорамнините. Релјефот создава водопади, кањони и долги речни долини што се важни за транспорт, енергија и земјоделство. Климата, исто така, се менува под нивното влијание, тие го задржуваат влажниот океански воздух што создава дождови на источната страна и посуви услови во внатрешноста.

Поради комбинацијата од природни ресурси, плодни почви и пријатна клима, Бразилските Планини се густо населени и економски многу значајни. Големи градови како Бразилија, Бело Хоризонте и Саун Пауло се наоѓаат токму во овој висорамнински свет.

Висорамнините на Јужна Америка, со својата разновидност, обликуваат голем дел од климата, реките и животот на луѓето, правејќи го релјефот на континентот уште поразновиден и впечатлив.

ПЛАНИНИ

На западниот раб на Јужна Америка се протега еден од најимпресивните природни системи на нашата планета, **Андите**. Планинскиот венец долг околу **7 000 километри**, претставува најдолг планински систем на светот. Андите се простираат речиси по целата должина на континентот, од тропските предели на Венецуела и Колумбијана на север до студените и ветровити области на Патагонија на југ.

На нема карта на Јужна Америка обележи ги Гвајанските и Бразилските Планини со различни бои, а потоа под секоја означена област напиши по една кратка реченица, што ја прави таа висорамнина посебна (на пример: тепуи, извори на реки, плодни почви или густо населени градови)!

Ангеловиот Водопад

Највисоки врвови во Јужна Америка

Врв	Висина	Локација	Опис
Аконкагва	6 961 м	Аргентина	Највисок врв во Јужна Америка и надвор од Азија
Охос дел Саладо	6 893 м	Аргентина / Чиле	Највисок активен вулкан на Земјата
Монте Писис	6 793 м	Аргентина	Огромен вулкански масив со ледени полиња
Уаскаран	6 768 м	Перу	Највисок врв во Перу
Серо Бонете	6 759 м	Аргентина	Висок вулкански врв во Северна Аргентина

Во Андите постојат езера и села сместени толку високо што некои од нив се повисоки од врвовите на познатите европски Алпи. На висина над 4 000 метри луѓето живеат во услови каде што воздухот е толку разреден што многу посетители мораат да се навикнуваат со денови за да можат нормално да дишат.

Аконкагва

Оваа голема планинска верига е создадена како резултат на судирот меѓу тектонската плоча Наска и Јужноамериканската Плоча. Поради тоа Андите се сметаат за геолошки млади, нивните врвови се високи, стрмни и се уште подложни на силни тектонски движења. Земјотресите, вулканската активност и постепеното издигнување на планините се само дел од природните процеси што и денес дејствуваат во овој регион.

Андите се познати по тоа што во нив се наоѓаат стотици активни и изгаснати вулкани, но и снежни врвови што се издигаат високо над облаците. Овој контраст меѓу огнот (вулканите) и мразот (ледниците) го прави венецот уникатен и фасцинантен.

Највисокиот врв во целиот масив е **Аконкагва**, кој се наоѓа во Аргентина и достигнува височина од речиси **6 960 метри**.

Во чилеанско-аргентинската погранична зона се издига **Охос дел Саладо**, со височина над **6 800 метри**. Овој вулкан се смета за највисок активен вулкан на планетата. Неговата средина е екстремно сува, студена и непристапна, па затоа е честа цел на научни експедиции што го проучуваат животот во тешки услови и вулкански процеси.

Во Перу доминира впечатливиот врв **Уаскаран**, висок околу **6 768 метри**, познат по големите ледници и по драматичните планински падини. Овој врв е еден од најтешките за искачување во целиот венец.

Еден од најпознатите вулкани во Еквадор е **Котопакси**, кој се истакнува со својот совршено конусен облик и снежна капа. Тој е активен вулкан и е видлив оддалеку, претставувајќи симбол на природната моќ на Андите.

Котопакси

Андите не се само високи планини, тие се природна бариера што има огромно влијание врз **климата** на континентот. На западните падини, поради високите планини, дождовите речиси не стигнуваат, па затоа се појавува **пустината Атакама**, која се смета за **најсувото место во светот**, каде што има места што со векови речиси не виделе дожд. На источната страна топлиот и влажен воздух од Амазонската Низина создава многу дождови и богата вегетација.

Андите, исто така, влијаат врз **реките**. Многу реки во Јужна Америка извираат на нивните падини, вклучувајќи ги Амазон, Ориноко и многубројни притоки што ги напојуваат плодните земјоделски области.

Покрај природата, Андите имаат огромна улога во **историјата и културата**. Древните Инки го изградиле своето царство токму по должината на овој планински систем, создавајќи камени патишта, тераси за земјоделство и градови како **Мачу Пикчу**. Денес многу градови, како Ла Паз, Кито и Куско, се сместени во планински долини и висорамнини, приспособувајќи се на височините и климатските услови.

Андите претставуваат еден од најразновидните и највеличествени природни системи на светот. Тие се дом на студ, топлина, пустини, ледници, вулкани и жив свет што се развил во најразлични услови. Андите се повеќе од планини, тие се **природен, историски и културен симбол на Јужна Америка.**

Мачу Пикчу

Релјефот на Јужна Америка е изразено контрастен, со високи млади планини, Андите на запад, и обемни низини и висорамнини во средишниот и источниот дел. Оваа релјефна разновидност има големо влијание врз климата, реките и стопанството на континентот.

1. Кои пространи низини се најважни во Јужна Америка и каде се наоѓаат?
2. По што се познати Гвајанските и Бразилските Планини?
3. Што го прави планинскиот систем Анди уникатен по должина и височина?
4. Кој е највисокиот активен вулкан во светот и каде се наоѓа?
5. Зошто пустината Атакама е едно од најсувите места на Земјата?

1. Кои пространи низини се најважни во Јужна Америка и каде се наоѓаат?
2. По што се познати Гвајанските и Бразилските Планини?
3. Што го прави планинскиот систем Анди уникатен по должина и височина?
4. Кој е највисокиот активен вулкан во светот и каде се наоѓа?
5. Зошто пустината Атакама е едно од најсувите места на Земјата?

Клучни
географски
поими:

Тројска клима

Влажна
екваторска
клима

Саванска клима

Стејска клима

Пустинска
клима

Умерена клима

Планинска
клима

Ашакама

Амазон

Анди

КЛИМА НА ЈУЖНА АМЕРИКА

Погледнете ја климатската карта на Јужна Америка. Забележете кои климатски појаси се застапени и размислете како екваторот и релјефот влијаат врз климата.

Јужна Америка е еден од климатски најразновидните континенти на Земјата. На ова копно можат да се сретнат речиси сите климатски типови, од постојано влажни и топли прашуми кај екваторот, до умерени степи во јужните области, па сè до една од најсувите пустини на планетата. Оваа разновидност не е случајна. Таа се јавува поради специфичната географска положба на континентот, големото протегање од север кон југ, влијанијата на океанските струи, како и присуството на Андите, планинскиот венец што ги обликува временските услови на огромни простори.

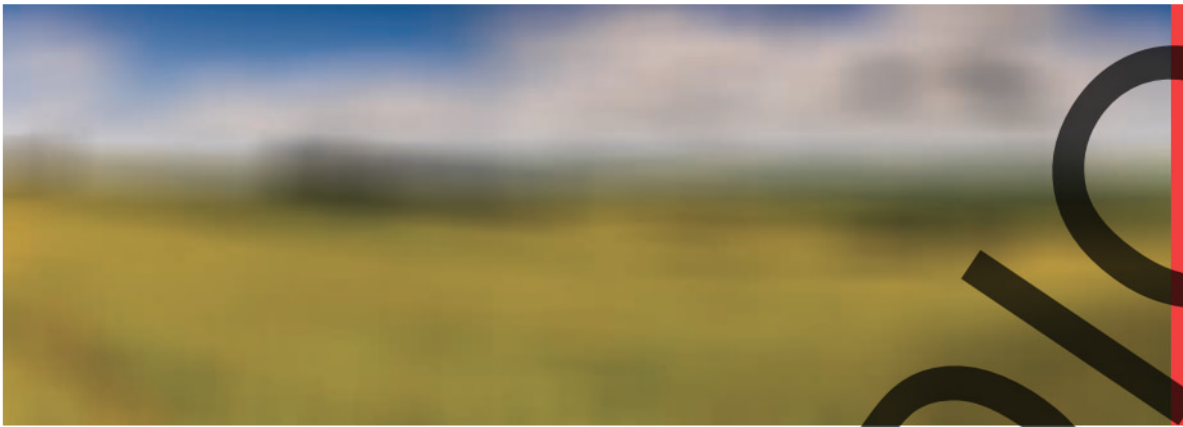
Климата на Јужна Америка ја одредуваат неколку важни фактори: **географската положба**, бидејќи континентот се протега од екваторот до умерените широчини; **висината на релјефот**, особено Андите; **океанските струи**, како студената Хумболтова струја; **кружењето на воздушните маси**; **близината на големи водни површини**, пред сè Атлантски и Тихи Океан. Благодарение на сите овие фактори, Јужна Америка има многу-бројни климатски типови.

Во северниот дел на Јужна Америка, особено во Амазонската Низина, владее **тропска екваторска клима**. Овој дел од континентот се наоѓа на самата линија на екваторот, па затоа тука температурите се високи во текот на целата година и речиси никогаш не се менуваат значително. Воздухот е влажен и тежок, а дождовите се толку чести што некои научници велат дека „во Амазонија нема ден без облаци“. Овие климатски услови создаваат густа прашума, најголемата на Земјата, дом на неверојатен број растителни и животински видови.

Јужно и северно од тропската зона климата постепено се менува. Наместо постојана влага, се јавува клима со наизменични дождовни и суви сезони. Овој тип на клима се нарекува **саванска** и е карактеристична за големи делови од Бразил и Венецуела. Во дождовната сезона растителноста е зелена и изобилна, но кога ќе настапи сувиот период, земјата пожолтува, а реките значително се намалуваат. Саваната е дом на пасишта, ретки дрвја и животни што се приспособиле на променливите услови.

Климатски зони

Најниската температура забележана во Јужна Америка е $-32,8^{\circ}\text{C}$, измерена во местото Сармиенто во Јужна Аргентина во 1907 година. Студениот, сув воздух што продира од Антарктикот понекогаш го претвора ова подрачје во вистинска „замрзната пустина“. Највисоката температура на континентот достигнала дури $48,9^{\circ}\text{C}$, измерена во Ривадавија, Аргентина, во 1905 година. Во ова подрачје воздухот може да биде толку врел и сув што растенијата се сушат за неколку часа, а ветровите носат жежок песок од пустинските региони.

Пампаси

Кога климата ќе стане уште посува, се појавуваат простори каде што дожд не паѓа со години. Во овие простори владее **пустинска клима**. Најпознат пример за тоа е пустината Атакама во Чиле. Таа е сместена на западните падини на Андите и е една од најсувите области на Земјата. Во некои делови на Атакама не е забележан дожд повеќе од еден век. Причината за оваа исклучителна суша е комбинација од студената Хумболтова океанска струја, високите Анди, кои го блокираат навлегувањето на влажниот воздух и стабилните атмосферски услови, кои ја спречуваат појавата на облаци. Поради овие карактеристики, Атакама често се споредува со површината на Марс и служи како природна лабораторија за научни истражувања.

Во јужните делови на континентот климата станува **умерена и степска (суптропска)**. Во Аргентина и Уругвај се протегаат широки степски области познати како пампаси. Тука годишните температури се поумерени, а дождовите се распределени нерамномерно, создавајќи услови за развој на богато земјоделство. Овие области се меѓу најважните земјоделски региони на светот, Благодарение на плодните почви и умерената клима која овозможува одгледување пченица, пченка и развиено сточарство.

Високиот планински венец Анди претставува посебен климатски свет. Климата во планините нагло се менува во зависност од надморската височина. На пониските падини климата е тропска, но само неколку илјади метри повисоко температурите значително опаѓаат, а на највисоките врвови владеат услови слични на оние во поларните региони. На Андите може да се видат различни климатски „појаси“ што се надоврзуваат еден врз друг од тропска топлина, до студени висорамнини со снег кој не се топи цела година. Овој феномен е причина зошто научниците велат дека „Андите ја содржат целата клима на светот“.

На нема карта на Јужна Америка обиди се да ги означеш областите со екваторска, саванска, пустинска, степска и планинска клима, користејќи различни бои! Во тетратката запиши кратко објаснување зошто токму таму се јавува секој климатски појас!

ЗАПОМНИ

Климата на Јужна Америка е разновидна, а најголем дел од континентот има топла клима поради близината до екваторот. Релјефот, особено Андите, и океанските струи значително влијаат врз распределбата на температурите и врнежите.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Зошто во Амазонската Низина постојано владеат висока температура и голема влажност?
2. Што ја прави пустината Атакама една од најсувите области на Земјата?
3. Како се менува климата на Андите со зголемување на надморската височина?
4. Кои услови ја карактеризираат саванската клима?
5. Зошто пампасите се меѓу најважните земјоделски региони на Јужна Америка?

Клучни
географски
поими:

Реки
Слив на
Тихи Океан
Слив на
Атлантски
Океан
Ориноко
Амазон
Парана

РЕКИ НА ЈУЖНА АМЕРИКА

Погледнете ја картата со реките на Јужна Америка. Забележете кои се најголемите реки, во кој правец течат и во кои океани се влеваат.

Јужна Америка е дом на некои од најимпресивните реки на светот. Тука се наоѓа најводоносна река на планетата, Амазон, како и многубројни други реки што ги обликувале природата, историјата и културата на континентот. Реките овде не се само водни текови, туку и вистински природни „автопатишта“ што поврзуваат џунгли, савани, планини и плодни низини. Многу места во Јужна Америка се толку оддалечени од патишта, што единствениот начин да се стигне до нив е по река. Затоа реките се сметаат за крвоток на континентот, носат вода, живот, храна, енергија и патишта низ необични и разновидни предели.

Водопадите Игуасу се систем од повеќе од 270 водопади што се протега на речиси три километри. Најпознатиот дел се нарекува „Ѓаволско Грло“, каде што огромно количество вода паѓа во длабока бездна во форма на потковица. Кај Игуасу водата паѓа со таква моќ што целиот воздух околу водопадот вибрира. Силните водени столбови создаваат магла што се издига десетици метри, а бучавата е толку голема што понекогаш тешко се слуша разговор.

Сливот на Тихи Океан се протега на западната страна на континентот, по должината на падините на Андите. Овде реките се кратки, стрмни и брзи, бидејќи извираат од високи планини и брзо се спуштаат кон океанот. Поради стрмниот терен многу од овие реки имаат водопади и брзаци, но не се многу долги. Најзначајни се реките во Перу и Чиле, кои и покрај краткиот тек имаат големо локално значење бидејќи обезбедуваат вода за земјоделството во сувите пустински предели западно од Андите.

Најголемиот и најважен сливен систем во Јужна Америка е **сливот на Атлантски Океан**. Тој опфаќа огромни просторства, меѓу кои Амазонската Низина, делови од Бразилското Плато, Пампасите и јужните региони на континентот. Водата од повеќето големи реки овде, кои се влеваат во Атлантски Океан, создаваат плодни долини, мочуришта и богати земјоделски предели. Во овој слив се наоѓа **Амазон**, најводоносна река на светот, која собира вода од стотици притоки и создава најголема поплавна низина на планетата. Северниот дел од сливот го оформува реката **Ориноко**, која тече низ Венецуела и Колумбија. Во јужниот дел се развива системот **Ла Плата**, во кој влегуваат реките **Парана**, **Парагвај** и **Уругвај**. Овие реки имаат огромно економско значење бидејќи нивните долини се меѓу најплодните земјоделски региони во светот.

Хидрографска мрежа на Јужна Америка

Најголеми реки во Јужна Америка			
Река	Должина	Држави низ кои тече	Опис
Амазон	6 400 – 7 062 км (во зависност од мерењата)	Перу, Колумбија, Бразил	Најводоносна река на светот; создава огромно сливно подрачје и тече низ најголемата прашума на Земјата.
Парана	4 880 км	Бразил, Парагвај, Аргентина	Голема јужноамериканска река позната по водопадите Игуасу и хидроцентралата Итаипу.
Мадеира	3 380 км	Бразил, Боливија	Главна притока на Амазон; позната по силните струи и тропските шуми низ кои тече.
Пурус	3 211 км	Перу, Бразил	Многу кривулеста река со бавен тек; тече низ густата Амазонска Прашума.
Саун Франциско	3 160 км	Бразил	Важна река за Источен Бразил; тече низ различни клими и служи за транспорт, наводнување и енергија.

Иако зафаќа помала површина, **сливот на Карипско Море** има важно регионално значење. Некои помали реки од северните делови на Колумбија и Венецуела се влеваат директно во ова море. Овие реки се пократки, но се важни за локалното население во области со топла и влажна клима.

Сливните подрачја на Јужна Америка покажуваат колку водата е поврзана со животот на континентот. Големите реки, како Амазон, Ориноко и Парана, создаваат плодни простори, поддржуваат богата биосфера и овозможуваат развој на многу човекови заедници. Разбирањето на сливните системи ни помага да ја разбереме природата и да го цениме значењето на реките во одржувањето на животот.

Кога се зборува за реките на Јужна Америка, невозможно е да не се започне со **Амазон**, реката која е рекордер според многу природни показатели и често се опишува како најмоќната река на Земјата. Амазон не е само долга и широка река, таа е огромен воден систем кој го оформува животот на милиони луѓе, животни и растенија. Нејзината водена моќ е толку голема што при нејзиното влевање во Атлантски Океан количеството на слатка вода што ја носи е толкаво што океанската вода ја губи соленоста на далечина и до **200 километри** од брегот. Овој феномен не се јавува кај ниту една друга река на светот. Амазон извира високо во **планинските масиви на Андите**, каде што започнува како брза, студена и силна планинска река која сече длабоки долини. Штом ќе ја напушти планинската област и ќе влезе во **Амазонската Низина**, таа се претвора во широка, спокојна, но исклучително мокна река. Во некои делови нејзината ширина е толку голема што од еден брег не може да се види другиот. За време на сезоната на дождови реката дополнително се разлива, а нејзините поплавни води можат да навлезат и до 50 километри во околната прашума. Овој огромен

На нема карта на Јужна Америка внимателно означи ги трите главни сливни подрачја на континентот.

Реката
Амазон

На нема карта на Јужна Америка обиди се да ги означиш тековите на Амазон, Ориноко и Парана! При тоа, во тетратката запиши по една реченица што ја прави секоја од трите реки посебна, на пример: местото каде извира, областите низ кои тече или некоја природна особеност!

воден систем собира вода од **повеќе од 1 100 притоки**, од кои најмалку 15 се подолги од 1 000 километри. Некои од нив, како Рио Негро или Мадеира, сами по себе се речни системи споредливи со најголемите реки на други континенти. Благодарение на оваа мрежа, Амазон има најголем речен слив на светот, кој покрива област голема речиси како цела Европа.

Амазонската Низина е особен природен свет. Во текот на годината огромни простори покрај реката се под вода. Во нив живеат уникатни видови, како **розовиот делфин, анаконда, пираните**, како и стотици видови птици, кои ги населуваат крошните на дрвјата. Амазон не е само природно чудо, тој е и огромен климатски „мотор“. Со испарувањето што се случува над неговите води и прашуми, реката создава огромни количества влажен воздух кој го регулира времето не само во Јужна Америка туку и во други делови на светот.

Повеќе од 30 милиони луѓе живеат во Амазонскиот Регион и многу од нив се потпираат на реката за транспорт, риболов, земјоделство и секојдневен живот. Во многу делови нема патишта, само реката обезбедува пристап до населените места, што ја прави бесценета економска и културна врска низ целиот регион. Со својата големина, богатство на живот и природно значење, Амазон претставува вистинско чудо на планетата и најсовершен пример за тоа како една река може да создаде свој посебен, уникатен свет.

Во северниот дел на Јужна Америка тече втората по големина река, **Ориноко**, која го обликува просторот на Венецуела и делови од Колумбија. Ориноко започнува во близина на Гвајанските Планини и тече низ пространи савани и мочуришта. Во некои делови создава огромни мрежи од канали, езерца и острови. Ориноко е познат по тоа што во сезоната на дождови многу делови од речната рамнина се поплавуваат и се претвораат во огромни водени предели. Овие поплавни области се дом на голем број животни, меѓу кои се и реткиот розов делфин, мравојадите, капибарите и многубројни птици.

Во јужниот дел на континентот доминира реката **Парана**, која заедно со реките Парагвај и Уругвај го создава огромниот речен систем **Ла Плата**. Парана тече низ Бразил, Парагвај и Аргентина и е важна за производство на електрична енергија, земјоделството и транспортот. Познатата хидроцентра „Итаиипу“, една од најголемите во светот, е изградена токму на оваа река. Таа создава плодни низини, пасишта и долини во кои се развиле многу градови и земјоделски региони.

Опиши во неколку реченици како би изгледал животот на луѓето во Јужна Америка доколку реките Амазон или Парана се намалат или пресушат.

ЗАПОМНИ

Реките на Јужна Америка се многу водоносни, а најголема меѓу нив е Амазон, најводоносна река во светот. Поголемиот дел од реките се влеваат во Атлантски Океан и имаат големо значење за сообраќајот, земјоделството и животот на населението.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Колкава е должината на реката Амазон?
2. Како реката Ориноко влијае врз животната средина во северните делови на континентот?
3. Кои држави ги поврзува реката Парана и зошто таа е важна за економијата?
4. Каква е врската меѓу реките и поплавните области во Амазонската Низина?
5. На кој начин реките го олеснуваат животот на локалното население во внатрешноста на континентот?

ЕЗЕРА НА ЈУЖНА АМЕРИКА

Погледнете ја картата со езерата на Јужна Америка. Забележете каде се наоѓаат поголемите езера и размислете зошто тие се поретки во споредба со Северна Америка.

Клучни
географски
поими:

Езера
Титикака
Маракаибо
Солено Езеро
Висорамнина
Анди

Јужна Америка нема толку многу големи езера како Северна Америка, но езерата што постојат на овој континент се исклучително значајни и уникатни. Некои се сместени високо во Андите, каде што водата е студена, просирна и тивка, а други се формирани во ниските и топли предели на Амазонија или Парагвајската Низина. Најпознатото меѓу нив, Титикака, се наоѓа на толку голема височина што локалните жители често велат дека „се допира до небото“. Езерата на Јужна Америка се домови на древни култури, природни резервати и важни извори на вода што го обликуваат животот на луѓето и животните со векови наназад.

Во Андите постојат мали езера што се сместени на височини над 5 000 метри, толку високо што дел од годината се замрзнати и покриени со снег. Некои од нив имаат вода со необични бои, зелена, тиркизна или црвеникава. Поради екстремните услови, овде живеат само неколку видови организми, кои се приспособиле на студот и разредениот воздух.

Најпознатото и највеличествено езеро на Јужна Америка е **Титикака**, сместено на широката и ветровита висорамнина Алтиплано, на границата меѓу Перу и Боливија. Со својата надморска височина од околу **3 812 метри**, ова езеро се смета за **највисокото пловно езеро во светот**. Тоа значи дека неговите води се доволно длабоки и мирни за да можат да пловат чамци, рибарски и туристички бродови. Поради големата височина, воздухот околу езерото е разреден и исклучително чист. Кога сонцето ќе се издигне над Андите, неговите зраци се рефлектираат од површината на водата, создавајќи впечатлива сина боја што често изгледа како огромно огледало меѓу планинските врвови. Оваа игра на светлина и вода им оставала силен впечаток на народите што живееле тука илјадници години.

Езерото Титикака

Пловечки
острови на
народот
Урос

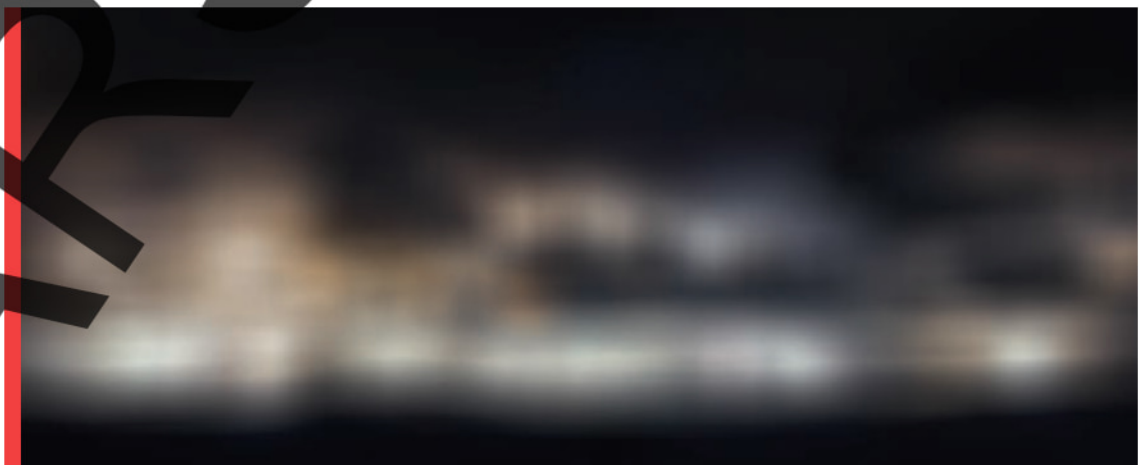
Титикака е и многу **длабоко езеро**, на некои места длабочината надминува **280 метри**, а неговата површина е **поголема од 8 000 км²**, што го прави едно од најголемите езера во Јужна Америка. На неговите води се распослани многубројни острови, некои природни, а некои создадени од човечка рака. Најнеобични се пловечките острови на народот **Урос**. Овие острови се изградени од слоеви трска, наречена тотора, која ја собираат од плитките делови на езерото. Со векови Уросите ги обновуваат своите острови, градат куќи од трска и пловат во чамци направени од ист материјал. Овие острови се навистина неверојатен пример за тоа како човекот може да се приспособи и да живее во хармонија со природата.

Езерото Титикака има огромно историско и културно значење. Се смета дека токму во неговата околина **започнала цивилизацијата на Инките**, една од највлијателните и најмоќни цивилизации во Јужна Америка. Според нивните легенди, првите Инки излегле од водите на Титикака, што го прави езерото свето место во нивната традиција. И денес околните градови, островите и храмовите сведочат за древната историја и за важноста што езерото ја имало во развојот на оваа цивилизација.

Во северниот дел на Венецуела се наоѓа **езерото Маракаибо**, едно од најинтересните езера во Јужна Америка. Иако по изглед и големина потсетува на езеро, научниците често го нарекуваат и залив, бидејќи преку тесен канал е поврзано со Карипско Море. Водата во него е мешавина од слатка и солена, што создава уникатен екосистем.

Маракаибо е познато и по една необична појава, во неговата област се јавуваат **најчестите молњи во светот**, познати како „Кататумбо молњи“. Во некои ноќи молњите светкаат континуирано со часови, без грмотевици, создавајќи природен светлосен спектакл видлив со километри далеку. Поради ова, езерото Маракаибо е едно од најпрепознатливите природни места во Венецуела.

Кататумбо
молњи на
езерото
Маракаибо

Најголеми езера во Јужна Америка			
Езеро	Површина км ²	Локација	Опис
Маракаибо	13 000 км ²	Венецуела	Големо езеро/залив; светски познато по Кататумбо молњите.
Титикака	8 372 км ²	Перу / Боливија	Највисоко пловно езеро на светот.
Поопо	3 000 – 4 000 км ²	Боливија	Историски големо солено езеро, денес речиси исушено.
Буенос Аирес / Генерал Карера	1 850 км ²	Аргентина / Чиле	Ледничко езеро со тиркизни води и мермерни пештери.
Лаго Аргентино	1 466 км ²	Аргентина	Најголемо слатководно езеро во Аргентина; глечер Перито Морено.

Иако Титикака и Маракаибо се најпознати, на континентот постојат и други важни езера. Во Парагвај и Северна Аргентина се наоѓаат многубројни плитки езера и лагуни, кои се важни за птиците преселници и за земјоделството. Во Андите, пак, постојат многу мали, леднички езера создадени од топењето на снегот и мразот, кои служат како извори на вода за локалните заедници. Во јужните области на Чиле и Аргентина се развиени системи од вулкански езера со неверојатно сина или зелена боја, создадени од минералите и подземните извори.

Езерата во Јужна Америка, иако не се многубројни, играат голема улога во природата и животот на населението, некои се духовни центри, други економски важни, а трети се природни чуда што привлекуваат научници и туристи од целиот свет.

Замисли дека си истражувач во Јужна Америка. Напиши во една реченица кое од езерата би сакал да го посетиш и зошто!

ЗАПОМНИ

Јужна Америка има помал број езера, а најпознато е езерото Титикака, највисокото пловно езеро во светот. Повеќето езера се поврзани со планински области и тектонски процеси, па затоа не се рамномерно распоредени на континентот.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Каде се наоѓа езерото Титикака и по што е познато?
2. Зошто езерото Маракаибо понекогаш се смета и како залив?
3. Каква е врска меѓу езерото Титикака и цивилизацијата на Инките?
4. Што ја прави појавата „Кататумбо молњи“ необична?
5. Какви видови други езера се јавуваат во Андите и што ги создава?

Клучни
географски
поими:

Бакар
Сребро
Злато
Литиум
Железо
Нафта
Природен гас
Амазон
Шуми
Ресурси

ПРИРОДНИ БОГАТСТВА НА ЈУЖНА АМЕРИКА И НИВНАТА ГЕОГРАФСКА РАСПРЕДЕЛБА

Погледнете ја картата со природните богатства на Јужна Америка. Забележете каде се наоѓаат рудните, енергетските и шумските ресурси и размислете дали тие се рамномерно распоредени на континентот.

Јужна Америка е континент богат со природни ресурси, кои силно ги обликуваат нејзиниот економски развој, индустријата и меѓународната трговија. Од огромните минерални богатства што се кријат во планините на Андите, до бескрајните шуми на Амазонија и плодните земјоделски површини во Аргентина и Бразил природата има огромно влијание врз животот на луѓето на овој континент. Минералните богатства, како бакар, злато, сребро и железо, се најмногу концентрирани во планинските области, додека реките и влажните тропски шуми создаваат исклучително плодни региони во низините. Јужна Америка е, исто така, и енергетски важна, со огромни хидроцентрали и богати наоѓалишта на нафта и гас.

Нафтата и природниот гас се меѓу највредните природни богатства на Јужна Америка. Тие претставуваат основа на енергетскиот систем, извозот и индустријата на многу држави. Поради разновидните геолошки процеси и богатата вулканска и тектонска активност, под земјата на овој континент се кријат големи енергетски резерви.

Венецуела поседува едни од најголемите резерви на нафта на светот, проценети на над **300 милијарди барели**. Најголемите наоѓалишта се наоѓаат во подрачјето на појасот **Ориноко**, каде што се работи за тешка и густа нафта, која бара посебна технологија за обработка. Нафтата во Венецуела е основата на економијата. Голем дел од приходите, индустријата и извозот се засноваат токму на овој ресурс. Поради тоа земјата има долга историја како еден од најважните производители во светската нафтена индустрија.

Во Јужна Америка се наоѓа т.н. „Литиумски триаголник“, регион меѓу Чиле, Боливија и Аргентина. Тука се наоѓаат над 50 % од светските резерви на литиум, метал кој е клучен за батериите на електрични автомобили и мобилни телефони.

Нафтена
платфор-
ма, Рио де
Жанейро

Бразил е лидер во Јужна Америка во современата нафтена технологија. Неговите најголеми наоѓалишта се пронајдени длабоко под површината на Атлантски Океан, во слоеви под дебели наслаги сол. Овие таканаречени „пресолни“ **резерви** се откриени на големи длабочини и бараат напредна технологија за да се експлоатираат, но содржат огромни количества висококвалитетна нафта. Нафтената индустрија игра голема улога во развојот на градови како **Рио де Жанейро и Сантос**, каде што се наоѓаат големи нафтени платформи и пристаништа.

Аргентина е особено позната по богатството на **природен гас**, кој е важен во индустријата и производството на електрична енергија. Најзначајното откритие во последните децении е **формацијата Вака Муерта (Vaca Muerta)**, едно од најголемите наоѓалишта на гас и нафта од шкрилци во светот. Овој регион може да ја претвори Аргентина во енергетска сила бидејќи содржи огромни резерви што се проценуваат на милијарди кубни метри гас и стотици милиони барели нафта.

Бакарот е метал кој одамна има огромно значење во развојот на човештвото, а денес е незаменлив во електрониката, транспортот и современата технологија. Јужна Америка е светски центар за производство на бакар бидејќи под земјата на овој континент се наоѓаат некои од најбогатите бакарни резерви на планетата. Причината се крие во долгите геолошки процеси што се одвивале во **Андите**, каде што вулканизмот и притисоците во внатрешноста на Земјата создале богати минерални наслаги.

Експлоатација
на бакар, Чиле

На нема карта на Јужна Америказначи ги регионите каде се наоѓаат најважните природни богатства – бакар, литиум, злато, нафта и густе тропски шуми!

Чиле е најголемиот производител на бакар во светот и обезбедува околу една третина од светската понуда. Речиси целиот западен дел на земјата е дел од Андите, па токму таму се наоѓаат некои од најголемите рудници на планетата. Најпознат е **Ескуондида (Escondida)**, огромен површински рудник што изгледа како гигантски карпест амфитеатар. Во него работат илјадници луѓе, а производството е толку големо што рудникот сам обезбедува значителен дел од државните приходи.

Перу е втор најважен производител на бакар во регионот. Таму рударството се одвива на големи надморски височини, често над 3 000 метри. Условите се тешки поради разредениот воздух, студената клима и сложениот терен, но рудниците се меѓу најбогатите во светот. Перу има долга рударска традиција. Старата цивилизација на Инките вадела и обработувала бакар за изработка на алатки, украсни предмети и оружје. Современите рудници во Перу, како **Антамина и Торомохо**, се меѓу најпродуктивните на американскиот континент. Производството на бакар е еден од најважните економски столбови во земјата и значително влијае врз извозот и приходите.

Литиумот е метал кој станува сè поважен во современиот свет поради неговата клучна улога во производството на батерии за мобилни телефони, лаптопи, електрични автомобили и системи за складирање енергија од сончеви и ветерни електроцентрали. Јужна Америка е центарот на светското производство и резерви на литиум, а причината се крие во особените природни услови на високите Андски Висорамнини.

На границата меѓу **Чиле, Боливија и Аргентина** се простираат суви, високи платоа наречени **салари**, солени пустини кои некогаш биле огромни езера. Со тек на време водата испарила, оставајќи зад себе слоеви сол богати со минерали, меѓу кои и големи количества литиум. Површината на овие салари изгледа како гигантски бели полиња со правилни геометриски пукнатини. Но, вистинското богатство се наоѓа **под солената кора**, каде што има огромни подземни резервоари со минерална солена вода, од која се извлекува литиум.

Во Северно Чиле се наоѓа **Салар де Атакама**, едно од најбогатите литиумски наоѓалишта на Земјата. Литиумот се добива така што солената вода се испумпува во плитки базени, каде што сончевата топлина ја испарува водата и го остава металот зад себе.

Салар де Ујуни во Боливија е најголемиот солени басен во светот, со површина од околу **10 500 км²**. Тој изгледа како бескрајно бело море и е видлив дури и од вселената. Овој регион содржи најголеми резерви на литиум на планетата, но е помалку искористен поради технички предизвици. Минералната вода е поразредена, а климатските услови се различни од оние во Чиле. Сепак, Ујуни има огромен потенцијал да стане енергетски центар во иднина.

Салар
де Ујуни,
Боливија

Аргентина има големи резерви на литиум во северните провинции Хухуи, Салта и Катамарка. Таму саларите, како **Салар дел Омбре Муерто** и **Салар де Антофала**, се меѓу најперспективните наоѓалишта во светот. Аргентина брзо развива нови рудници и се очекува во следните години да стане еден од водечките производители на литиум.

Златото и среброто имаат особено значајна улога во историјата и развојот на Јужна Америка. Овие благородни метали се ископуваат во регионот повеќе од две илјади години, уште од времето на Инките, кои ги сметале за дарови од боговите. Според нивните верувања, златото било „солзите на Сонцето“, а среброто „солзите на Месечината“. Затоа Инките развиле напредни техники за рударство и обработка, кои денес се сметаат за вистински технолошки чуда за тоа време.

Перу е светски препознатлива рударска држава, со огромни резерви на сребро и злато. Денес е еден од најголемите производители на сребро во светот. Во региони, како Паско и Пуно, се наоѓаат рудници со длабоки подземни коридори. Перу е, исто така, важен производител на злато. Рудниците во Кахамарка и Мадре де Диос се меѓу најголемите и најпознати во Јужна Америка. Некои рударски области, како Јанакоуча, претставуваат едни од најголемите златни рудници на Западната Хемисфера.

Бразил и Колумбија се познати по своите „златни реки“, реки во чии наноси сè уште се наоѓаат зрна злато. Луѓе во мали рударски населби, познати како гарифеирос (Бразил) или минероси (Колумбија), продолжуваат традиционално да го вадаат златото со миење песок и чакал во реките. Ова е напорен и опасен начин на работа, но има долга историска вредност за локалните заедници.

Во Бразил регионот Минас Жераис („земја на рудниците“) уште од XVIII век е центар за производство на злато. Колумбија, пак, освен по златото, е позната и по висококвалитетни смарагди, кои се наоѓаат во истите минерални појаси.

Железото и бокситот се едни од највредните минерални ресурси на Јужна Америка бидејќи претставуваат основа за развој на металната индустрија и современите технологии. Без овие руди не би можеле да се градат мостови, стокатници, автомобили, железници, авиони, па дури ни најобични предмети како лименки, кабли или делови за електронски уреди.

Бразил е еден од најголемите извозници на железна руда во целиот свет. Огромниот дел од производството доаѓа од државата Минас Жераис. Најпознатиот рударски комплекс е **Каражас**, едно од најголемите и најбогати железни наоѓалишта на планетата. Железото од Бразил има висок квалитет и многу малку примеси, што го прави одлично за производство на челик. Најголем дел од ова железо се извезува во индустриски гиганти, како Кина, Јапонија и европските држави.

Бокситот е минерал од кој се добива **алуминиум**, еден од најкористените метали во современиот свет. Јужна Америка е богат извор на боксит, особено во земјите на северниот дел од континентот. Покрај железото, Бразил има огромни резерви на боксит. Во државата Пара се наоѓаат рудници што произведуваат милиони тони годишно. **Бразил** е меѓу трите најголеми производители на боксит на светот, а голем дел од рудата се извезува во индустриски развиени држави.

**Експлоатација
на железо,
Бразил**

Гвајана е позната по своите црвени земјишта богати со боксит. Овој минерал е клучен за нејзината економија и со децении претставува главен извозен производ. Во Гвајана постојат и фабрики за обработка, така што дел од бокситот не се извезува суров, туку се преработува во алумина, важен чекор во добивањето алуминиум.

Иако е една од најмалите држави во Јужна Америка, **Суринам** има значајни резерви на боксит и долга традиција во рударството. Во XX век бил еден од најголемите светски производители. Денес, иако производството се намалило, рударската индустрија сè уште игра голема улога во економијата.

Амазонската Прашума е најголемата дождовна шума на Земјата и едно од највредните природни богатства што ги поседува Јужна Америка, но и целата планета. Таа се простира во девет држави, а најголемиот дел се наоѓа во Бразил. Овој огромен зелен океан од шума зафаќа повеќе од **5,5 милиони км²**, поголема од цела Европска Унија. Според научниците, Амазонија претставува дом на **околу 10 % од сите живи видови на Земјата**, што ја прави најбогатиот биолошки екосистем на светот.

Амазонската шума е позната како „**белите дробови на планетата**“ бидејќи произведува огромни количества кислород, а во исто време впира големи количества јаглерод диоксид. На овој начин ја регулира климата на целиот свет и спречува забрзано глобално затоплување. Влажноста и топлината во Амазонија создаваат услови за постојан раст на растенија и дрвја, меѓу кои има илјадници лековити видови што сè уште не се истражени целосно. Многу современи лекови се базираат на растенија што потекнуваат токму од Амазонската Прашума.

Во оваа огромна шума растат дрвја високи и по 60 метри, создавајќи густ покрив што ја покрива џунглата како зелена капа. Под нив се наоѓаат слоеви од растенија, лијани и ниски дрвја што формираат комплексен екосистем. Амазонија е дом и на многубројни животни: јагуари, мравојади, тапири, Боцманови орли, папагали, како и илјадници видови инсекти и ретки водни животни како амазонскиот делфин.

Покрај своето природно богатство, Амазонија има и големо **економско значење**. Шумите обезбедуваат дрво, растенија за фармацевтската индустрија, плодови и други ресурси кои ги користат локалните заедници. Но, истовремено, овој регион е многу чувствителен и подложен на загрозување поради несоодветно сечење, пожарите и ширењето на земјоделството. Затоа голем број држави и меѓународни организации работат на заштита на Амазонската Прашума за да се зачува оваа природна ризница за идните генерации.

ЗАПОМНИ

Јужна Америка располага со значајни природни богатства, како руди, нафта, природен гас, шуми и води. Овие ресурси се нерамномерно распоредени, најчесто поврзани со релјефот и геолошката градба, и имаат големо влијание врз стопанскиот развој на континентот.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Кои држави во Јужна Америка се најголеми производители на бакар?
2. Што претставува „Литиумскиот триаголник“ и каде се наоѓа?
3. Зошто Андите се толку богати со минерали?
4. Кои држави се меѓу најголемите производители на нафта на континентот?
5. Зошто амазонската шума се смета за глобално природно богатство?

СОЦИО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА СЕВЕРНА И ЈУЖНА АМЕРИКА

НАСЕЛЕНИЕ НА АМЕРИКА: РАСПРЕДЕЛБА, ГУСТИНА И ПРИРОДЕН ПРИРАСТ

Погледнете ја картата со распределбата на населението во Америка. Забележете каде живее најмногу, а каде најмалку население и размислете од што зависи густината на населеноста.

Дали знаеш дека во Америка можеш да најдеш места каде што на еден километар квадратен живеат над 20 000 луѓе, но и огромни простори каде што со часови можеш да патуваш без да сретнеш ниту еден човек? На истиот континент постојат мегаградови со милионско население и диви предели со густе шуми, пустини и планини каде што природата има целосна власт. Токму оваа голема спротивност ја прави Америка еден од најинтересните континенти за проучување на населението. Во оваа лекција ќе откриеме колку луѓе живеат во Америка, каде се најмногу сконцентрирани, зошто некои региони се густе, а други речиси празни и како се менува бројот на населението со текот на времето.

Клучни
географски
поими:

Број на
население

Распределба на
население

Густина на
населеност

Природен
прираст

Урбани региони
Слабо населени
покрајина

БРОЈ И РАСПРЕДЕЛБА НА НАСЕЛЕНИЕТО ВО АМЕРИКА

Америка е еден од најнаселените континенти во светот. Денес на американското копно живеат **над 1 милијарда жители**, што претставува околу 13 % од светското население. Северна и Јужна Америка зафаќаат огромна површина, поради тоа населението не е рамномерно распределено. Постојат јасно изразени густо населени региони и големи простори со многу мал број жители. Оваа нерамномерна распределба е резултат на природните услови, историскиот развој и економските можности.

НАСЕЛЕНИЕ НА СЕВЕРНА АМЕРИКА

Северна Америка има околу **621 милион жители** и е еден од најурбанизираните континенти во светот, бидејќи повеќе од 80 % од населението живее во градови. Најмногу жители имаат **Соединетите Американски Држави**, со **340 милиони жители**, по што следува **Мексико** со околу **130 милиони жители**, додека **Канада**, иако е втора по големина држава во светот, има релативно мал број жители, околу **40 милиони**.

Десет најнаселени држави во Северна Америка

Р. бр.	Држава	Број на жители
1	Соединети Американски Држави	347 276 000
2	Мексико	131 947 000
3	Канада	40 126 700
4	Гватемала	18 687 900
5	Хаити	11 906 100
6	Доминиканска Република	11 520 500
7	Хондурас	11 005 800
8	Куба	10 937 200
9	Никарагва	7 007 500
10	Ел Салвадор	6 365 500

Бројно движење на населението во Северна Америка

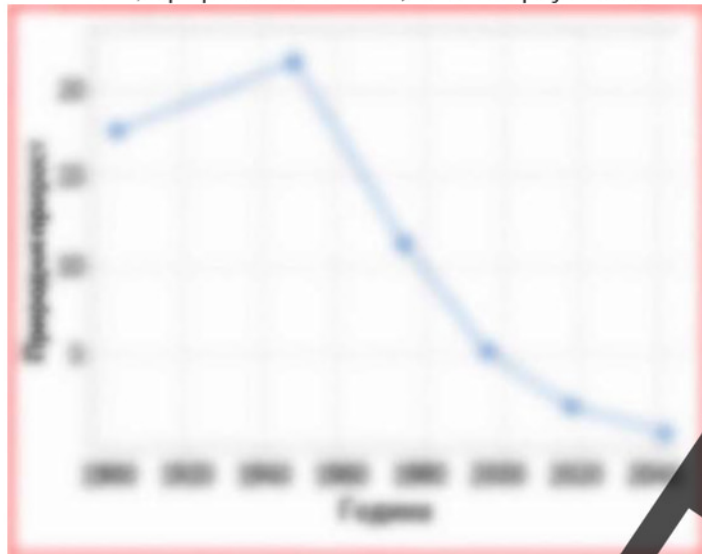
Извор: <https://worldpopulationreview.com/continents/north-america>

Просечната густина на населеност во Северна Америка изнесува 25 жители на км². Најгусто населени области се оние по должината на **источниот брег на САД**, регионот околу **Големите Американски Езера** и **Мексиканската Висорамнина**. Спротивно на тоа, огромни области како **Алјаска**, **Северна Канада** и внатрешните планински и пустински региони се мошне слабо населени. Причините се суровата клима, ниските температури, неповолниот релјеф и тешките услови за живот.

Природниот прираст претставува **разлика помеѓу бројот на живородени и бројот на починати лица во една година**. Доколку бројот на родени е поголем од бројот на починати, населението расте и природниот прираст е **позитивен**. Ако бројот на родени и починати е приближно ист, прирастот е **низок**, а кога бројот на починати е поголем од бројот на родени, се зборува за

негативен природен прираст и намалување на населението. Во Америка природниот прираст значително се разликува меѓу Северна и Јужна Америка. Овие разлики се тесно поврзани со економскиот развој, образованието, здравствената заштита и начинот на живот.

Во поголемиот дел на **Северна Америка**, особено во **Соединетите Американски Држави и Канада**, природниот прираст е **низок** и изнесува приближно 3 ‰. Тоа значи дека на секои 1 000 жители, годишно има околу **3 жители повеќе**. Причините за тоа се повеќекратни. Семејствата најчесто имаат **помал број деца**, бидејќи голем дел од населението живее во градови. Високиот степен на образование, вработеноста на жените и достапноста на здравствена заштита, исто така, влијаат врз одлуката за помали семејства. Иако природниот прираст е низок, населението во Северна Америка не се намалува значително. Тоа се должи на **долгиот животен век на населението и на миграциите**, бидејќи континентот привлекува доселеници од различни делови на светот. На тој начин миграциите делумно го надоместуваат нискиот природен прираст.

Природен прираст на населението во Северна Америка

Повеќе од 80 % од населението на Северна Америка живее во градови, додека во некои делови на Амазонија во Јужна Америка густината е помала од 1 жител на километар квадратен, што значи дека таму живеат помалку луѓе отколку во некои планински села во Македонија.

НАСЕЛЕНИЕ НА ЈУЖНА АМЕРИКА

Јужна Америка има околу **440 милиони жители** и покажува поинаква просторна распределба на населението. Иако континентот има големи природни богатства, населението е силно концентрирано во одредени региони. Најнаселена држава е **Бразил**, со над **210 милиони жители**, што ја прави и една од најнаселените држави во светот. По него следуваат **Колумбија, Аргентина и Перу**.

Просечната густина на населеност во Јужна Америка изнесува 24,5 жители на км². Најгусто населени области во Јужна Америка се **југоисточниот дел на Бразил** и **областа околу реката Ла Плата** (Аргентина и Уругвај). Од друга страна, **Амазонската Прашума**, **високите делови на Андите**, како и некои пустински области, се речиси ненаселени. Во Амазонија густината на населеност на некои места е **помала од 1 жител на км²**, што значи дека тоа се меѓу најретко населените простори на планетата. Причините се густата вегетација, високата влажност, достапноста и недостигот од инфраструктура.

Во повеќето земји на Јужна Америка **природниот прираст е повисок** отколку во Северна Америка. Денес природниот прираст во Јужна Америка изнесува приближно **9 ‰**. Тоа значи дека на секои 1 000 жители годишно населението се зголемува за околу **9 жители**. Семејствата често имаат **повеќе деца**, а населението е помладо. Иако во последните децении се забележува намалување на стапката

Десет најнаселени држави во Јужна Америка

Р. бр.	Држава	Број на жители
1	Бразил	212 812 000
2	Колумбија	53 425 600
3	Аргентина	45 851 400
4	Перу	34,576,700
5	Венецуела	28 516 900
6	Чиле	19 859 900
7	Еквадор	18 289 900
8	Боливија	12 581 800
9	Парагвај	7 013 080
10	Уругвај	3 384 690

Извор: <https://worldpopulationreview.com/continents/south-america>

на наталитет, бројот на родени сè уште е поголем од бројот на починати. Овој повисок природен прираст доведува до **побрз раст на населението**, што носи и одредени предизвици. Државите треба да обезбедат доволно училишта, работни места, здравствени услуги и домување. Истовремено, растот на населението може да биде и можност, бидејќи младото население претставува работна сила и потенцијал за економски развој.

Иако Северна и Јужна Америка се слични по големината на територијата, тие се разликуваат по бројот на жители, степенот на урбанизација и начинот на распределба на населението. Северна Америка има поголем број жители, повисок животен стандард и поголема концентрација на население во градовите, додека Јужна Америка има побрз пораст на населението и поголеми контрасти меѓу густо населени и речиси празни региони. Распределбата на населението во Америка јасно покажува дека луѓето најчесто се населуваат таму каде што има **поволна клима, рамничарски релјеф, вода и економски можности**.

Природен прираст на населението во Јужна Америка

На нема карта на Америка означени регионите со најгусто население и оние со најмала густина, а потоа со една реченица објасни зошто постои таа разлика!

ЗАПОМНИ

Населението во Америка е нерамномерно распределено, со најголема густина во крајбрежните и урбаните области. Природниот прираст се разликува меѓу регионите и зависи од економските услови, климата и степенот на развој.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Колку приближно жители живеат во Америка?
2. Кои региони во Америка се најгусто населени и зошто?
3. Кои природни фактори влијаат врз густината на населеност?
4. Што претставува природниот прираст?
5. Зошто природниот прираст е различен во Северна и Јужна Америка?

Клучни
географски
поими:

Народи
Домородно
население
Доселеници
Јазици
Англиски
Шпански
Португалски
Француски
Религии
Христијанство
Католицизам
Протестантизам

НАРОДИ, ЈАЗИЦИ И РЕЛИГИИ ВО АМЕРИКА

Размислете кои народи живеат во Америка и кои јазици се зборуваат. Кажете кои јазици мислите дека се најзастапени и зошто Америка има голема културна разновидност.

Дали знаеш дека во Америка се зборуваат над 1 000 различни јазици, а на континентот живеат луѓе со потекло од сите делови на светот? Во некои градови, како Њујорк или Саун Пауло, можеш да слушнеш десетици јазици додека се движиш само по една улица. Америка често се нарекува „континент на народи“ бидејќи нејзиното население е создадено од смеса на домородни народи, Европејци, Африканци и доселеници од Азија.

Првите жители на Американскиот Континент биле домородните народи, кои пристигнале пред десетици илјади години, најверојатно од Азија, преку Беринговиот Премин. Тие постепено се населиле низ целиот континент и развиле различни култури, приспособени на природните услови во кои живееле. Во Северна Америка домородното население живеело во помали племенски заедници, додека во Средна и во Јужна Америка се развиле моќни и напредни цивилизации.

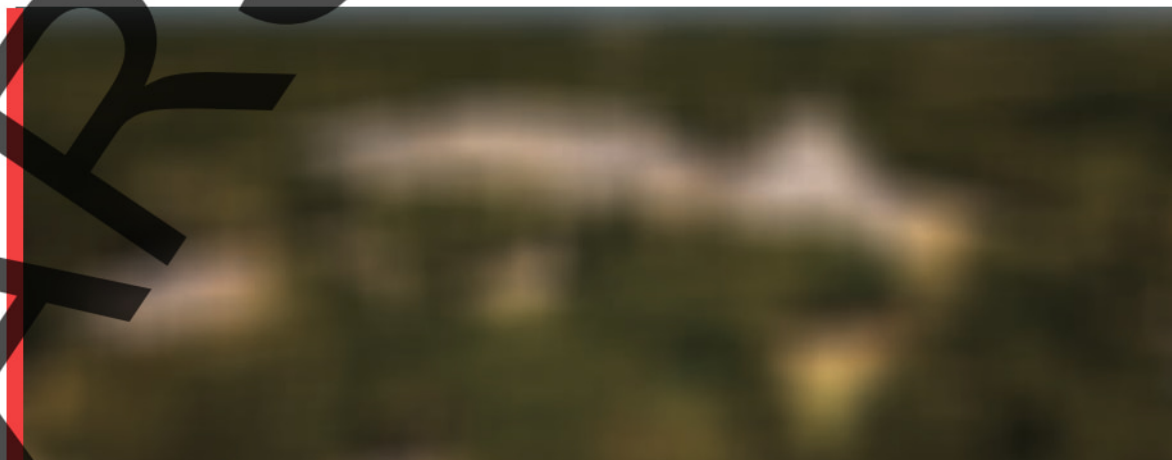
Особено значајно место во историјата на Америка заземаат **древните цивилизации на Маите, Ацтеките и Инките**, кои се развиле **пред Големите географски откритија и доаѓањето на Европејците**. Овие народи создале напредни општества со високо развиена култура, наука и организација.

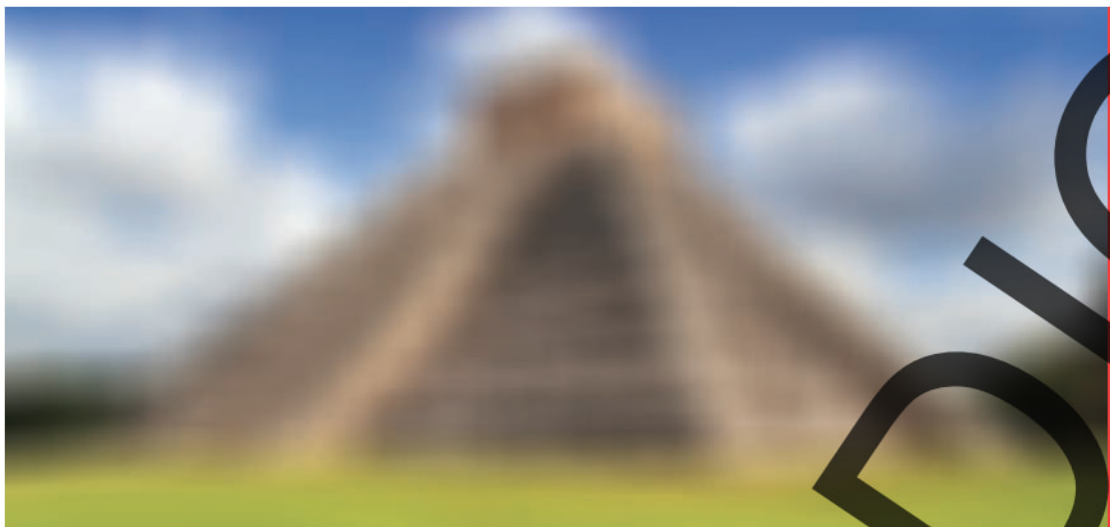
Маите живееле во подрачјето на **Средна Америка**, на територијата на денешно Јужно Мексико, Гватемала, Белизе и делови на Хондурас. Тие изградиле големи камени градови, како Чичен Ица и Тикал, развиле напредно земјоделство, сложен календар, писмо и длабоки познавања од астрономијата. Маите внимателно го проучувале движењето на Сонцето, Месечината и ѕвездите, што им овозможило точно да ги предвидуваат временските циклуси.

Државите на Инките, Маите и Ацтеките

Уксмал, археолошки локалитет од Маите

Ел Кастиљо или
Пирамидата
на Кукулкан,
цивилизација
на Маите

Во Америка живее едно од најразновидните културни општества во светот, а повеќе од половина од населението на Јужна Америка зборува јазик кој потекнува од Европа, иако континентот е илјадници километри далеку од Европа.

Ацтеките се развиле во централниот дел на Мексико, на просторот на **Мексиканската Висо-рамнина**. Нивниот главен град, **Теночтитлан**, бил изграден на остров во езеро и претставувал еден од најголемите и најуредени градови во светот во тоа време. Ацтеките имале силна држава, развиена трговија, земјоделство и религиозен систем. Нивното царство било уништено со доаѓањето на Шпанците во XVI век, но нивното наследство и денес е присутно во мексиканската култура и јазик.

Инките ја изградиле најголемата држава во Јужна **Америка**, која се простирала по должината на Андите, од денешен Еквадор, преку Перу и Боливија, до Чиле и Аргентина. Инките се истакнувале по својата способност да живеат и да градат градови во високопланински предели. Тие изградиле патна мрежа долга илјадници километри, развиле терасесто земјоделство и биле мајстори во обработка на камен. Најпознато наследство на Инките е градот **Мачу Пикчу**, кој и денес сведочи за нивната напредна архитектура и организација.

Овие цивилизации биле **географски поврзани преку Средна Америка**, која претставувала **природен и културен мост меѓу Северна и Јужна Америка**. Преку ова подрачје се одвивале движења на луѓе, идеи, растенија и културни влијанија. Затоа Средна Америка има особено

Чичен Ица,
археолошки
локалитет
на Маите

Со помош на „нема карта“ на Америка, обележи ги подрачјата каде што доминираат англискиот, шпанскиот и португалскиот јазик, а потоа напиши краток текст во кој ќе објасниш како историјата на населувањето влијаела врз народниот и јазичниот состав на континентот!

значење како простор што ги поврзува двата континента не само географски туку и историски и културно. Иако нивните држави биле уништени по доаѓањето на Европејците, **наследството на Маите, Ацтеките и Инките и денес е видливо** во јазиците, обичаите, традициите, архитектурата и начинот на живот на многу народи во Америка.

Со започнувањето на европската колонизација во XV и XVI век, во Америка масовно се доселиле Европејци, најмногу од Шпанија, Португалија, Англија и Франција. Паралелно со тоа, милиони Африканци биле присилно донесени како робови, особено во Карибите, Бразил и во јужниот дел на Северна Америка. Со текот на времето дошло до мешање на домородното, европското и африканското население, при што се создале нови етнички групи, како **местици** (мешано потекло од Европејци и домородно, индијанско население) и **мулати** (мешано потекло од Европејци и Африканци), кои денес се многубројни во Јужна Америка. Во поновиот период Америка станала цел на доселеници од целиот свет, вклучувајќи луѓе од Азија и Блискиот Исток. Поради тоа, денешното население на Америка претставува комбинација од домородни народи, потомци на Европејци и Африканци, како и нови мигрантски заедници.

Европски колонии во Америка во XVI – XVIII век

Јазичната карта на Америка директно е поврзана со историјата на колонизацијата. Иако континентот првично имал голем број домородни јазици, денес најраспространети се европските јазици кои се донесени со освојувањата.

Во Северна Америка доминира англискиот јазик, кој е главен јазик на Соединетите Американски Држави и еден од официјалните јазици во Канада. Францускиот јазик има важно место во Канада, особено во провинцијата Квебек, каде што се користи како мајчин јазик од голем дел од населението.

Во Јужна Америка најраспространет јазик е шпанскиот, кој се зборува во поголемиот дел од државите. Исклучок претставува Бразил, каде што официјален јазик е португалскиот, поради португалската колонизација. Францускиот јазик е присутен во некои кариписки држави и територии.

Покрај овие јазици, во многу региони и денес се зборуваат домородни јазици. Во Андите, на пример, значајно место има јазикот **кечуа**, додека во Парагвај широко е распространет јазикот **гварани**. Овие јазици претставуваат важен дел од културното наследство и во некои држави имаат и официјален статус.

Религиозната структура на Америка			
Религија	Застапеност во Америка	Најзастапени региони и држави	Опис
Христијанство – католицизам	Најзастапена религија 48 %	Јужна Америка (Бразил, Аргентина, Перу), Мексико, Средна Америка	Католицизмот бил донесен од Шпанците и Португалците и доминира во Латинска Америка.
Христијанство – протестантизам	Многу застапен 32 %	САД, Канада, делови од Карибите	Протестанството е најраспространето во англосаксонските земји.
Православно христијанство	Слабо застапено 2 %	Дел од САД и Канада	Присутно, главно, кај доселеници од Источна Европа.
Ислам	Мал процент 1 %	САД, Канада, делови од Јужна Америка	Донесен преку миграции од Африка, Азија и Блискиот Исток.
Јудаизам	Мала, но значајна заедница 1 %	САД, Канада, Аргентина	Еврејските заедници имаат силно културно и економско влијание.
Традиционални и домородни верувања	Ограничена, но културно важна 3 %	Амазонија, Андите, Средна Америка	Верувања поврзани со природата, присутни кај домородното население.
Нерелигиозни/атеисти	Во пораст 10 %	САД, Канада, урбани центри	Сè поголем број луѓе не се изјаснуваат религиозно.

Религиозната структура на Америка, исто така, е резултат на историските процеси. Најголем дел од населението му припаѓа на **христијанството**, кое било донесено од Европејците. Во Јужна Америка, како и во Мексико, доминира **католичката религија**, која има силно влијание врз секојдневниот живот, празниците, уметноста и архитектурата.

Во Северна Америка, особено во САД и Канада, значајно место има **протестанството**, кое се појавило со англиската и со другите северноевропски колонизации. Таму постои голема верска разновидност, со многубројни протестантски цркви и заедници.

Покрај христијанството, во Америка се присутни и други религии, како **јудаизмот, исламот, будизмот и традиционалните домородни верувања**. Оваа религиска разновидност е особено изразена во големите градови, каде што живеат луѓе од различни делови на светот.

Америка претставува континент на исклучителна културна, јазична и религиска разновидност. Народите што живеат на овој континент имаат различно потекло, но заедно создаваат динамично и богато општество. Разбирањето на народниот состав, јазиците и религиите е клучно за целосно согледување на социо-географските карактеристики на Америка и нејзината улога во светот.

ЗАПОМНИ

Америка е културно и етнички разновиден континент, формиран од домородно население и доселеници од Европа, Африка и Азија. Најраспространети се европските јазици, а од религиите христијанството, но постојат и многубројни домородни јазици и верувања.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Кои биле првите жители на Американскиот Континент?
2. Како европската колонизација влијаела врз народниот состав на Америка?
3. Зошто во Јужна Америка доминираат шпанскиот и португалскиот јазик?
4. Кои религии се најзастапени во Северна и Јужна Америка?
5. Зошто Америка се смета за културно најразновиден континент?

Клучни
географски
поими:

Регионална
поделба

Северна
Америка

Средна Америка

Јужна Америка

Панамски Канал

Држави

Главни градови

Географски
целини

РЕГИОНАЛНА ПОДЕЛБА НА АМЕРИКА: СЕВЕРНА, СРЕДНА И ЈУЖНА АМЕРИКА

Размислете како може да се подели Америка на поголеми региони. Обидете се да кажете кои делови ги опфаќа Северна, Средна и Јужна Америка и по што се разликуваат.

Дали знаеш дека Америка е единственото копно што се протега од ледените арктички области на север, па сè до студените предели блиску до Антарктикот? На тој долг пат природата, народите и културите драматично се менуваат. Поради огромната површина и големите разлики меѓу поединечните делови, Америка не се проучува како една целина, туку се дели на три големи регионални целини: Северна Америка, Средна Америка и Јужна Америка. Секоја од овие целини има свои географски, демографски и економски особености. Оваа поделба им помага на географите полесно да ги разберат природните и општествените особености на континентот.

Северна Америка го претставува најсеверниот дел од американското копно и е еден од најголемите и најразновидни региони на Земјата. Таа се простира од Арктички Океан на север, каде што преовладуваат ледени и поларни предели, до јужната граница на Мексико. Од исток Северна Америка е опкружена со Атлантски Океан, а од запад со Тихи Океан, што ѝ дава значајна поморска положба и ја олеснува врска со Европа и Азија.

Овој регион зафаќа површина од околу 24 милиони километри квадратни, со што е трет по големина континентален регион во светот. Денес во Северна Америка живеат над 600 милиони жители, но населението е нерамномерно распределено. Големите природни разлики, од тундра и тајга во северните делови на Канада и Алјаска, преку умерени шуми и рамнини, па сè до пустини и суптропски предели во јужните делови на САД и Мексико силно влијаат врз начинот на живот и густината на населеност.

Во состав на Северна Америка припаѓаат три држави: Канада со главен град Отава; Соединети Американски Држави (САД) со главен град Вашингтон и Мексико со главен град Мексико Сити.

*Политичка карта на Регионот
Северна Америка*

Панамскиот Канал е еден од најважните вештачки канали во светот и овозможува бродовите да патуваат помеѓу Атлантски и Тихи Океан без да го обиколуваат целиот јужноамерикански континент.

Торонто, Канада

Овие држави имаат значајна улога во светската економија, политика и култура. САД се една од водечките светски сили со развиена индустрија, технологија и финансиски центри. **Канада** се одликува со високо ниво на животен стандард, богати природни ресурси и пространи, но слабо населени простори. **Мексико**, претставува важна врска меѓу развиениот север и земјите од Латинска Америка. Северна Америка е и **силно урбанизиран регион**. Поголемиот дел од населението живее во градови. Градовите, како **Њујорк, Лос Анџелес и Чикаго** во САД, **Торонто и Ванкувер** во Канада, како и **Мексико Сити** во Мексико, имаат **светско економско, културно и политичко значење**. Тие се центри на индустрија, трговија, образование, култура и транспорт. Поради својата повољна географска положба, природни богатства и развиена инфраструктура, Северна Америка претставува еден од **најразвиените и највлијателни региони во светот**, со силно влијание врз глобалните економски и политички процеси.

Средна Америка претставува **тесен, но исклучително значаен копнен појас** кој ги поврзува **Северна и Јужна Америка**. Средна Америка се протега од јужната граница на Мексико на север до Истмусот на Панама на југ, кој претставува природна копнена врска меѓу Северна и Јужна Америка. На овој тесен појас е изграден Панамски Канал. Иако зафаќа релативно мала површина во споредба со другите делови на Америка, нејзината **географска положба е од огромно значење**. Средна Америка се наоѓа **помеѓу Атлантски (Карипско Море) на исток и Тихи Океан на запад**, што ѝ овозможува развој на поморска трговија и стратегиски пристаништа. Најзначајниот објект во регионот е **Панамскиот Канал**, вештачки изграден воден пат кој овозможува директна пловидба меѓу Атлантски и Тихи Океан. Со тоа Средна Америка има клучна улога во **светскиот поморски сообраќај и трговија**.

*Политичка карта на Регионот Средна Америка
Манагуа, Никарагуа*

На нема карта на Америка, обој ги трите регионални целини со различни бои, напиши по една карактеристика за секоја од нив и означи по една држава од Северна, Средна и Јужна Америка!

Во копнениот дел на Средна Америка припаѓаат државите **Гватемала**, главен град **Гватемала Сити**; **Белизе**, главен град **Белмопан**, **Хондурас**, главен град **Тегусигалпа**, **Ел Салвадор**, главен град **Сан Салвадор**, **Никарагва**, главен град **Манагва**, **Костарика**, главен град **Сан Хосе**, и **Панама**, главен град **Панама Сити**.

Покрај овие држави, во поширока смисла, во Средна Америка често се вклучуваат и **островските држави и територии на Карибите**, како Куба, Хаити, Доминиканска Република, Јамајка и други. Овие острови имаат силни културни, историски и економски врски со копнениот дел на регионот.

Средна Америка се одликува со **тропска клима**, со високи температури во текот на целата година и изразени влажни и сушни периоди. Релјефот е **планински и вулкански** бидејќи регионот се наоѓа на тектонски активна зона. Поради тоа, тука има многубројни вулкани, земјотреси и плодни вулкански почви, кои овозможуваат развој на земјоделството.

Овој регион има и **исклучително богата културно-историска традиција**. Тука се развила **цивилизацијата на Маите**, една од најнапредните претколумбовски цивилизации во Америка. Маите изградиле големи градови, пирамиди и храмови, развиле сложен календар, астрономија и писмо. Денес нивното наследство е видливо преку археолошки локалитети како Тикал, Чичен Ица и Копан, како и преку јазикот, обичаите и традициите на современото население.

Поради својата положба, природни услови и историско наследство, Средна Америка претставува **географска и културна врска меѓу Северна и Јужна Америка**, но и регион со сопствен идентитет, разновидност и значајна улога во светските географски и историски процеси.

Јужна Америка го претставува **најјужниот дел од американското копно** и започнува **јужно од Истмусот на Панама**, односно од подрачјето каде што денес е изграден **Панамскиот Канал**, кој ја раздвојува од Средна Америка. Континентот се протега **сè до Огнена Земја**, архипелаг кој го означува **најјужниот крај на Јужна Америка**, во близина на Антарктикот. Со својата изразена северно – јужна распространетост, Јужна Америка опфаќа различни климатски појаси, од екваторијални до студени јужни предели.

Од источната страна Јужна Америка е опкружена со **Атлантски Океан**, кој има големо влијание врз климата и поморската поврзаност на континентот, додека **од западната страна** се наоѓа **Тихи Океан**, најголемиот океан на Земјата. Оваа положба, заедно со планинскиот релјеф, има силно влијание врз климата, водните системи и населеноста на континентот.

Јужна Америка зафаќа површина од околу **18 милиони километри квадратни**, со што е **четврти по големина континент во светот**. Денес на континентот живеат **повеќе од 430 милиони жители**, но населението е **нерамномерно распределено**. Најгусто се населени **источната и југоисточната крајбрежна зона**, особено во Бразил и Аргентина, како и плодните речни низини.

Политичка карта на Регионот
Јужна Америка

Буенос Аирес, Аргентина

Континентот се одликува со **исклучително разновиден релјеф**. По должината на западниот брег се простираат **Андите, најдолгиот планински венец на Земјата**. Овој планински систем има големо влијание врз климата, реките и животот на луѓето бидејќи претставува природна бариера меѓу крајбрежните и внатрешните делови на континентот.

Во внатрешноста на континентот се наоѓа **Амазонската Низина, најголемата тропска низина во светот**, која е дом на Амазонската Прашума и реката Амазон, најводоносна река на планетата. Овој регион е слабо населен поради густата шума, влажната клима и тешката пристапност, но има огромно еколошко значење.

Јужна Америка ги опфаќа следните држави и нивни главни градови, **Бразил** со главен град **Бразилија**, **Аргентина** со главен град **Буенос Аирес**, **Чиле** со главен град **Сантијаго**, **Перу** со главен град **Лима**, **Колумбија** со главен град **Богота**, **Венецуела** со главен град **Каракас**, **Еквадор** со главен град **Кито**, **Боливија** со главен град **Сукре** (уставен главен град) и **Ла Паз** (седиште на владата), **Парагвај** со главен град **Асунсион**, **Уругвај** со главен град **Монтевидео**, **Гвајана** со главен град **Џорџтаун**, **Суринам** со главен град **Парамарибо** и **Француска Гвајана** со главен град **Кајена** (прекуморска територија на Франција). Најголемите и најзначајни градови на континентот се Саун Пауло, Рио де Жанеиро и Буенос Аирес, кои претставуваат економски, културни и сообраќајни центри со милионско население.

Населението на Јужна Америка е **најгусто сконцентрирано во крајбрежните области, плодните низини и големите градови**, додека **планинските предели на Андите, Амазонската Прашума и пустинските области**, како Атакама, се **многу слабо населени**. Оваа нерамномерна распределба е резултат на природните услови, климата и можностите за економски развој.

Поради својата големина, природни богатства и културна разновидност, Јужна Америка претставува **еден од највпечатливите и најразновидни региони на Земјата**, со значајна улога во природните и општествените процеси на светско ниво.

ЗАПОМНИ

Америка најчесто се дели на Северна, Средна и Јужна Америка, според нејзината географска положба и природни одлики. Оваа поделба овозможува полесно проучување на природните и општествените карактеристики на континентот.

Прашања за проверка на знаењето:

- 1. На кои три регионални целини е поделена Америка?**
- 2. Каде се наоѓа Панамскиот Канал и зошто е важен?**
- 3. Кои држави ѝ припаѓаат на Северна Америка?**
- 4. По што се разликува Средна Америка од другите два региона?**
- 5. Наведи две природни особености карактеристични за Јужна Америка!**

Клучни
географски
поими:

Урбанизација
Град
Мегаполис
Население
Економија
Индустија
Транспорт
Култура

УРБАНИЗАЦИЈА ВО АМЕРИКА: РАЗВОЈ НА ГОЛЕМИТЕ ГРАДОВИ

Размислете зошто луѓето сакаат да живеат во големите градови. Кажете кои големи градови во Америка ги знаете и по што мислите дека тие станале важни.

Дали знаеш дека во некои градови на Америка живеат повеќе луѓе отколку во цели држави? На пример, во градот Саун Пауло живеат над 20 милиони жители, а Мексико Сити е еден од најстарите, но и најголеми градови во светот. Големите градови на Америка се места каде што се среќаваат милиони луѓе, различни култури, јазици и начини на живот. Тие се срцето на економијата, културата и науката и имаат огромно влијание врз развојот на целиот континент.

Урбанизација е процес на зголемување на бројот на луѓе што живеат во градовите и ширење на градските населби. Современата урбанизација во Америка значително се забрзала во XIX век со развојот на индустријата, железницата и трговијата, а особено голем напредок бележи во XX век. Денес повеќе од **80 % од населението на Северна Америка** и над **75 % од населението на Јужна Америка** живее во градови. Луѓето се доселуваат во градовите поради можности за вработување, подобро образование и здравство, развиен транспорт, културен и општествен живот.

ГОЛЕМИ ГРАДОВИ ВО СЕВЕРНА АМЕРИКА

Њујорк е најголемиот град во Соединетите Американски Држави и еден од највлијателните и најпознати градови во светот. Се наоѓа на **источниот брег на САД**, на утоката на реката Хадсон, што му овозможило рано да се развие како **важно пристаниште и трговски центар**. Благодарение на својата поволна географска положба, Њујорк уште од XIX век станал главна влезна порта за милиони доселеници што пристигнувале во Америка во потрага по подобар живот.

Градот денес е **светски финансиски центар**, а во неговиот дел **Менхетен** се наоѓа **Волстрит**, улица која се смета за **срцето на светските финансии**. Тука се сместени Њујоршката берза и многубројни банки, осигурителни компании и финансиски институции што имаат влијание врз економијата на целиот свет. Поради ова, одлуките донесени во Њујорк често имаат последици далеку надвор од границите на САД.

Њујорк
никогаш
не спие. Во
градот работат
подземни железни-
ци, продавници и
ресторани 24 часа
на ден, а дневно во
него влегуваат и
излегуваат повеќе
од 8 милиони луѓе.

Њујорк е познат и по своите **високи стокатници**, меѓу кои се издвојуваат **Емпајер стејт билдинг**, **Крајслер билдинг** и многубројни модерни деловни згради. Тие се симбол на економската моќ и брзиот развој на градот. Покрај деловните згради, градот има и големи зелени површини, како **Централ Парк**, кој претставува „зелено срце“ на градот и место за одмор и рекреација.

Една од најголемите особености на Њујорк е неговата **културна разновидност**. Во градот живеат луѓе од речиси **сите држави во светот**, што го прави еден од најмултикултурните градови на планетата. Поради тоа, Њујорк често се нарекува „**град на светот**“. Њујорк има и огромно **културно значење**. Во него се наоѓаат познати музеи, театри и уметнички центри, како **Метрополитен музејот**, **Бродвеј**, каде што се изведуваат светски познати театарски претстави, и Статуата на слободата, која претставува симбол на слободата и демократијата. Сето ова го прави Њујорк еден од најважните градови не само во Америка туку и во целиот свет.

Лос Анџелес се наоѓа на **западниот брег на Соединетите Американски Држави**, во сојузната држава Калифорнија, покрај Тихи Океан. Благодарение на својата повољна положба, пријатната клима и природните убавини, градот се развил во еден од најпознатите и највлијателни градови во Америка. Тој е **центар на светската филмска индустрија**, а делот на градот наречен **Холивуд** е симбол на филмот, телевизијата и забавната индустрија во светски рамки.

Лос Анџелес е пример за **град што се простира на огромна површина**, а мрежата од автопатишта и булевари е една од најголемите во светот. Секојдневниот сообраќаен метеж е еден од главните проблеми со кои се соочува градот. Лос Анџелес има и **големо економско значење**, посебно во областа на меѓународната трговија. Пристаништата **Лос Анџелес** и **Лонг Бич** заедно го формираат најголемиот пристаништен комплекс во Северна Америка и претставуваат важна врска меѓу САД и земјите од Азија преку Тихи Океан.

Градот е и значаен **туристички центар**, познат по плажите како **Санта Моника** и **Венеција Бич**, по филмските студија и по културната разновидност. Во Лос Анџелес живеат луѓе од многу различни култури и народи, што му дава изразен мултикултурен карактер. Поради сето тоа Лос Анџелес претставува еден од најдинамичните и највлијателни градови на Американскиот континент.

Чикаго се наоѓа во **средишниот дел на Соединетите Американски Држави**, во сојузната држава Илиноис, на југозападниот брег на **Езерото Мичиген**. Благодарение на оваа положба, Чикаго се развил како **важен сообраќаен и трговски центар**, кој ги поврзува источните и западните делови на САД. Градот има клучна улога во **железничкиот, патниот и водниот сообраќај**. Преку системот на Големите Езера и реката Сент Лоренс, Чикаго има водна врска со Атлантски Океан, што му овозможило брз развој на трговијата и индустријата. Чикаго е познат како **еден од најголемите индустриски центри** во САД. Во минатото бил особено важен за развојот на металната, прехранбената и машинската индустрија. Денес, покрај индустријата, градот е и **финансиски, образовен и културен центар**, со многубројни универзитети, истражувачки институции и музеи.

Емпајер стејт билдинг

Лос Анџелес

Чикаго

Во Чикаго живее разновидно население од различни етнички и културни заедници, што придонесува за богат културен живот. Градот има важна улога и во **развојот на музиката**, особено џезот и блузот, кои се дел од неговиот културен идентитет. Благодарение на својата географска положба, транспортната улога и економската моќ, Чикаго претставува **еден од најзначајните градови во Северна Америка** и клучен фактор за развојот на Американскиот Континент.

Мексико Сити е главен град на Мексико и еден од **најголемите и најнаселени градови во светот**. Се наоѓа во **централниот дел на Мексико**, на **Мексиканската Висорамнина**, на надморска височина од околу **2 200 метри**. Поради својата положба во висока котлина опкружена со планини и вулкани, градот има посебни природни и климатски услови што влијаеле врз неговиот развој. Градот е изграден на местото на древниот ацтекски град **Теночтитлан**, кој бил еден од најголемите и најнапредни градови во претколумбовска Америка. Денес Мексико Сити претставува спој на **древна историја и современ урбан живот**, каде што постојат заедно археолошките остатоци, колонијалната архитектура и модерните згради.

Со повеќе од **20 милиони жители во пошироката градска агломерација**, Мексико Сити е типичен **мегаполис**. Тој е политички, економски и културен центар на државата. Во градот се наоѓаат владините институции, универзитетите, музеите и најважните финансиски и трговски центри на Мексико. Мексико Сити има развиена индустрија, трговија и услуги, но истовремено се соочува со сериозни **урбани проблеми**, како загадување на воздухот, сообраќаен метеж и недостиг на простор. Поради брзиот раст на населението, градот постојано се проширува, што создава голем притисок врз инфраструктурата и животната средина.

На нема карта на Америка значи ги најголемите градови (Њујорк, Лос Анџелес, Мексико Сити, Саун Пауло и Рио де Жанеиро) и обиди се да објасниш зошто токму тие места се развиле во големи урбани центри!

И покрај овие предизвици, Мексико Сити е и **значаен културен центар**. Тој е познат по своите музеи, како Националниот антрополошки музеј, по историското јадро кое е под заштита на УНЕСКО, како и по богатиот културен живот, традициите и фестивалите.

Мексико Сити

Број на население на метрополитенските агломерации на најголемите градови во Северна Америка

Град	Држава	Приближен број на жители (милиони)	Опис
Мексико Сити	Мексико	21 – 22	Политички, економски и културен центар на Мексико; еден од најголемите градови во светот.
Њујорк	САД	19	Светски финансиски центар (Волстрит), култура, трговија.
Лос Анџелес	САД	13	Центар на филмската индустрија (Холивуд), трговија и туризам.
Чикаго	САД	9 – 10	Важен транспортен и индустриски центар.
Торонто	Канада	6 – 7	Најголем град во Канада, финансиски и културен центар.
Хјустон	САД	7	Центар на енергетската индустрија и вселенски истражувања.
Вашингтон	САД	6	Главен град на САД, политички центар.
Далас – Форт Ворт	САД	7	Голям економски и сообраќаен регион.
Гвадалахара	Мексико	5	Важен индустриски и културен центар.
Монтереј	Мексико	5	Индустриски центар и финансиски јазол.

ГОЛЕМИ ГРАДОВИ ВО ЈУЖНА АМЕРИКА

Саун Пауло е најголемиот град во Бразил и во цела Јужна Америка, а воедно е и еден од **најголемите градови во светот**. Се наоѓа во **југоисточниот дел на Бразил**, недалеку од Атлантски Океан, во регион кој има повољна клима, развиена инфраструктура и богати економски можности. Благодарение на овие услови, градот се развил во најважниот **економски и финансиски центар на континентот**.

Со повеќе од **20 милиони жители во пошироката градска агломерација**, Саун Пауло е типичен мегаполис. Денес во градот се наоѓаат седишта на големи компании, банки и индустриски капацитети, а Саун Пауло создава значителен дел од бруто домашниот производ на Бразил.

Градот е познат по својата **изразена урбанизација и контрасти**. Во централните делови се издигнуваат модерни стокатници, деловни зони и трговски центри, додека на периферијата постојат сиромашни населби, познати како **фавели**, каде што условите за живот се многу потешки. Саун Пауло е и **град на доселеници**. Во него живеат луѓе од различно потекло: Европејци, Африканци, Азијци и жители од внатрешноста на Бразил. Оваа смеса создала богата културна средина, со различни јазици, кујни, традиции и начин на живот.

Покрај економијата, градот има и важно **културно и образовно значење**. Во Саун Пауло се наоѓаат университети, театри, музеи и културни институции од национално и меѓународно значење. Иако не е туристички ориентиран како Рио де Жанеиро, Саун Пауло претставува вистински **двигател на развојот на Јужна Америка**.

Саун Пауло

Рио де Жанеиро

Рио де Жанеиро е еден од најпознатите и најпрепознатливи градови во **Бразил** и во **цела Јужна Америка**. Се наоѓа на **југоисточниот брег на Бразил**, покрај **Атлантски Океан**. Благодарение на својата положба, Рио де Жанеиро има важна улога како **пристаништен, културен и туристички центар**. Градот бил **главен град на Бразил до 1960 година** кога таа улога ја презел градот Бразилија. И покрај тоа, Рио и денес останува еден од најзначајните градови во земјата. Со повеќе од **12 милиони жители во пошироката градска агломерација**, тој претставува **голем урбан центар** со значително економско и културно влијание.

Рио де Жанеиро има големо **економско значење**, особено во трговијата, услугите и енергетскиот сектор. Во поширокиот регион се развиени и активности поврзани со нафтената индустрија и пристанишниот сообраќај. Како и многу големи градови, Рио се соочува со **урбани предизвици**.

Број на население на метрополитенските агломерации на најголемите градови во Јужна Америка

Град	Држава	Приближен број на жители (милиони)	Опис
Саун Пауло	Бразил	22	Најголем град на континентот, економско срце на Бразил.
Буенос Аирес	Аргентина	15	Главен град, културен и трговски центар.
Рио де Жанеиро	Бразил	12	Туристички и културен центар.
Лима	Перу	11	Главен град и најважен пристаништен центар.
Богота	Колумбија	10	Главен град, сместен на висорамнина.
Сантијаго	Чиле	7	Главен град, економски центар.
Бело Хоризонте	Бразил	6	Индустриски и рударски регион.
Каракас	Венецуела	5	Главен град, близу Карипско Море.
Меделин	Колумбија	4	Индустриски и технолошки развој.
Кито	Еквадор	3	Главен град, сместен високо во Андите.

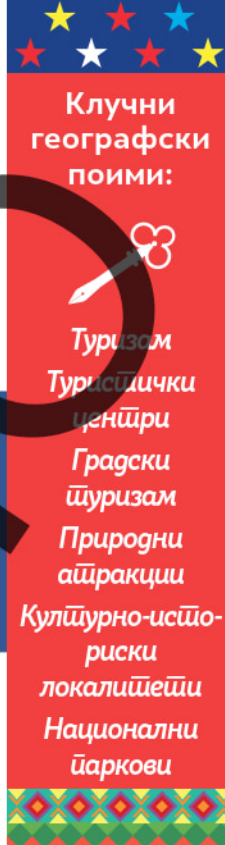
ЗАПОМНИ

Урбанизацијата во Америка е брза и изразена, со развој на големи градови и метрополи. Тие се формираат како економски, сообраќајни и културни центри и привлекуваат население од околните области.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Што претставува урбанизацијата?
2. Зошто луѓето се доселуваат во големите градови?
3. Наведи три големи градови во Северна Америка и нивното значење!
4. Кои градови се сметаат за мегаполиси?
5. Со какви проблеми се соочуваат големите градови?

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ НА СЕВЕРНА И ЈУЖНА АМЕРИКА

Размислете зошто луѓето патуваат и кои места ги посетуваат како туристи. Наведете неколку туристички центри во Северна и Јужна Америка што ги знаете и кажете по што се познати.

Дали знаеш дека во Америка можеш да прошеташ меѓу стокатници, а следниот миг да се најдеш среде џунгла, пустина или пред највисок водопад на светот? Северна и Јужна Америка се континенти со исклучително разновидни туристички атракции, од светски познати градови и забавни центри, до величествени природни чуда и древни цивилизации. Токму поради оваа разновидност Америка е меѓу најпосетуваните туристички региони во светот.

Нијагарините Водопади се посетени од повеќе од 12 милиони туристи годишно.

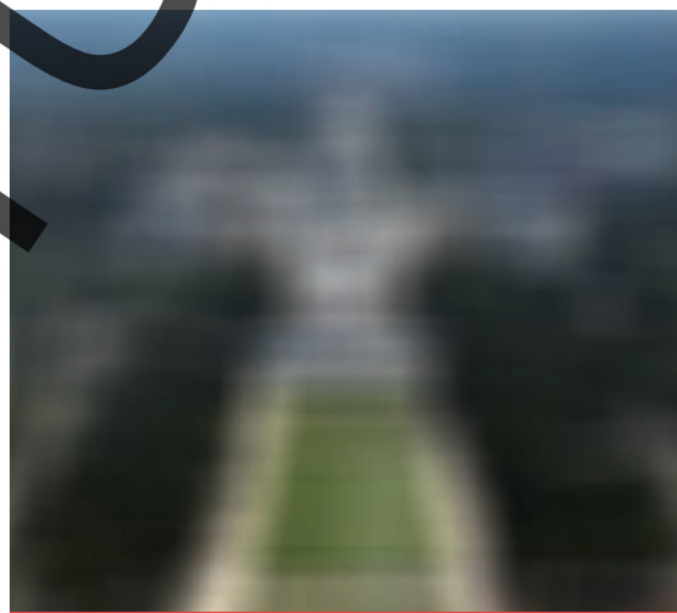
ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ ВО СЕВЕРНА АМЕРИКА

Северна Америка е еден од најразвиените туристички региони во светот. Овде туризмот е тесно поврзан со големите градови, културните институции, националните паркови и забавната индустрија.

Њујорк е еден од најпознатите туристички центри во светот. Градот привлекува милиони посетители со своите стокатници Статуата на слободата, Централ Парк, музеите и театрите на Бродвеј. Тој е симбол на современиот урбан туризам.

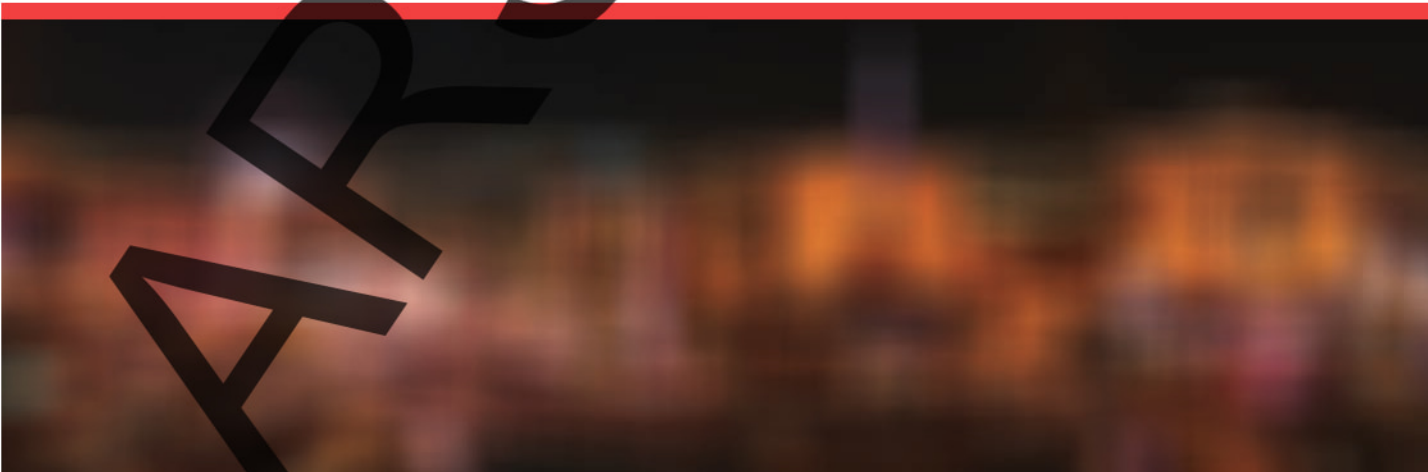
Вашингтон, главен град на САД, е туристички центар со силно културно и историско значење. Тука се наоѓаат Белата кука, Капитол, многубројни споменици и музеи кои се бесплатни за посетителите.

Лас Вегас е светски познат по својата забавна индустрија, хотели, казина и спектакуларни шоу-програми. Сместен е во пустинска област, но претставува еден од најпосетуваните градови во САД.

Вашингтон, Капитол Хил

Лас Вегас

Туристички најразвиени држави во Америка				
Ранг	Држава	Број на туристи годишно (милиони)	Туристички промет (милијарди американски долари)	Опис
1	САД	околу 75 – 80	над 230	Најголем туристички пазар во светот
2	Мексико	околу 45	околу 30	Водечка туристичка држава во Латинска Америка
3	Канада	околу 22	околу 28	Природни паркови и урбан туризам
4	Доминиканска Република	околу 7 – 8	околу 9	Силен морски и ресорт туризам
5	Бразил	околу 6 – 7	околу 6	Големи градови и природни атракции
6	Аргентина	околу 6	околу 5	Културен и градеки туризам
7	Колумбија	околу 5	околу 6	Брзорастечка туристичка дестинација
8	Чиле	околу 4 – 5	околу 4	Екотуризам и природни пејзажи
9	Перу	околу 4	околу 4	Културно-историски туризам (Мачу Пикчу)
10	Куба	околу 3 – 4	околу 3	Културен и плажен туризам

На нема карта на Америка означи и именувај најмалку пет туристички центри во Северна и пет во Јужна Америка и обиди се со различни симболи да ги разликуваш градските, природните и културно-историските туристички центри!

Орландо, во сојузната држава Флорида, е познат како „град на забавните паркови“. Тука се наоѓаат Дизниленд, Универзал студиос и други тематски паркови, кои привлекуваат семејства од целиот свет. **Лос Анџелес** и **Сан Франциско** се значајни туристички центри на западниот брег.

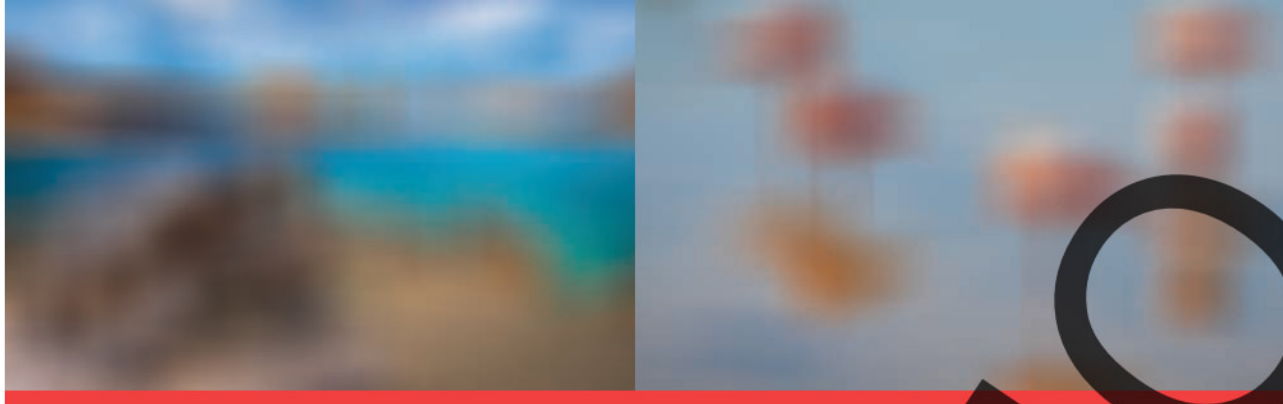
Лос Анџелес е дом на Холивуд и филмската индустрија, додека Сан Франциско е познат по мостот „Голден гејт“, стрмните улици и културната разновидност.

Хаваи претставува уникатен туристички регион со вулкански острови, тропска клима и океански плажи, што го прави еден од најпопуларните одморалишта во светот.

Меѓу природните атракции се издвојуваат **Јелоустонскиот национален парк**, познат по гејзерите и дивниот свет, **Големиот Кањон**, едно од највеличествените природни чуда на Земјата и **Нијагарините Водопади**, кои се значајна природна и туристичка атракција на границата меѓу САД и Канада.

Голден гејт, Сан Франциско

Плажата Ваикики, Хонолулу, Хаваи, САД

Животински свет на Галапагос: гигантска желка и фламинго

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ ВО ЈУЖНА АМЕРИКА

Јужна Америка нуди поинакво, но исто толку привлечно туристичко доживување, во кое се испреплетуваат тропската природа, богатото културно наследство и живите, динамични градови. **Рио де Жанеиро** е еден од најпознатите туристички градови на континентот. Познат е по плажите Копакабана и Ипанема, статуата на Христос Спасителот и карневалот, кој е еден од најголемите во светот.

Мачу Пикчу, сместен високо во Андите во Перу, е еден од најзначајните археолошки локалитети во светот. Тој е симбол на цивилизацијата на Инките и една од најпосетуваните туристички атракции во Јужна Америка.

Галапагоските Острови, кои му припаѓаат на Еквадор, се светски познати по уникатниот животински свет. Тука Чарлс Дарвин ги развивал своите идеи за еволуцијата.

Амазонија претставува авантуристичка туристичка дестинација, позната по дождовните шуми, реките и богатата биолошка разновидност. Меѓу природните чуда се издвојуваат водопадите **Игуасу**, сместени на границата меѓу Бразил и Аргентина, **Ангеловиот Водопад** во Венецуела, највисокиот водопад на светот.

Туристичките центри на Северна и Јужна Америка се разликуваат по своите карактеристики, но сите имаат големо економско и културно значење. Градскиот, културниот, природниот и авантуристичкиот туризам ја прават Америка еден од најважните туристички региони во светот.

Водопадите
Игуасу

ЗАПОМНИ

Северна и Јужна Америка имаат многубројни туристички центри, развиени благодарение на природните убавини, културно-историските знаменитости и големите градови. Туризмот има важно значење за економијата и меѓународната поврзаност на овие региони.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Кои видови туристички центри постојат во Америка?
2. Зошто Њујорк и Рио де Жанеиро се сметаат за светски туристички центри?
3. Кои природни туристички атракции се наоѓаат во Северна Америка?
4. Кое е значењето на Мачу Пикчу за туризмот во Јужна Америка?
5. Како туризмот влијае врз економијата на државите?

Клучни
географски
поими:

Географска
Положба
Граници
Релјеф
Клима
Реки
Население
Индустија
Економија
Урбанизација

СОЕДИНЕТИ АМЕРИКАНСКИ ДРЖАВИ (САД)

Размислете што веќе знаете за Соединетите Американски Држави. Кажете каде се наоѓаат, по што се познати и зошто имаат големо значење во светот денес.

Дали знаеш дека економијата на Соединетите Американски Држави е поголема од економиите на многу држави заедно и дека одлуките донесени во Вашингтон или Њујорк често имаат влијание врз целиот свет? САД се држави кои играат водечка улога во политиката, економијата, науката и културата на современиот свет. Благодарение на својата поволна географска положба, огромна територија и разновидни природни ресурси, Соединетите Американски Држави се развиле во една од најмоќните и највлијателни држави на планетата.

ГЕОГРАФСКА ПОЛОЖБА, ГРАНИЦИ И ГОЛЕМИНА НА САД

Соединетите Американски Држави се наоѓаат во **централниот и северниот дел на Северна Америка**. Од исток излегуваат на **Атлантски Океан**, а од запад на **Тихи Океан**, што им овозможува развој на трговија и морски сообраќај со целиот свет.

На север САД граничат со **Канада**, а на југ со **Мексико**. Освен континенталниот дел, државата ги опфаќа и **Алјаска**, која се наоѓа на северозападот на континентот, и **Хаваи**, островска група во Тихи Океан.

Со површина од околу **9,8 милиони км²**, САД се **трета најголема држава во светот**, веднаш по Русија и Канада. Оваа големина овозможува голема природна и климатска разновидност.

Соединетите Американски Држави имаат **многу разновидна и силно разгранета брегова линија**, бидејќи излегуваат на **два големи океана, Атлантски и Тихи**, како и на **Мексиканскиот Залив**. Источниот брег, покрај Атлантски Океан, е, главно, рамничарски и добро расчленет со многубројни заливи, естуари и полуострови, што овозможило развој на големи пристаништа и крајбрежни градови.

Јужниот брег, покрај **Мексиканскиот Залив**, е низок и песочен, со широки заливи и полуострови, како **Флорида**, и е погоден за туризам и поморски сообраќај. Западниот брег, покрај Тихи Океан, е пострмен и карпест, со помалку природни пристаништа, но со силно развиени крајбрежни градови како **Лос Анџелес** и **Сан Франциско**.

Бреговата разгранетост на САД има големо значење за **трговијата, туризмот и поморскиот сообраќај**, а истовремено придонесува за разновидноста на природните и стопанските активности по должината на брегот.

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА САД

Соединетите Американски Држави се издвојуваат како една од државите со најголема природна разновидност во светот. Огромната територија, различната географска широчина и сложената градба на релјефот овозможиле развој на најразлични природни предели, климатски појаси и екосистеми.

Во **западниот дел на САД** се наоѓа еден од најзначајните планински системи во Северна Америка **Кордилјерите**, во чиј состав влегуваат **Карпестите Планини**, **Сиера Невада** и други венци. Овие планини се млади по потекло, високи и стрмни, со остри врвови, длабоки долини и силно изразени геолошки процеси. Западниот дел е познат и по **вулканската и сеизмичката активност**, особено во Калифорнија и северозападниот дел на земјата. Во овој регион се наоѓа и **Големиот Кањон**, едно од најпознатите природни чуда во светот, создаден со милиони години ерозија од реката Колорадо. Кањонот е длабок повеќе од 1 500 метри и претставува вистинска природна лабораторија за изучување на геолошката историја на Земјата.

Централниот дел на САД го заземаат **Средишните Низини**, кои се едни од најпространите и најплодни рамнини на планетата. Овие области имаат рамна или благо брановидна површина, богати почви и поволни климатски услови, што ги прави исклучително важни за земјоделството. Низ Средишните Низини течат некои од најголемите реки во Северна Америка, како **Мисисипи и Мисури**, кои заедно создаваат огромен речен систем. Овие реки имаат големо значење за **наводнувањето, транспортот и стопанскиот развој** бидејќи поврзуваат различни делови на земјата и овозможуваат ефикасен внатрешен сообраќај.

Во **источниот дел на САД** се простираат **Апалачките Планини (Маунт Мичел, 2 037 м)**, кои се значително постари од планините на запад. Поради долготрајното дејство на ерозијата, Апалачите денес имаат **пониски, заоблени врвови** и пошироки долини. Овој регион е богат со шуми, минерални ресурси и населби, а историски бил важен за развојот на рударството и индустријата.

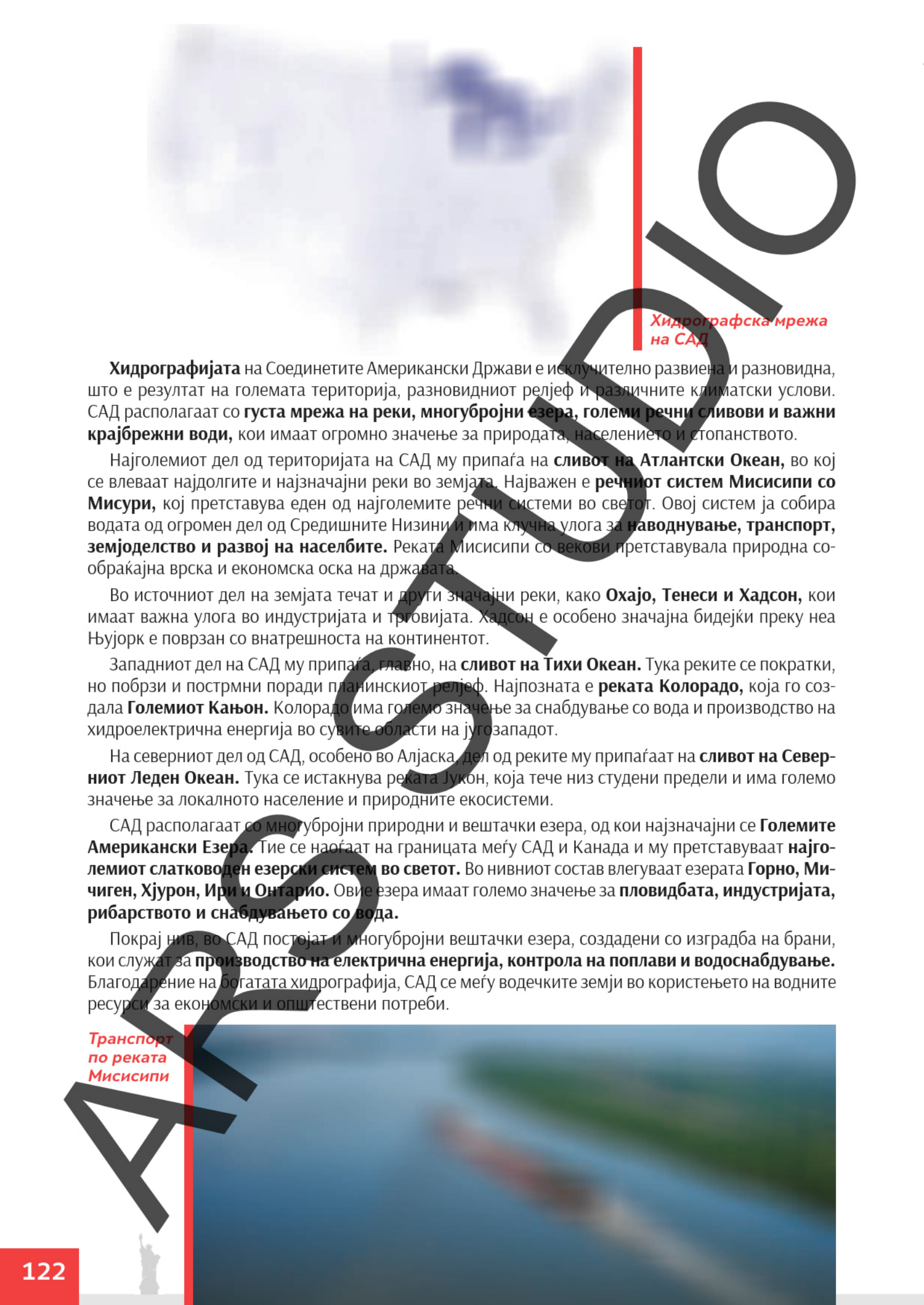
Климатските услови во САД се, исто така, многу разновидни. Во **Алјаска** преовладува **арктичка и субарктичка клима**, со долги, студени зими и кратки лета. Во најголемиот дел од територијата владее **умерена клима**, погодна за земјоделство и населување. **Јужните делови**, особено Флорида, имаат **суптропска клима**, со топли лета и благи зими, додека **Хаваи** се одликуваат со **тропска клима** во текот на целата година.

Оваа климатска разновидност овозможила развој на различни **природни екосистеми**, како тундра, тајга, листопадни и мешани шуми, прери, пустини и тропска вегетација. Благодарение на тоа, САД располагаат со богати природни ресурси и поволни услови за различни стопански активности, што значително придонело за нивниот економски развој и глобално значење.

Климатски зони во САД

Хидрографска мрежа на САД

Хидрографијата на Соединетите Американски Држави е исклучително развиена и разновидна, што е резултат на големата територија, разновидниот релјеф и различните климатски услови. САД располагаат со **густа мрежа на реки, многубројни езера, големи речни сливови и важни крајбрежни води**, кои имаат огромно значење за природата, населението и стопанството.

Најголемиот дел од територијата на САД му припаѓа на **сливот на Атлантски Океан**, во кој се влеваат најдолгите и најзначајни реки во земјата. Најважен е **речниот систем Мисисипи со Мисури**, кој претставува еден од најголемите речни системи во светот. Овој систем ја собира водата од огромен дел од Средишните Низини и има клучна улога за **наводнување, транспорт, земјоделство и развој на населбите**. Реката Мисисипи со векови претставувала природна сообраќајна врска и економска оска на државата.

Во источниот дел на земјата течат и други значајни реки, како **Охајо, Тенеси и Хадсон**, кои имаат важна улога во индустријата и трговијата. Хадсон е особено значајна бидејќи преку неа Њујорк е поврзан со внатрешноста на континентот.

Западниот дел на САД му припаѓа, главно, на **сливот на Тихи Океан**. Тука реките се пократки, но побрзи и пострмни поради планинскиот релјеф. Најпозната е **реката Колорадо**, која го создала **Големиот Кањон**. Колорадо има големо значење за снабдување со вода и производство на хидроелектрична енергија во сувите области на југозападот.

На северниот дел од САД, особено во Алјаска, дел од реките му припаѓаат на **сливот на Северниот Леден Океан**. Тука се истакнува реката Јукон, која тече низ студени предели и има големо значење за локалното население и природните екосистеми.

САД располагаат со многубројни природни и вештачки езера, од кои најзначајни се **Големите Американски Езера**. Тие се наоѓаат на границата меѓу САД и Канада и му претставуваат **најголемиот слатководен езерски систем во светот**. Во нивниот состав влегуваат езерата **Горно, Мичиген, Хјурон, Ири и Онтарио**. Овие езера имаат големо значење за **пловидбата, индустријата, рибарството и снабдувањето со вода**.

Покрај нив, во САД постојат и многубројни вештачки езера, создадени со изградба на брани, кои служат за **производство на електрична енергија, контрола на поплави и водоснабдување**. Благодарение на богатата хидрографија, САД се меѓу водечките земји во користењето на водните ресурси за економски и општествени потреби.

Транспорт по реката Мисисипи

СОЦИО-ЕКОНОМСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА САД

Соединетите Американски Држави имаат над **330 милиони жители**, што ги вбројува меѓу **најнаселените држави во светот**. Населението е нерамномерно распределено, при што најголема густина има во **крајбрежните области**, особено на **источниот и западниот брег**, како и околу **Големите Американски Езера**. Внатрешните делови, особено некои рурални и пустински области, се значително поретко населени.

САД се карактеризираат со **висок степен на урбанизација**, што значи дека најголем дел од населението живее во **градови и градски агломерации**. Во земјата постојат многубројни **мегаполиси**, односно огромни градски региони со милиони жители. Меѓу најзначајните се **Њујорк, Лос Анџелес, Чикаго, Хјустон, Вашингтон и Сан Франциско**. Овие градови не се само центри на население туку и на економија, култура, наука и политика и имаат големо влијание врз развојот на земјата.

Населението на САД е и **етнички и културно многу разновидно** бидејќи државата со векови била цел на доселување од различни делови на светот. Оваа разновидност придонела за создавање динамично општество со различни јазици, религии и културни обичаи, што дополнително ги збогатува социјалниот и економскиот живот на државата. Денес населението на Соединетите Американски Држави е многу разновидно по својата етничка и расна структура. Во моментот околу **60 % од населението се белци**, што значи дека тие сè уште се најбројната група во земјата. До средината на XXI век белците ќе останат **најголема поединечна група**, но **повеќе нема да претставуваат мнозинство** од вкупното население. Се предвидува брз раст на **латиноамериканското (хиспанско) и азиското население**, чиј број во следните 40 години речиси ќе се утрои. Според процените, околу **2055 година** населението на САД ќе се состои од приближно **48 % белци, 24 % Хиспанци, 14 % Азијци и 13 % Афроамериканци**. Овие промени се резултат на миграцијата, но и на различните стапки на природен прираст кај поединечните групи.

Бројно движење на населението во САД

Најголеми градови во САД	
Град	Број на жители
Њујорк	8 412 513
Лос Анџелес	3 874 297
Чикаго	2 715 336
Хјустон	2 412 920
Феникс	1 688 306

Вашингтон е главниот град на Соединетите Американски Држави, но тој не припаѓа на ниту една сојузна држава. Официјалното име на градот е Дистрикт на Колумбија (District of Columbia), што значи дека тој е посебна федерална област создадена специјално за да биде седиште на федералната власт. Причината поради која Вашингтон не е дел од не-која сојузна држава е желбата главниот град да биде политички неутрален и да не биде под влијание на ниту една држава. Во овој град се наоѓаат најважните институции на американската власт, како Белата кука, Конгресот и Врховниот суд. Ознаката „D.C.“ се користи за да се разликува главниот град Вашингтон од сојузната држава Вашингтон, која се наоѓа на северо-западот на САД.

На нема карта на Северна Америка значи ги: границите на Соединетите Американски Држави, двата океана на кои излегуваат, еден планински венец, една голема река и еден голем град.

Иселувањето и доселувањето имаат големо влијание врз развојот на американското општество. Во **2015 година** околу **14 % од населението на САД биле родени во странство**, што е значително повеќе во споредба со **1965 година** кога овој процент изнесувал само **5 %**. Од 1965 година до денес во САД се доселиле **околу 39 милиони имигранти**, најмногу од **Азија и Латинска Америка**. По Мексико, најмногу доселеници потекнуваат од **Кина и Индија**. Денес во САД живеат околу **3,8 милиони луѓе со кинеско потекло и 4,4 милиони со индиско потекло**.

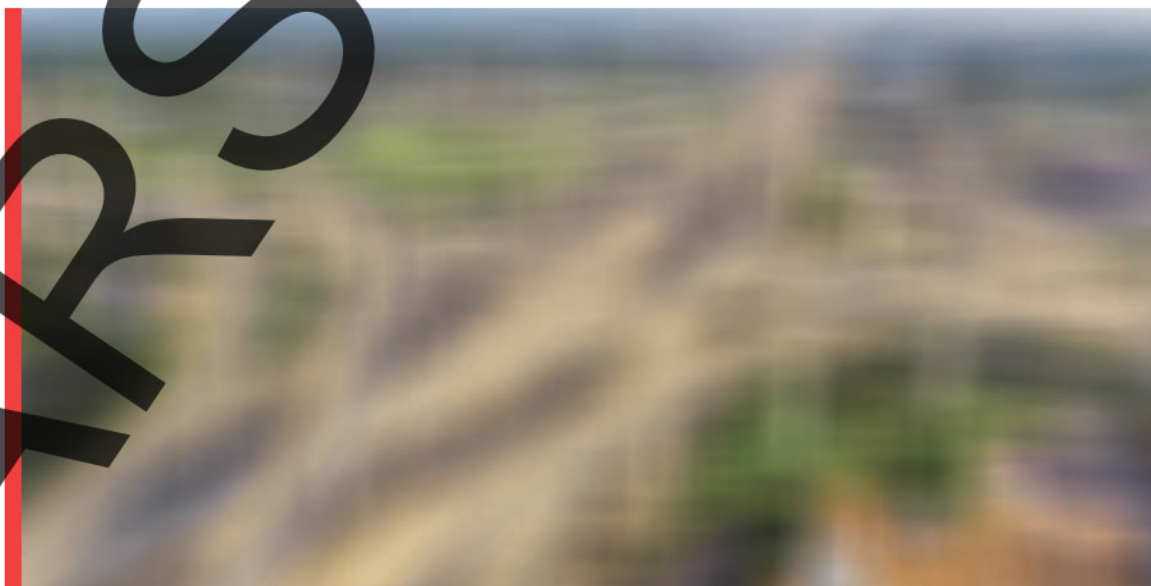
Покрај етничките промени, значајни се и промените во **старосната структура на населението**. До 2060 година американското население ќе биде во просек **постаро отколку денес**. Се предвидува **речиси секој четврти жител да има 65 години или повеќе**. Во исто време се очекува да се намали процентот на луѓе во работоспособна возраст (од 18 до 64 години), од околу **63 % денес на околу 52 % во 2060 година**. Овие промени ќе имаат големо влијание врз општеството и економијата. Помалиот број работоспособни луѓе ќе треба да обезбедува средства за **пензиите и здравствената заштита** на сè поголемата постара популација. Затоа прашањата поврзани со населението, миграцијата и стареењето се едни од најважните предизвици за идниот развој на Соединетите Американски Држави.

Соединетите Американски Држави се една од **најразвиените и најмоќни економии во светот**. Тие имаат големо влијание врз светската трговија, финансиите и технолошкиот развој. Американската економија се заснова врз **богати природни ресурси**, развиена **инфраструктура, напредна технологија и високообразована работна сила**. Земјата има водечка улога во иновациите, научните истражувања и модерните технологии.

Индустриски, САД се познати по **автомобилската индустрија, авиоиндустријата, електронската и информатичката индустрија**, како и по производството на современа воена и вселенска технологија. Во последните децении особено брзо се развива **ИТ-секторот**, со центри како **Силиконската Долина**, која претставува светско средиште на технолошките иновации.

Земјоделството во САД е **високо механизано, модерно и продуктивно**. Благодарение на големите плодни рамнини и современите технологии, земјата е еден од најголемите светски производители и извозници на жито, пченка, соја и месо. Земјоделството има важно место во економијата, иако во него работи релативно мал дел од населението.

Развиена
сообраќај-
на инфра-
структура
во Хјустон,
Тексас

Покрај индустријата и земјоделството, **услужниот сектор** има доминантна улога во економијата на САД. Финансиските услуги, трговијата, туризмот, медиумите и културната индустрија придонесуваат за голем дел од националниот доход. Соединетите Американски Држави располагаат со некои од најпознатите туристички места во светот, како што се **Њујорк** со своите стокатници и културни знаменитости, **Вашингтон** како политички центар со многубројни музеи, **Лас Вегас** како град на забавата, **Орlando** со светски познатите тематски паркови, **Хаваи** со тропски плажи и вулкани, **Јелоустонскиот национален парк** со гејзери и дивина и **Големиот Кањон** како едно од најимпресивните природни чуда на Земјата.

Благодарение на оваа економска моќ, САД имаат висок животен стандард, развиен образовен систем и значително влијание врз глобалните економски и политички процеси.

Епл Парк, Силиконска Долина, Сан Франциско

Јелоустон, Национален парк

ЗАПОМНИ

Соединетите Американски Држави се федерална држава во Северна Америка, составена од 50 сојузни држави. Таа има големо политичко, економско и културно влијание во светот и е една од најразвиените држави.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Каде се наоѓаат Соединетите Американски Држави и со кои држави граничат?
2. Зошто географската положба на САД е поволна за трговија и развој?
3. Кои се главните природно-географски области во САД?
4. Каква е климата во САД и зошто е толку разновидна?
5. Зошто САД се сметаат за една од најмоќните економии во светот?

Клучни
географски
поими:Географска
положба

Граници

Релјеф

Клима

Реки

Езера

Население

Природни
ресурси

Економија

Урбанизација

КАНАДА

Размислете што знаете за Канада.

Кажете каде се наоѓа, каква клима има и по што е препознатлива според природата и населението.

Дали знаеш дека Канада е втората најголема држава во светот по површина, а сепак има помалку жители од многу помали држави? Во оваа земја можат да се најдат бескрајни шуми, ледници, тундра и модерни градови со висок животен стандард. Благодарение на огромната територија, богатите природни ресурси и стабилното општество, Канада е една од најразвиените и најуредени држави во светот и важен дел од северноамериканскиот простор.

ГЕОГРАФСКА ПОЛОЖБА, ГРАНИЦИ И ГОЛЕМИНА НА КАНАДА

Канада се наоѓа во северниот дел на Северна Америка. На север излегува на **Северниот Леден Океан**, на исток на **Атлантски Океан**, а на запад на **Тихи Океан**, што ѝ дава излез на три океани. На југ Канада граничи со Соединетите Американски Држави, со кои има една од најдолгите копнени граници во светот.

Со површина од околу **9,98 милиони км²**, Канада е **втора најголема држава во светот**, веднаш по Русија. Огромната територија овозможува голема разновидност на природни услови, но истовремено е причина за ретка населеност во многу региони.

Канада има исклучително долга и силно разгранета брегова линија, најдолга во светот. Источниот брег, покрај Атлантски Океан, е длабоко расчленет со многубројни заливи, острови и полуострови, како **Њуфаундленд и Лабрадор**, што овозможило развој на рибарство и пристаништа. Западниот брег, покрај Тихи Океан, е планински и карпест, со многу острови и заливи, како **Ванкуверскиот Остров**, и е важен за трговијата со Азија. Северниот брег, покрај Арктикот, е студен и слабо населен, но има големо стратегиско значење.

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА КАНАДА

Канада се одликува со голема природна разновидност. Во западниот дел се издигнуваат Кордилјерите, со високи планини, длабоки долини и ледници. **Маунт Логан е највисокиот врв во Канада**, со височина од **5 959 метри**. Овие планини се млади и стрмни и претставуваат природна пречка и климатска бариера.

Централниот дел на земјата го зафаќа **Канадскиот Штит**, стар геолошки масив со ниски ридови, огромни шуми и илјадници езера. Ова подрачје е богато со минерали и е основа на рударството.

Во јужните делови, особено околу **Големите Американски Езера** и реката **Сент Лоренс**, се наоѓаат најплодните и најгусто населени области на Канада. Тука се развиле најголемите градови и индустриски центри.

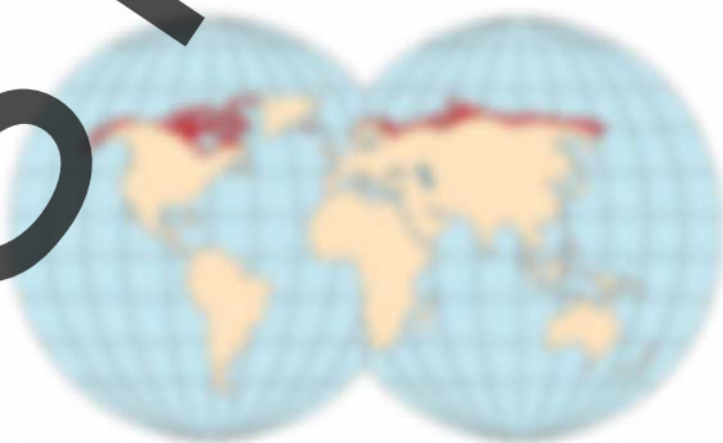
Климата во Канада е, главно, **студена и умерено студена**. На север преовладува арктичка и субарктичка клима со долги и студени зими, додека јужните делови имаат умерена клима погодна за населување и земјоделство. Поради големата географска широчина и влијанието на океаните, климатските разлики се значителни.

Овие услови овозможиле развој на различни природни појаси: тундра на север, тајга (иглолисни шуми) во средишните делови и мешани шуми и прерии на југ.

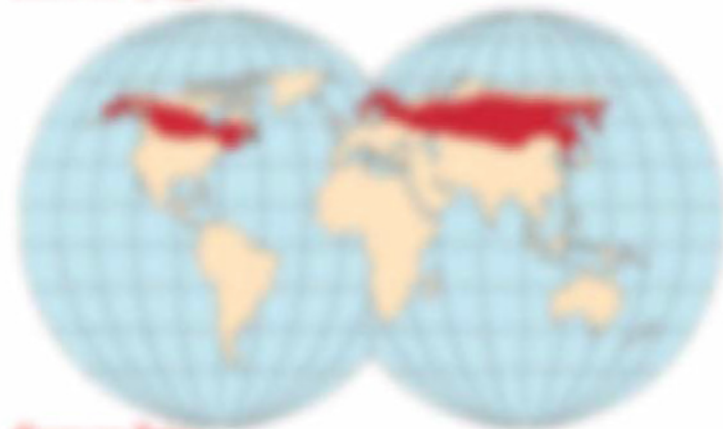
Канада располага со една од најбогатите хидрографски мрежи во светот. Илјадниците езера и многубројните реки имаат огромно значење за природата, населението и стопанството. Најпознат е речниот систем **Сент Лоренс**, кој ги поврзува Големите Американски Езера со Атлантски Океан и претставува важна сообраќајна артерија.

На нема карта на Северна Америка значи ја Канада, значи ги океаните на кои излегува, значи еден планински венец, едно големо езеро и еден голем град!

St. Lawrence River

St. Lawrence River

Канада има повеќе од два милиона езера, што претставува околу 60 % од сите природни езера во светот. Толку се многубројни, што на некои карти не можат ниту да се прикажат сите.

Хидрографска карта на Канада

Големите Езера — од кои четири (**Горно, Хјурон, Ири и Онтарио**) Канада ги дели со САД — го сочинуваат најголемиот слатководен езерски систем во светот и имаат огромно економско и природно значење. Канада, исто така, користи многу од своите реки за производство на **хидроелектрична енергија**, по што е светски позната.

СОЦИО-ЕКОНОМСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА КАНАДА

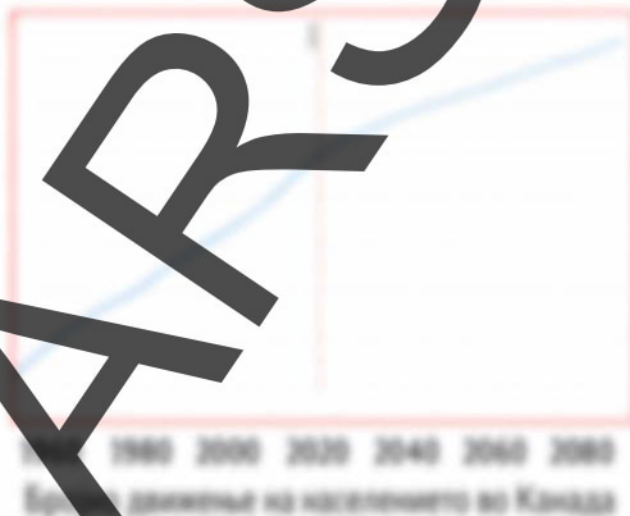
Канада има околу **40 милиони жители**, што е релативно мал број во однос на големината на државата. Населението е нерамномерно распределено. Најголемиот дел живее во јужните области, близу до границата со САД. Северните делови се многу слабо населени поради суровата клима.

Канада е високоурбанизирана држава, а најголеми градови се Торонто, Монреал, Ванкувер, Калгари, Едмонтон и главниот град Отава. Овие градови се центри на индустријата, културата, образованието и политиката.

Канада е една од најмултикултурните држави во светот, со население составено од многубројни етнички групи. Најголем дел од населението, околу една третина, се изјаснуваат дека нивното етничко потекло е **канадско**, што покажува силно чувство на национален идентитет.

Покрај тоа, значаен дел од Канаѓаните имаат **англиско, шкотско, француско, ирско и германско потекло**, што е резултат на историското доселување од Европа. Во поново време сè поголемо значење има и население со **кинеско потекло**, кое претставува една од најбројните неевропски етнички групи во државата.

Домородното население на Канада (Индијанци, Инуити и Метси) претставува околу **4 % од вкупното население**, но нивниот број расте побрзо од националниот просек. Покрај нив, околу 16 % од населението им припаѓа на етнички групи што не се со ев-

Број на население на населението во Канада

ропско потекло. Денес речиси **22 % од населението на Канада е родено во странство**, што ја прави една од водечките имиграциски земји во светот. Најголем дел од новите доселеници доаѓаат од **Азија**, особено од **Кина и Индија**.

Канада има **два официјални јазика – англиски и француски**, што е резултат на историското британско и француско влијание. Повеќе од половина од населението го смета **англискиот јазик за мајчин**, додека околу една петтина како мајчин го користи **францускиот јазик**, особено во провинцијата Квебек. Освен тоа, во Канада постојат **повеќе од 70 домородни јазици**, кои се групираат во **12 јазични семејства**. Најраспространето меѓу нив е **алгонкинското јазично семејство**, кое се зборува во различни делови на земјата. Оваа јазична и етничка разновидност ја прави Канада пример за **мултикултурно и толерантно општество**, во кое различните култури и традиции живеат и се развиваат заедно.

Економијата на Канада е една од најразвиените и најстабилни економии во светот. Таа се темели врз исклучително богатите **природни ресурси**, современата индустрија, развиеното земјоделство и силниот услужен сектор. Благодарение на големата територија и разновидните природни услови, Канада располага со значајни резерви на **нафта, природен гас, јаглен, железо, бакар, никел, ураниум**, како и со огромни шумски и водни ресурси. Овие богатства претставуваат основа за развојот на многу индустриски гранки и за извозот, кој има големо значење за националната економија.

Енергетскиот сектор е особено важен за Канада. Земјата е еден од најголемите производители на **хидроелектрична енергија** во светот, благодарение на многубројните реки, водопади и планински подрачја. Хидроцентралите обезбедуваат голем дел од потребната електрична енергија и претставуваат релативно чист и обновлив извор. Покрај тоа, Канада е меѓу водечките земји во експлоатацијата на **нафта и природен гас**, особено во провинцијата Алберта, каде што се наоѓаат големи нафтени песоци.

Експлоатација на нафта, Канада

Најголеми градови во Канада	
Град	Број на жители
Торонто	3 358 275
Монтреал	1 943 903
Калгари	1 678 073
Едмонтон	1 284 480
Отава	1 218 903

Индустријата во Канада е модерна и технолошки развиена. Особено се значајни **металната индустрија, преработката на дрво, автомобилската индустрија, авиоиндустријата**, како и производството на хартија и целулоза. Благодарение на огромните шумски површини, Канада е еден од најголемите светски извозници на дрвна сировина, хартија и производи од дрво. Индустриското производство е концентрирано, главно, во јужните делови на земјата, особено во појасот околу Големите Американски Езера и реката Сент Лоренс, каде што се наоѓаат најголемите градови и транспортни врски.

Земјоделството во Канада е високомеханизирано и организирано на големи фарми. Иако во голем дел од земјата е студено, во јужните и централните региони се одгледуваат **житни култури, пченица, јачмен, пченка**, а значајно е и сточарството. Канада е еден од водечките извозници на жито и земјоделски производи во светот.

Услужниот сектор има сè поголемо значење во канадската економија. Во него спаѓаат **трговијата, банкарството, образованието, здравството, туризмот и информатичките услуги**. Финансиските центри, како Торонто и Ванкувер, играат важна улога не само на национално туку и на меѓународно ниво. Исто така, туризмот е значајна стопанска гранка бидејќи Канада привлекува милиони посетители со својата недопрена природа, националните паркови, градовите и културната разновидност. Благодарение на стабилната економија, Канада има **висок животен стандард**, развиен образовен и здравствен систем и силна социјална заштита. Државата обезбедува квалитетни услови за живот, што ја прави привлечна за доселување од различни делови на светот. Сето ова ја позиционира Канада како економски силна, стабилна и просперитетна држава со значајна улога во глобалната економија.

Земјоделска фарма, Канада

ЗАПОМНИ

Канада е втората најголема држава во светот по површина и се наоѓа во северниот дел на Северна Америка. Таа е богата со шуми, езера и природни ресурси, а населението е нерамномерно распределено, најмногу по должината на јужната граница.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Каде се наоѓа Канада и на кои океани излегува?
2. Зошто Канада има слаба густина на населеност?
3. Кои се главните природно-географски области на Канада?
4. Зошто хидрографијата е толку значајна за економијата на Канада?
5. По што е позната Канада во светската економија?

БРАЗИЛ

Размислете што знаете за Бразил. Кажете каде се наоѓа, по што е познат и кои природни или општествени особености ги поврзувате со оваа држава.

Клучни
географски
поими:

Географска
Положба
Релјеф,
Клима,
Амазон
Население
Економија
Урбанизација
Природни
ресурси

Дали знаеш дека Бразил е толку голем што зафаќа речиси половина од целата територија на Јужна Америка и дека во неговите граници се наоѓа најголемата тропска шума на Земјата, Амазонија. Во Бразил можат да се сретнат огромни мега-градови со десетици милиони жители, но и области каде што природата со векови останала речиси недопрена. Токму оваа спротивност меѓу модерното и природното го прави Бразил една од највпечатливите држави во светот.

ГЕОГРАФСКА ПОЛОЖБА, ГРАНИЦИ И ГОЛЕМИНА

Бразил се наоѓа во источниот и централниот дел на Јужна Америка. Од исток излегува на **Атлантски Океан**, со многу долга и разновидна брегова линија, што овозможило развој на пристаништа, трговија и туризам. На копно граничи со речиси сите јужноамерикански држави: Аргентина, Уругвај, Парагвај, Боливија, Перу, Колумбија, Венецуела, Гвајана, Суринам и Француска Гвајана (не граничи само со Чиле и Еквадор).

Со површина од околу **8,5 милиони км²**, Бразил е **најголемата држава во Јужна Америка** и **петта најголема држава во светот**. Главен град е **Бразилија**, планиран и изграден во внатрешноста на земјата со цел да се поттикне рамномерен развој.

Главен град: Бразилија
Службен јазик: португалски
Државно уредување: федерална претседателска република
Валута: бразилски реал

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА БРАЗИЛ

Релјефот на Бразил е, главно, рамничарски и висорамнински. Најголемиот дел од земјата го зазема **Амазонската Низина**, огромна рамна област прекриена со густа тропска шума. Оваа низина е една од најважните природни области на Земјата бидејќи игра клучна улога во регулирањето на климата и водниот циклус.

Пико да Неблина е највисокиот врв во Бразил, со височина од **2 995 метри**. Се наоѓа во северниот дел на Бразил, на границата со **Венецуела**, во рамките на **Амазонската Прашума**. Врвот е дел од **Гвајанските Планини**. Источно и југоисточно се издигнуваат **Бразилските Планини**, стари и заоблени висорамнини богати со минерални ресурси. Тука се наоѓаат и некои од најгусто населените и економски најразвиени региони на државата.

Климата во **Бразил** е една од најразновидните во Јужна Америка, што е резултат на големата територија на државата и нејзиното протегање од екваторските области до суптропските широчини на југ. Најголем дел од земјата се наоѓа во **тропскиот климатски појас**, каде што температурите се високи во текот на целата година, а разликите меѓу годишните времиња се помали отколку во умерените предели.

Во **Амазонската Област** преовладува **екваторска клима**, која се карактеризира со постојано високи температури, често над 25°C , и обилни врнежи во текот на целата година. Тука нема сушни периоди, а високата влажност на воздухот создава услови за развој на најголемата дождовна шума во светот. Овие климатски услови се основа за исклучителната биолошка разновидност на Амазонија, со илјадници растителни и животински видови.

Во **централните и во источните делови на Бразил**, особено на Бразилските Планини, климата е **тропска со изразени влажни и посуви сезони**. Летата се топли и дождливи, додека зимите се посуви, што е повољно за

Климатски зони во Бразил

земјоделство, особено за одгледување кафе, шеќерна трска, соја и пченка. Овие региони се меѓу најнаселените и економски најразвиените делови на земјата.

Во **јужните делови на Бразил** преовладува **суптропска клима**, со поизразени годишни времиња. Таму летата се топли, а зимите посвежи, понекогаш со појава на мраз, што е реткост во остатокот од земјата. Овие услови овозможуваат одгледување култури типични за умерените предели и придонесуваат за различен начин на живот во споредба со тропскиот север.

Благодарение на оваа климатска разновидност, Бразил располага со **богата и разновидна вегетација**, големи земјоделски потенцијали и е еден од најзначајните природни простори. Климата има големо влијание врз населението, стопанството и природните богатства на земјата, правејќи го Бразил еден од најважните климатски и еколошки региони во светот.

На нема карта на Јужна Америказначи го Бразил и обележи ги: Атлантски Океан, реката Амазон, Амазонската Низина, еден голем град и главниот град Бразилија.

Бразил е единствената држава во светот која има излез на Атлантски Океан и истовремено располага со најголемиот речен слив на планетата – сливот на Амазон, кој сам носи повеќе вода од сите европски реки заедно.

Бразил располага со една од најгустите и најмоќни речни мрежи во светот, што е резултат на големата територија, обилните врнежи и релјефната разновидност на земјата. Најзначајна и најпозната река е **Амазон**, која се смета за **најводоносна река во светот**. Таа собира вода од огромно сливно подрачје, кое зафаќа речиси половина од територијата на Бразил. Амазон со своите стотици притоки создава сложен и разгранет речен систем низ Амазонската Прашума. Реката има огромно значење за транспортот, бидејќи во многу области е единствена сообраќајна врска, но и за екосистемите, рибарството и климатската рамнотежа на регионот.

Во **јужниот и во југоисточниот дел на Бразил** се истакнува реката **Парана**, која е една од најдолгите реки во Јужна Америка. Таа тече низ економски најразвиените области и има огромно значење за индустријата и енергетиката. На реката Парана е изградена **хидроцентралата Итаипу**, една од најголемите хидроцентрали во светот, која обезбедува електрична енергија за милиони луѓе во Бразил и соседните земји. Ова ја прави реката Парана симбол на искористувањето на водната енергија.

Реката **Саун Франциско** има особено значење за **внатрешните и посуви делови на Североисточен Бразил**. Таа често се нарекува „река на животот“ бидејќи овозможува наводнување, водоснабдување и развој на земјоделството во области со помалку врнежи. Покрај тоа, Саун Франциско е важна и за производство на хидроелектрична енергија и за поврзување различни региони. Реката **Токантинс**, заедно со реката **Арагуја**, го формира еден од најголемите речни системи целосно сместени на територијата на Бразил. Таа има голем хидроенергетски потенцијал и на неа се изградени неколку значајни хидроцентрали, што дополнително ја зацврстува улогата на Бразил како **светски лидер во користење на обновлива, водна енергија**.

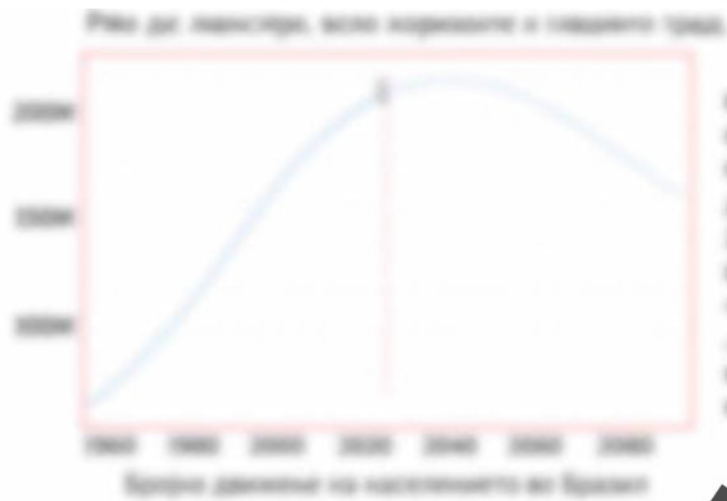
Хидрографска карта на Бразил

Браната Итаипу

НАСЕЛЕНИЕ И НАСЕЛБИ

Бразил има над **210 милиони жители**, што го прави **најнаселената држава во Јужна Америка**. Населението е многу нерамномерно распределено. Најгусто е во крајбрежните области и во југоисточниот дел на земјата, додека Амазонија е слабо населена.

Бразил е високо урбанизирана држава со многубројни мегаградови, меѓу кои се **Саун Пауло, Рио де Жанеиро, Бело Хоризонте** и главниот град Бразилија.

Во Бразил етничката и расната структура на населението традиционално се опишува според бојата на кожата, што претставува специфичен пристап во споредба со многу други земји. При пописите на населението жителите сами се определуваат во неколку категории: **белци, црнци, мешано население (кафедви), жолти (главно со азиско потекло) и домородно население**. Овој начин на класификација покажува колку бразилското општество е етнички мешано и разновидно.

Околу **48 % од населението се изјасниле како белци, 44 % како мешано население, 7 % како црнци**, додека многу мал процент припаѓа на азиското и домородното население. Иако домородните народи денес сочинуваат мал дел од вкупното население, тие имаат огромно културно и историско значење за државата.

Религиски Бразил е една од најхристијанските земји во светот. **Околу 90 % од населението ѝ припаѓа на христијанската религија**, при што католиците сочинуваат околу 65 %, а протестантите околу 22 %.

Со повеќе од **120 милиони католици**, Бразил е земјата со **најголем број католици во светот**. Покрај христијанството, постојат и други религии и верувања, како **спиритизмот, традиционалните африкански религии**, како и различни други религиски заедници. Дел од населението се изјаснува и како **нерелигиозен**. Официјалниот и најзастапен јазик во Бразил е **португалскиот**, што ја прави оваа земја единствена во Јужна Америка, каде што не доминира шпанскиот јазик. Португалскиот јазик е важен дел од националниот идентитет и култура на Бразил.

Просечната возраст на населението е околу **32 години**, што покажува дека земјата сè уште има релативно младо население. Особено интересен податок е дека **Бразил има најголем број изолирани домородни племиња во светот**, кои сè уште немаат контакт со современата цивилизација. Се проценува дека во земјата живеат околу **900 000 домородни жители**, распоредени во над **200 различни племиња**. Ова е значително помалку отколку во времето кога Европејците пристигнале во Јужна Америка, но и денес домородните народи претставуваат важен дел од културното наследство и природната историја на Бразил.

СОЦИО-ЕКОНОМСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ

Бразил е една од водечките економии во светот и убедливо **најсилната економија во Јужна Америка**, со големо влијание врз регионалниот и глобалниот пазар. Големата територија, многубројното население и богатите природни ресурси му овозможиле на Бразил да развие **разновидна и комплексна економска структура**, која ги опфаќа сите стопански дејности, од примарниот до услужниот сектор.

Основата на бразилската економија се **природните ресурси и земјоделството**. Благодарение на поволната клима и огромните плодни површини, Бразил е меѓу **најголемите светски производители и извозници** на кафе, соја, шеќерна трска, пченка, ориз и месо. Особено е значајно производството на **кафе**, по кое Бразил со децении е водечка земја во светот. Шеќерната трска се користи не само за производство на шеќер туку и за **биогорива (етанол)**, што ја прави земјата важен фактор во обновливите извори на енергија.

Индустијата во Бразил е **добро развиена и разновидна**, особено во југоисточниот дел на земјата, околу големите градови како Саун Пауло и Рио де Жанеиро. Силно се развиени **автомобилската, прехранбената, металуршката, хемиската и енергетската индустрија**. Бразил е и еден од најголемите светски извозници на **железна руда**, што претставува основа за развој на челичната индустрија и градежништвото. Големо значење има и **енергетскиот сектор**, при што Бразил е светски лидер во користење на **хидроелектрична енергија**. Хидроцентрали како **Итаипу**, една од најголемите во светот, обезбедуваат електрична енергија за милиони домаќинства и индустриски капацитети. Покрај тоа, земјата се повеќе вложува и во обновливи извори на енергија.

Услужниот сектор има доминантна улога во економијата и вработува најголем дел од населението. Трговијата, финансиските услуги, образованието, здравството и туризмот придонесуваат за значителен дел од националниот доход. **Туризмот** е особено важен, благодарение на природните убавини, Амазонија, плажите, културното наследство и познатите градови. **Културата и спортот**, а особено фудбалот, имаат не само општествено туку и економско значење. Големите спортски настани, клубови и играчи придонесуваат за меѓународната препознатливост на Бразил и развојот на спортскиот туризам.

Плантажа со кафе, Бразил

Стадионот Маракана,
Рио де Жанеиро, Бразил

ЗАПОМНИ

Бразил е најголемата држава во Јужна Америка по површина и население. Низ него се простира Амазонската Низина со најголемата тропска дождовна шума во светот, а Бразил има значајна улога во економијата и културата на континентот.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Каде се наоѓа Бразил и со кои држави граничи?
2. Кои се главните природно-географски области во Бразил?
3. Зошто Амазонската Низина е важна не само за Бразил туку и за целиот свет?
4. Каде е најгусто населението во Бразил и зошто?
5. Кои стопански гранки се најзначајни за економијата на Бразил?

ГЕОГРАФИЈА НА АВСТРАЛИЈА СО ОКЕАНИЈА

Австралија е континент што долго време останал далеку од светските патишта. Кога истражувачите конечно пристигнале таму, пред нив се појавила земја со голема разновидност: тропски шуми на север, суви пустини во внатрешноста, студени планини на југоисток и огромниот Голем Корален Гребен по должината на источниот брег.

Австралија е позната и по своите неверојатни плажи — има повеќе од 10 000, а ако секој ден посетуваш по една, ќе ти требаат речиси 28 години за да ги видиш сите.

Географски, Австралија е најмалиот континент и единствената држава што воедно е и континент. Таа е опкружена со Индиски и Тихи Океан, а нејзината изолираност создала природен свет што се разликува од сите други на планетата.

Денес Австралија е современ континент со впечатливи природни богатства и култури што ја прават единствена во светот.

СОДРЖИНИ:

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АВСТРАЛИЈА СО ОКЕАНИЈА

Географска положба, брегова разгранетост на Австралија со Океанија

Релјефни карактеристики на Австралија со Океанија

Клима и климатски карактеристики на Австралија со Океанија

Хидрографија на Австралија и Океанија

Природни богатства на Австралија

СОЦИО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АВСТРАЛИЈА СО ОКЕАНИЈА

Демографски карактеристики на Австралија со Океанија

Регионален преглед на Австралија – Големи градови и културно-историски центри

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АВСТРАЛИЈА СО ОКЕАНИЈА

Клучни
географски
поими:

Географска
положба
Брегова
разгранетост
Острови:
Тасманија
Нов Зеланд
Нова Гвинеја
Островски
групи:
Меланезија
Микронезија
Полинезија
Полуострови:
Јорк
Арнхемова Земја
Мориња:
Тиморско Море
Драфурско Море
Тасманово Море
Коралско Море
Заливи:
Картиерски
Залив
Големиот
Австралиски
Залив

ГЕОГРАФСКА ПОЛОЖБА, БРЕГОВА РАЗГРАНЕТОСТ НА АВСТРАЛИЈА СО ОКЕАНИЈА

Замислете дека патувате да ги посетите вашите роднини во Мелбурн или во Сиднеј. Додека го следите вашиот замислен лет на картата, кои континенти ги напуштате и прелетувате, кои океани ги преминувате пред да стигнете во Австралија?

Австралија е дел од Австралиската тектонска Плоча, една од најстабилните на Земјата. Токму оваа стабилност е причината што нејзиниот брег е едноставен и слабо разграден, без длабоки заливи и сложени полуострови како кај другите континенти.

Но, иако е стабилна, плочата не е неподвижна. Напротив — Австралија се движи кон север со околу 7 сантиметри годишно, што е едно од најбрзите тектонски движења на планетата. Тоа значи дека континентот полека се приближува кон Азија. Интересно е што ова бавно, но постојано движење ја прави Австралија како „континент во патување“ — стабилен, но секогаш во движење.

ГЕОГРАФСКА ПОЛОЖБА НА АВСТРАЛИЈА

Австралија е најмалиот континент на Земјата и единствениот што целосно ѝ припаѓа на една држава. Заедно со островот **Тасманија** и неколку мали околни острови, таа зафаќа површина од **7,7 милиони км²**, што ја прави шеста најголема држава во светот. **По кои држави?**

Се наоѓа во **Јужната Земјина Полутопка** и претставува единствениот населен континент што се наоѓа целосно на Јужната Земјина Полутопка. **Размисли: Кој друг континент, освен Австралија, е целосно на Јужната Полутопка?**

Географска положба на Австралија и Океанија

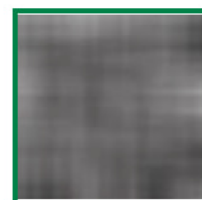
Најблискиот континент е Азија, од која Австралија е одделена со плитки мориња и острови. На исток се отвора кон Тихи Океан, а на запад и југ кон Индиски Океан. Поради оваа положба, таа е **природно изолирана**, но истовремено поврзана со островскиот свет на **Океанија**.

БРЕГОВА РАЗГРАНЕТОСТ

Бреговата разгранетост на Австралија е **едноставна**. Брегот е слабо разгранет, со мали вдлабнатини, што му дава компактна форма на континентот. На југ се наоѓа **Големиот Австралиски Залив**, а на север **Карпентарискиот Залив**. Најизразените полуострови се полуостровот **Јорк**, кој го претставува најсеверниот дел на Австралија, и полуостровот **Арnhemова Земја**.

МОРИЊА ОКОЛУ АВСТРАЛИЈА

Австралија е опкружена со неколку важни мориња. **Пронајди ги на географска карта!** На северозапад се наоѓа **Тиморско Море**, кое ја одделува Австралија од **островот Тимор**. Потоа следува **Арафурско Море**, кое лежи меѓу Северна Австралија и **Нова Гвинеја**. На североисток се протега **Коралско Море**, познато по **Големиот Корален Гребен**. Големиот Корален Гребен е толку голем што може да се види дури од вселената, а неговите острови се сметаат за едни од најбогатите екосистеми на Земјата. На југоисток се наоѓа **Тасманово Море**, кое ја дели Австралија од **Нов Зеланд**.

ЗАЛИВИ, ПОЛУОСТРОВИ И ОСТРОВИ ОКОЛУ АВСТРАЛИЈА

На јужниот брег се наоѓа **Големиот Австралиски Залив**, најголемиот залив на континентот. На север се протега **Карпентариски Залив**, кој го оформува северниот брег. Полуостровот **Јорк** и **Арnhemова Земја** се најзначајните полуострови и го оформуваат карактеристичниот изглед на северниот дел на Австралија.

Атол

Иако брегот е едноставен, Австралија има неколку значајни острови. Најголем и најважен е островот **Тасманија**, кој се наоѓа на југоисточниот брег и е одделен од копното со **Басовиот Проток**. Во близина на Австралија се наоѓаат и два големи острова што не ѝ припаѓаат, но се важни за нејзината географија, **Нова Гвинеја** на север и **Нов Зеланд** на југоисток. Покрај островите, во регионот се среќаваат и **атоли**, корални острови во Корално Море и Тихи Океан.

ОСТРОВСКИ ГРУПИ ВО ОКЕАНИЈА

Австралија е дел од поширокиот островски свет на Океанија, кој се дели на три големи островски групи. **Меланезија** се наоѓа северно и североисточно од Австралија и опфаќа големи и високи острови. **Микронезија** – „мали острови“ што се наоѓаат во Тихи Океан, северно од Меланезија. **Полинезија** опфаќа голем број острови во централниот и во јужниот дел на Тихи Океан, меѓу кои се и **Хаваите, Самоа и Тонга**.

Островска група	Положба	Карактеристики	Примери на острови/држави
Меланезија	Северно и североисточно од Австралија	Големи, високи и често вулкански острови	Нова Гвинеја, Фиџи, Соломонски Острови, Вануату
Микронезија	Северозападен и централен дел на Тихиот Океан	Мали, ниски и расфрлани корални острови	Гуам, Кирибати, Маршалски Острови, Микронезија
Полинезија	Централен и јужен дел на Тихи Океан	Многубројни острови распоредени на огромна површина	Хаваи, Самоа, Тонга, Тахити, Нов Зеланд*

*Нов Зеланд географски се вклучува во Полинезија поради културни и историски врски.

Истражи: Како би ја опишал разликата меѓу Австралија и Океанија?

Сателитска снимка од Австралија и Океанија

Австралија и Океанија

Подводен корален гробен

Околу коралните острови на Големiot Кора-лен Гребен се појавува тиркизен „светлечки појас“, создаден од плитките корални платфор-ми што силно ја рефлектираат сончевата светлина и го прават морето да изгледа како да свети. Некои мали песочни островчиња, наречени кајс, можат целосно да исчезнат за една ноќ и повторно да се појават по неколку дена бидејќи брановите постојано го преместуваат песокот. Во мирните заливи на Гребенот се создаваат под-водни „градини“ од корали, сложени структури што личат на природни скулптури и претставуваат едни од најбогатите морски екосистеми на плане-тата.

На одредени места, кога брановите удираат во специфични карпести формации, се слуша звук што личи на тивко „пеење“, создаден од вибрациите на водата и воздухот во тесните пукнатини.

Тиркизен „светлечки појас“ покрај Големiot Кора-лен Гребен

ЗАПОМНИ

Австралија е најмалиот континент и шеста најголема држава во светот, со површина од 7,7 милиони км². Се наоѓа во Јужната Земјина Полутопка и е природно изолирана, но најблиску до Азија. Брегот ѝ е слабо разгранет, со два големи залива, Големiot Австралиски и Карпентарискиот. Најважни полуострови се Јорк и Арнхемова Земја. Околу Австралија се наоѓаат Тиморско, Арафурско, Коралско и Тасманово Море. Најголем остров што ѝ припаѓа е Тасманија, а во нејзина близина се Нова Гвинеја и Нов Зеланд. Австралија е дел од Океанија, која се дели на Меланезија, Микронезија и Полинезија.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Кој е најмалиот континент на Земјата?
2. Кои мориња ја опкружуваат Австралија?
3. Зошто Австралија е природно изолирана, но, сепак, поврзана со Океанија?
4. Кои три островски групи ја сочинуваат Океанија?
5. Спореди ги Големiot Австралиски и Карпентариски Залив според положбата и значењето!

Клучни
географски
поими:

Релјеф
Низини

Дескриптор

Низина

Планини

Големите

Вододелни

Планини

Висорамнини

Пустини

Големите

Песочна

Пустина

Големите

Викторијана

Пустина

РЕЛЈЕФНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АВСТРАЛИЈА СО ОКЕАНИЈА

Како си ја замислувате Австралија, рамна или планинска? Што мислите, дали во Австралија има пустини? Дали според вас, во Австралија има високи планини?

Пустината Симпсон се наоѓа во централниот дел на Австралија и е една од поголемите пустини во земјата. Таа покрива површина од 176 500 км², што ја прави двојно поголема од европската држава Унгарија.

Еден од најпечатливите елементи на Симпсон се црвените песочни дини, кои се редат паралелно и се протегаат на стотици километри. Нивната црвена боја се должи на железото во песокот, кое со текот на времето 'рѓосува под силното сонце. Некои дини достигнуваат височина од над 40 метри, а должината на некои може да биде и до 200 километри.

Релјефот на Австралија е многу разновиден и се состои од големи низини, планински венци, висорамнини, осамени гребени и големи пустински области. Просечната надморска височина на континентот изнесува околу 330 метри, што ја прави Австралија најнискиот и најрамен континент на Земјата. Овие природни целини се распоредени низ сите федерални држави и територии, создавајќи сложена и контрастна географска структура во која се преплетуваат плодни крајбрежни области, високи источни планини, суви внатрешни предели и изолирани планински масиви.

Релјефна карта на Австралија

АВСТРАЛИСКАТА НИЗИНА

Австралиската Низина се протега од Карпентарискиот Залив, преку сливот на езерото Ејр до сливот на реката Мареј-Дарлинг. Низината опфаќа рамнини, суви предели, пустини и големи седиментни басени.

Најзначаен меѓу нив е Големiot Артезијански Басен, кој претставува огромен подземен резервоар со вода. Благодарение на него, делови од Квинсленд, Јужна Австралија, Северна Територија и Нов Јужен Велс можат да се користат за сточарство и земјоделство и покрај сушната клима. *Пронајди го на географската карта Карпентарискиот Залив!*

ГОЛЕМИТЕ ВОДОДЕЛНИ ПЛАНИНИ

По должината на источниот брег се издигнуваат Големите Вододелни Планини, најзначајниот и најдолг планински систем во Австралија. Тие се протегаат низ Квинсленд, Нов Јужен Велс, Викторија и дел од Австралиската Капитална Територија.

Овој планински венец ја дели речната мрежа на крајбрежни и внатрешни сливови и влијае врз климата на источниот дел од континентот. Највисок врв е Кошчушко (2 228 м), кој се наоѓа во Нов Јужен Велс.

Планински врв Кошчушко

ОСАМЕНИ ПЛАНИНСКИ МАСИВИ

Во внатрешноста и во западните делови на Австралија се наоѓаат осамени планини и гребени, формирани од многу стари карпести масиви.

Најпознати се Мекдонелските Гребени во Северна Територија, Мазгрев-Гребените, кои се протегаат низ Јужна и Западна Австралија и Хамерзли-Гребените во Западна Австралија. Овие планински групи се изолирани, но геолошки многу значајни. *Пронајди ги на карта овие осамени планини!*

ВИСОРАМНИНИ

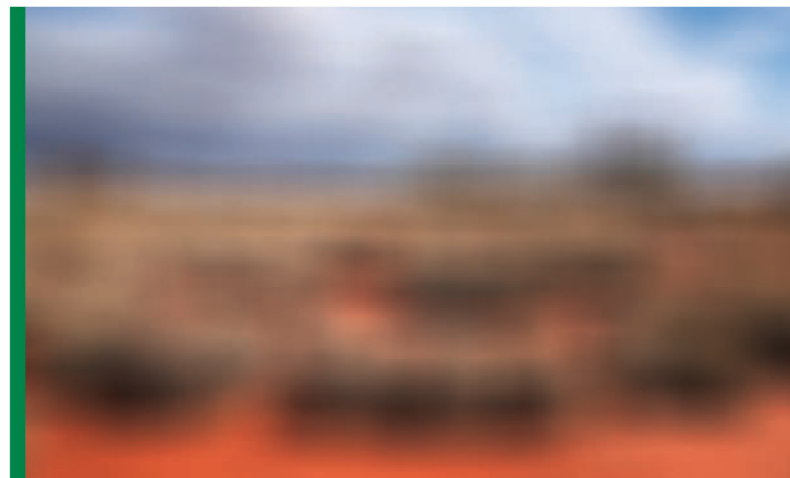
Во централните и во западните делови на континентот се наоѓаат **висорамнини** со умерена надморска височина, карпести предели со благи до стрмни падини. Тие се распространети во Западна Австралија, Северна Територија, Јужна Австралија и западните делови на Квинсленд.

Поради сушните услови, најчесто се користат за сточарство.

ПУСТИНИ

Голем дел од внатрешноста на Австралија е покриен со пустини. Најголеми се **Големата Песочна Пустина** која се простира низ Западна Австралија и Северна Територија и **Големата Викториинна Пустина** која се наоѓа во Западна и Јужна Австралија.

Овие пустини се карактеризираат со песочни дини, каменести плочи и ретка вегетација составена од ниски грмушки и треви.

Голема Викториинна Пустина

Поврзи ја релјефната целина со нејзината точна карактеристика:

1. Големи Вододелни Планини	а) Пустина со црвени песочни дини
2. Австралиска Низина	б) Најдолгиот планински венец во Австралија
3. Голема Песочна Пустина	в) Многу стара планинска група во внатрешноста
4. Мекдонелски Гребени	г) Ниска и рамна област со подземни води

Птицата ему е најголемата птица во Австралија и втора по големина во светот по нојот. Иако не може да лета, има силни нозе со кои трча и околу 50 км на час, што му овозможува лесно да се движи низ различни релјефни области. Птицата живее во суви пустини, тревни низини, степи и на ниски висорамнини, каде што има доволно простор и растителна храна. Има одличен вид и слух, а нејзините темнозелени јајца се многу препознатливи. Карактеристично е што токму мажјакот ги инкубира јајцата и се грижи за младите. Поради својата издржливост и приспособливост на различен терен, емото се смета за едно од најсимболичните животни на природните предели на Австралија.

Птица Ему

ЗАПОМНИ

Австралија е најрамниот континент на Земјата, со ниска просечна надморска височина и големи суви области. Најважни релјефни целини се Австралиската Висорамнина, Австралиската Низина и Големите Вододелни Планини. Во состав на Австралиската Висорамнина се наоѓаат Големата Викториин Пустина, Големата Песочна Пустина и други пустински области. Релјефот на Австралија е стар, стабилен и силно обликуван од ерозија.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Која е најважната планинска целина во источниот дел на Австралија?
2. Објасни зошто Австралија се смета за најнискиот континент на Земјата!
3. Како релјефот на Австралија влијае врз животните што живеат таму? Наведи пример со кенгур или ему!

КЛИМА И КЛИМАТСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АВСТРАЛИЈА СО ОКЕАНИЈА

Клучни
географски
поими:

Клима
Климатски
типичови
Расширен
свеќ
Еукалиптус
Акација
Животински
свеќ
Кенгур
Коала
Птицајта ему
Кучето динго
Тасмански
јавол

Што прво ти паѓа на ум кога ќе го слушнеш зборот Австралија? Кои животни ги поврзуваш со Австралија и во каква клима мислиш дека живеат? Дали мислиш дека климата во Австралија е иста насекаде? Објасни зошто!

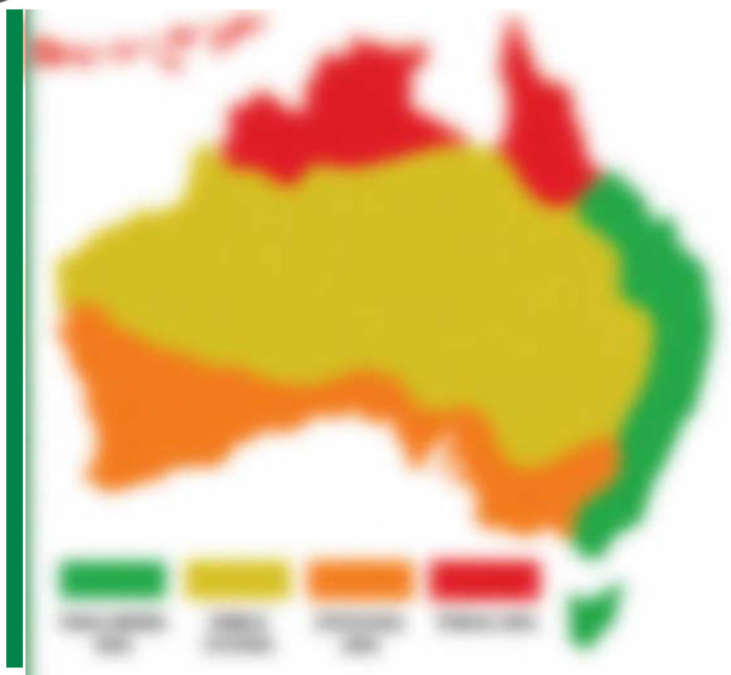
Австралија е еден од најнеобичните континенти во светот. Иако изгледа далечна и топла, нејзината клима е многу разновидна. Дел од земјата е тропски и влажен, друг дел е сув и пустински, а на југ има поблаги температури и повеќе дождови. Овие разлики се јавуваат затоа што Австралија се наоѓа меѓу два климатски појаса и е опкружена со океани кои силно влијаат на климата. Поради тоа, секој дел од континентот има свој посебен изглед, растенија и животни. Во текстот што следува ќе откриеме како се менува климата од север кон југ и зошто Австралија е толку уникатна по својата природа.

КЛИМА И КЛИМАТСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АВСТРАЛИЈА

Главен климатски фактор од кој зависи климата на Австралија е **географската положба**. Јужниот Повратник минува точно преку средината на континентот, па затоа северната половина на Австралија се наоѓа во **жешкиот (тропски) појас**, јужната половина во **јужниот умерен топлински појас**, а помеѓу нив се простира **суптропскиот појас**. Оваа положба создава голема разновидност на клима и климатски типови. Поради силното сончево зрачење и големото испарување, особено во областите околу Јужниот Повратник, голем дел од Австралија е сув. Средишниот и западниот дел се најсувите региони, а земјата таму има карактеристична црвеникава боја поради железните оксиди во почвата.

Северна Австралија се наоѓа во тропскиот појас и има **тропска клима** со високи температури и изразена влажна и сува сезона. Во овој дел силно влијаат летните монсуни, кои носат топол и влажен воздух од океанот и предизвикуваат обилни врнежи, често над 1 000 до 1 500 мм годишно, а на некои места и повеќе. Средишниот дел на Австралија се наоѓа во **суптропскиот појас** и има **топла пустинска клима** со малку врнежи, најчесто под 250 мм годишно. Околу пустините се јавува **степска клима**, која претставува премин меѓу пустинската и влажната суптропска клима на источниот брег.

Климатски зони на Австралија

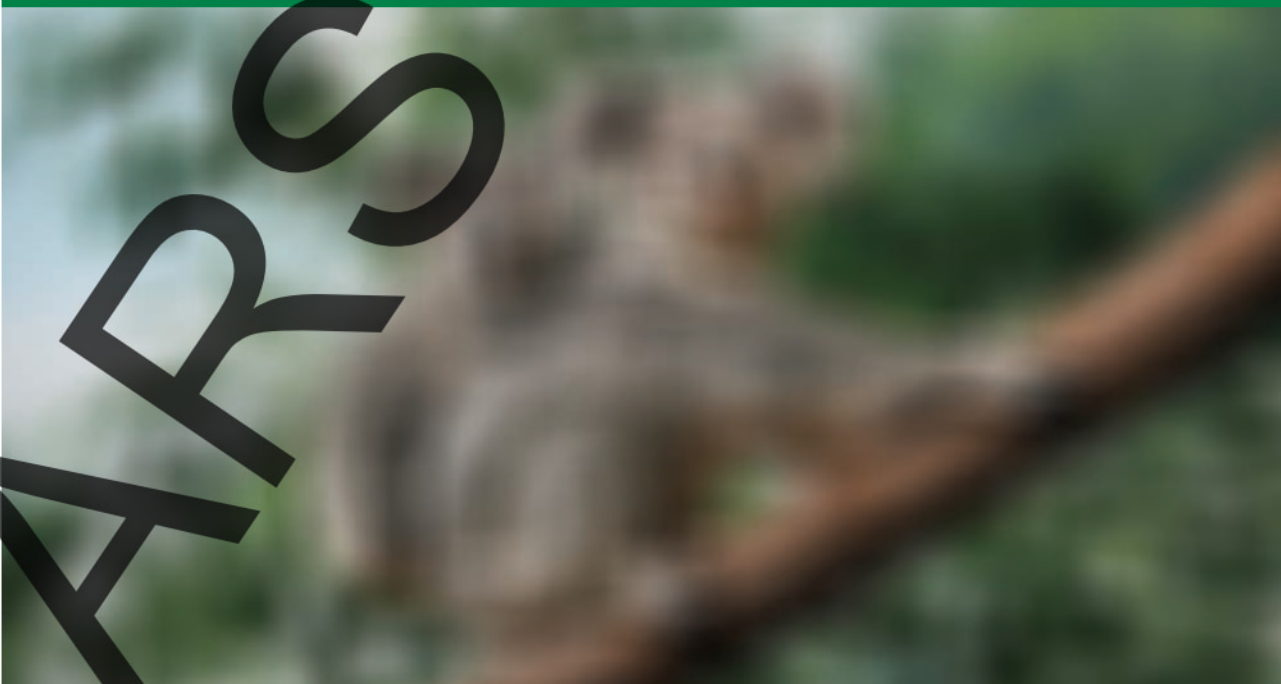
Источниот брег на Австралија има **влажна суптропска клима** со топли лета и повеќе врнежи во текот на годината. Овде силно влијаат југоисточните **пасати**, кои носат влажен воздух од Тихи Океан и создаваат врнежи од 800 до 1 200 мм годишно, а во Квинсленд и до 1 600 мм.

Западниот дел на Австралија се одликува со разновидна клима. Во внатрешноста преовладува пустинска клима, додека долж западниот брег климата постепено се менува - од тропска на север до медитеранска на југозапад.

Во Австралија расте едно навистина значајно дрво наречено Еукалиптус кло-езијана (*Eucalyptus cloeziana*), познато и како џимпи мешмејт или квинсленд мешмејт. Иако изгледа како обично еукалиптусово дрво, тоа е познато по својата цврста дрвена маса, која домородните народи ја користеле за алатки и градба.

Ова дрво може да достигне голема височина и има груба кора и бели цветови што се појавуваат во лето. Научниците го ценат поради природните масла што ги содржи, кои служат како заштита од инсекти. За коалата, еукалиптусовите дрвја се особено важни бидејќи нивните листови претставуваат главна храна и засолниште. Иако Еукалиптус кло-езијана не е меѓу омилените видови за исхрана, тој е дел од пошироката еукалиптусова шума што им обезбедува дом.

Растение акација

Куче динго

Јужните делови на Австралија и островот Тасманија се наоѓаат во јужниот умерен топлински појас и имаат **умерена океанска клима**. Овде доминираат **западните ветрови**, кои носат влажен и постуден воздух од Индискиот Океан, па врнежите се движат од 600 до над 1 000 мм годишно, а во планинските области и повеќе. Во југозападна и делови од јужна Австралија се јавува и **средоземноморска** клима, со топли, суви лета и благи, дождливи зими. Овој појас има поблаги температури и поизразени годишни времиња, што го прави еден од најпријатните климатски региони на континентот.

Океаните и морињата силно влијаат врз климата на Австралија. Тие ги ублажуваат температурите на крајбрежјето, носат влага, а морските струи го одредуваат количеството врнежи. Планинските венци на источниот брег го задржуваат влажниот воздух, а внатрешноста останува сува и топла.

Растителниот свет на Австралија е богат и уникатен. Најраспространето дрво е **еукалиптусот**, кој е приспособен на суша и високи температури, а **акацијата** е национален симбол и расте во сувите и полупустинските области. Животинскиот свет е специфичен и вклучува ендемски видови како кенгурот, кој живее во суви и тревни области, **коалата**, која се храни со листови од еукалиптус, **птицата ему**, која не лета, но брзо трча, **кучето динго**, кое живее во пустини и шуми, и **тасманискиот ѓавол**, силен месојадец кој живее само на Тасманија.

Во кои климатски области живеат кенгурите, коалите и кучињата динго? Зошто Австралија има толку многу ендемски видови?

ЗАПОМНИ

Климата во Австралија е разновидна. Северниот дел има тропска клима, средишниот дел претежно пустинска и степска клима, источниот брег влажна суптропска клима, југозападниот дел и делови од јужниот брег средоземноморска клима, а Тасманија и крајниот југоисток умерена океанска клима. Океаните, ветровите и планините силно влијаат врз климата. Поради овие климатски разлики, Австралија има уникатни растенија и животни, како еукалиптус, акација, кенгур, коала и тасманиски ѓавол.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Кој климатски фактор најмногу влијае врз климата на Австралија?
2. Кои ветрови влијаат врз климата на источниот брег?
3. Објасни како климатските разлики влијаат врз растителниот свет на континентот!

Клучни
географски
поими:

Реки
Мари
Езера
Ејр

ХИДРОГРАФИЈА НА АВСТРАЛИЈА И ОКЕАНИЈА

Океан од сите страни; Река што исчезнува; Солена Рамнина;
Езеро без вода.

Австралија е најсувиот населен континент во светот. Поради тоа, има малку постојани реки. Повеќето реки се повремени и имаат вода само по сезонските дождови. Дел од нив не стигнуваат до океанот, туку завршуваат во внатрешни солени езера.

Во сувите области, водата брзо испарува поради високите температури. Затоа езерата често пресушуваат. На нивното дно останува сол. Со тек на време се создаваат големи бели солени рамнини. Солените рамнини се рамни и цврсти површини кои се создаваат по испарување на водата во суви области. Тие се користат за научни истражувања, а понекогаш и за снимање филмови.

Австралија е континент целосно опкружен со води, што ѝ дава јасно изразена и препознатлива крајбрежна форма. На источниот брег излегува на **Тихи Океан**, додека западниот и југозападниот брег ги заплискува **Индиски Океан**. На северната страна се протегаат неколку значајни мориња, **Арафурско Море**, **Тиморско Море** и **Корално Море**, познато по Големиот Корален Гребен, најголемиот корален систем на Земјата.

Карта на Австралија
со мориња и океани

Иако Австралија е најсувиот населлив континент, во нејзините источни и југоисточни делови се развиле неколку важни реки. Најдолгата и најзначајна е **реката Мари**, која извира во Австралиските Алпи, на границата меѓу Нов Јужен Велс и Викторија. Заедно со реката Дарлинг создава обемен речен систем што има клучна улога за земјоделството во внатрешноста. Реката Мари се влева во **Индиски Океан**, во заливот Енкаунтер во Јужна Австралија.

Пронајди ги на карта реката Мари и нејзините притоки!

Австралија има повеќе од **десетици илјади езера**, но најголемиот дел од нив се мали, плитки и повремени, односно се полнат само по обилните дождови. Поради сувата клима, многу од нив се солени и најчесто се појавуваат како солени рамнини. Меѓу најзначајните езера се **Езерото Ејр**, најголемото солено езеро и најниската точка на континентот.

Езерото Ејр има големо географско значење. Поголемиот дел од годината е суво и покриено со солена кора, но во ретки години со обилни дождови се претвора во огромна водна површина, создавајќи уникатен природен пејзаж и привлекува голем број птици.

Реката Купер Крик не стигнува до море. Истражи каде завршува и зошто!

Реката Мари

Сателитска слика од Езерото Ејр

ЗАПОМНИ

Австралија е опкружена со Тихи и Индиски Океан, а на север има неколку мориња (Арафурско, Тиморско, Корално).

Континентот е многу сув, па реките се малубројни и често повремени.

Најважна река е Мари, која извира во Австралиските Алпи и се влева во Индиски Океан.

Австралија има многу солени и повремени езера, а најголемо е Езерото Ејр, кое најчесто е суво.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Кој океан се наоѓа на источниот брег на Австралија?
2. Зошто голем дел од реките во Австралија се повремени или исчезнуваат пред да стигнат до море?
3. Објасни како сувата клима влијае врз изгледот и карактеристиките на солените езера, како Езерото Ејр!

Клучни
географски
поими:

Природни
богатства

Нафта

Јаглен

Природен гас

Дијаманти

Злато

Сребро

Железо

Никел

Алуминиум

ПРИРОДНИ БОГАТСТВА НА АВСТРАЛИЈА

Што мислите, дали нафтата и природниот гас се меѓу природните богатства на Австралија? Доколку има, каде се наоѓаат најголемите наоѓалишта, на копно или во море? Дали пустините во Австралија кријат вредни природни ресурси?

Што ако еден од најсувите континенти во светот е еден од најбогатите со природни ресурси? Австралија на прв поглед изгледа како сув и неплоден простор, но геолошките истражувања и сателитските набљудувања покажуваат дека под нејзината површина се наоѓаат значајни природни богатства.

Ова се должи на долготрајниот геолошки развој и стабилната градба на Земјината кора. Во текот на милиони години се формирале и се зачувувале големи подземни наоѓалишта, без силни поместувања и нарушувања на карпестите слоеви. Резултатите од научните истражувања и сателитските снимки јасно ја прикажуваат нивната распространетост. Затоа Австралија денес има значајна улога во светската индустрија и економија.

Австралија располага со значајни и разновидни природни ресурси, чија географска распределба е различна во рамките на нејзините држави и региони. Најзначајни минерални и енергетски богатства се нафта, природен гас, јаглен, железна руда, злато, дијаманти, сребро, никел, боксит (алуминиумова руда) и ураниум.

Нафтата и природниот гас се концентрирани главно во **Западна Австралија**, како и во **Северната Територија** и **Јужна Австралија**. Особено значајни се морските наоѓалишта, кои имаат голема улога во енергетското производство. Овие региони се меѓу најважните зони за производство на течен природен гас во светот.

Истражи како изгледаат морските наоѓалишта на нафта!

Јагленот е најмногу застапен во источниот дел на Австралија. **Квинсленд** е најзначајниот производител на **висококвалитетен металуршки јаглен**, додека во Нов Јужен Велс се произведуваат и **енергетски и металуршки јаглен**.

Австралија е светски лидер во производство на железна руда, концентрирана речиси целосно во регионот Пилбара во Западна Австралија. Истата држава е доминантна и во производството на злато, како и на никел, кој се добива околу Камбалда и Рејвенсторп.

Што произведува Австралија од железната руда?

Рудник на јаглен

Рудникот Аргајл во Западна Австралија до неговото затворање во 2020 година бил еден од најзначајните светски рудници за **дијаманти**, особено познат по ретките розови дијаманти.

Среброто, заедно со оловото и цинкот, е најза-стапено во рударскиот појас Брокен Хил во Нов Јужен Велс, Австралија, како и во Квинсленд.

Бокситот (алуминиумова руда) е распро-странет во северните и во западните делови на земјата, особено во Квинсленд, Северната Тери-торија и Западна Австралија (венецот Дарлинг). Иако земјата има големи резерви на **ураниум**, тој не се користи за производство на електрична енергија, бидејќи Австралија нема нуклеарни електроцентрали. Овој ресурс се користи главно за извоз и за научни цели, вклучувајќи снабду-вање со гориво на истражувачки реактори.

Рудникот за дијаманти Аргајл во регионот Кимберли, Западна Австралија

Напиши есеј на тема: „Природните богатства што ја обликуваат моќта на Австралија“.

Во XIX век откривањето на злато во Австралија предизвикало „златна треска“. Многу луѓе од целиот свет се доселувале во потрага по богатство, што довело до брз раст на населението. Денес Австралија е еден од најголемите извозници на злато во светот. Најголем дел од извозот оди во Азиско-Пацифичкиот Регион, особено во Кина и Индија, каде што златото се користи за накит, инвестиции и финансиски резерви. По ископувањето, златото се чисти во специјални постројки и се лие во прачки со точно одредена чистота. Порано работата во рудниците се вршела рачно и била многу тешка, а денес се користат современи машини и компјутерски системи, со што процесот е поефикасен и побезбеден.

ЗАПОМНИ

Австралија е една од најбогатите држави во светот по минерални и енергетски ресур-си. Најзначајните природни богатства се нафтата, природниот гас, јагленот, железна-та руда, златото, дијамантите, среброто, никелот, бокситот и ураниумот. Железната руда се добива најмногу во регионот Пилбара, каде што рудниците се тол-ку големи што се гледаат од вселената. Розовите дијаманти се австралиска реткост и потекнуваат од рудникот Аргајл. Нафтата и гасот најчесто се наоѓаат во морските наоѓалишта кај Западна Австралија. Австралија има и огромни резерви на ураниум, но не го користи за производство на електрична енергија, туку речиси целосно се извезува или делумно се користи за на-учни и медицински цели.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Кои се трите најзначајни природни богатства што се добиваат во Австралија?
2. Зошто рудниците во регионот Пилбара се сметаат за особено важни за Австра-лија?
3. Објасни зошто Австралија, иако има огромни резерви на ураниум, не произведу-ва електрична енергија со него.

СОЦИО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АВСТРАЛИЈА СО ОКЕАНИЈА

Клучни
географски
поими:

Број на
население

Густина на
населеност

Природен
џираси

Религии,

Христијанска
религија

Исламска
религија

Хиндуизам

Будизам

Групи на народи

Аборигини

Туристички
центри

Голем Корален

Гребен

Бора Бора

Фици

ДЕМОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА АВСТРАЛИЈА СО ОКЕАНИЈА

Замислете огромна земја, речиси колку цела Европа.
На нејзините рабови, живот, светла, градови, луѓе од целиот свет.
Но во нејзиното средиште - тишина. Празнина. Илјадници километри без
градови, без автопатишта, без населени места.

Австралија е речиси голема колку цела Европа, но има само околу 26 милиони жители - тоа е помалку од населението на една единствена европска држава како Полска. Во споредба со Австралија, Европа има погуста населба и поголем број населени средини во внатрешноста. Главниот град Канбера има околу половина милион жители, што е приближно колку Скопје, иако е политички центар на една огромна држава. Австралија е една од најмултикултурните земји во светот, речиси една третина од населението е родено надвор од неа, што е многу повеќе отколку во повеќето европски држави. Океанија, пак, изгледа сосема поинаку. Таа се состои од стотици острови со мали популации. Островските држави во Океанија (без Австралија и Нов Зеланд) заедно имаат околу 15 милиони жители. Но таму населението е многу младо, во многу островски држави повеќе од половина од жителите се под 25 години, што е спротивно на Европа каде што стареењето на населението е голем проблем. Со тоа, Австралија и Океанија претставуваат интересен контраст, една огромна земја со мал број жители и висока урбанизација, регион со мали острови, млада популација и силна културна разновидност.

НАСЕЛЕНИЕ

Австралија претставува една од најпространите, но најретко населени држави во светот. Според процените на Обединетите нации за 2024 година, земјата има околу **26,6 милиони жители**, со исклучително нерамномерна територијална распределба. **Најголемиот дел од населението** е концентрирано по должината на источниот и југоисточниот брег, каде што се развиле најголемите урбани центри како Сиднеј, Мелбурн, Бризбејн и Аделаида. Овие региони се одликуваат со поволна клима, развиена инфраструктура и висока економска активност, што ги прави магнет за население и миграции.

Дали во Австралија живеат Македонци и во кои градови ги има најмногу?

ГУСТИНА НА НАСЕЛЕНОСТ

Иако по големина Австралија е шеста држава во светот, нејзината просечна **густина на населеност** изнесува само околу 3,5 жители на км², што ја вбројува меѓу најретко населените земји. Источниот и југоисточниот брег имаат највисока густина поради урбанизацијата и економската концентрација, додека внатрешноста е речиси ненаселена поради: недостигот од вода, сушната клима, големите растојанија, слабата сообраќајна достапност и ограничените услови за трајно населување. Западна Австралија е населена, главно, околу градот Перт, додека поголемиот дел од територијата останува слабо населен.

ПРИРОДЕН ПРИРАСТ И ДЕМОГРАФСКИ ДВИЖЕЊА

Австралија има низок, но позитивен природен прираст, кој изнесува 1 – 2 ‰ годишно. Таа има релативно низок наталитет, поради комбинација на економски, социјални и демографски фактори. Тоа се високи трошоци за живот, подоцнежнo стапување во брак и родителство, поголемо учество на жените во високото образование и пазарот на трудот, урбанизација, промена на животните вредности и друго. Вкупната стапка на фертилитет изнесува околу 1,5–1,6 деца по жена и е под нивото потребно за проста репродукција.

РЕЛИГИСКА СТРУКТУРА

Австралија е изразено мултикултурно и мултирелигиско општество. Најзастапена религија е христијанството, распространето во сите региони. **Исламот, хиндуизмот и будизмот** се најмногу присутни во големите градови како Сиднеј, Мелбурн, Бризбејн и Перт. **Абориџинските** традиционални верувања ги има во Северната Територија и руралните области на Западна Австралија и Квинсленд.

ГРУПИ НА НАРОДИ

Покрај домородните народи, **Абориџините** и **Торес Стрејт Островјаните**, кои имаат повеќе од 60 000 години културна историја, Австралија е дом на многубројни етнички заедници од Европа и Азија. Најголемите заедници се со британско и ирско потекло, кои историски го обликувале јазикот и институциите на земјата. Во последните децении значително се зголемува бројот на мигранти од Кина, Индија, Филипините, Виетнам, Либан, Јужна Африка, Италија, Грција, како и од Нов Зеланд и различни пацифички островски држави. Оваа широка етничка и културна разновидност силно влијае врз јазикот, културата, начинот на живот и општествената динамика на современа Австралија.

Кој јазик се зборува во Австралија?

Торес Стрејт Островјани, Квинсленд

Одговори со точно и неточно

Бр.	Тврдење	Т / Н
1.	Повеќето луѓе во Австралија живеат покрај источниот и југоисточниот брег.	☐
2.	Абориџините од западниот дел на Тихи Океан и народите од Торесовата Теснина	☐
3.	Христијанството е најраспространета религија во Австралија.	☐
4.	Големиот Корален Гребен е познато природно богатство на Австралија.	☐

Аборицини изведуваат церемонијален танц

Аборицините се домородните жители на Австралија и претставуваат една од најстарите култури во светот, постара од 60 000 години. Тие живееле на целиот континент, од тропските области на север до пустините во внатрешноста, и развиле начин на живот силно поврзан со природата. Зборувале околу 250 различни јазици и создавале уметност препознатлива по точкести мотиви. Во нивната митологија постои „Време на сонштата“, периодот на создавање на светот, кој објаснува како настанале луѓето, животните и земјата. Аборицините биле извонредни ловци и собирачи, користеле бумеранг и применувале контролирани пожари за да ја обноват природата. Денес најмногу живеат во Северна Територија, Западна Австралија и Квинсленд, а нивната култура и знаења се важен дел од австралискиот идентитет.

ЗАПОМНИ

Австралија има околу 26,6 милиони жители, со најголема концентрација по источниот и југоисточниот брег.

Просечната густина на население е многу ниска, околу 3,5 жители/км², што ја прави една од најретко населените држави во светот.

Природниот прираст е низок, но позитивен, а вкупниот раст најмногу се должи на имиграцијата.

Австралија е мултирелигиско општество, со најзастапено христијанство, а присутни се и ислам, хиндуизам, будизам и домородни верувања.

Покрај домородните народи, Аборицините и Торес Стрејт Островјаните, во земјата живеат многубројни етнички заедници од Европа и Азија.

Австралија има познати природни и културни знаменитости, како Сиднејската опера (Sydney Opera House), Големиот Корален Гребен, Улуру, Парламентот во Канбера и др.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Каде е најголема концентрацијата на населението во Австралија и зошто?
2. Кои фактори влијаат врз нискиот природен прираст во Австралија?
3. Кои религии се најзастапени во Австралија и што ја прави земјата мултирелигиска?
4. Кои народи и етнички групи живеат во Австралија покрај домородните заедници?

Клучни
географски
поими:

Региони

Австралија
Нов Зеланд
Меланезија
Микронезија
Полинезија
Најголеми
градови
Сиднеј
Мелбурн
Бризбејн,
Перт
Аделаида
Окланд
Сиднејската
општина
Кралската
Изложбена
Палата

РЕГИОНАЛЕН ПРЕГЛЕД НА АВСТРАЛИЈА – ГОЛЕМИ ГРАДОВИ И КУЛТУРНО-ИСТОРИСКИ ЦЕНТРИ

Оваа држава има кенгури, коали и пустини. Овој регион има илјадници мали острови. Каде е Сиднеј?

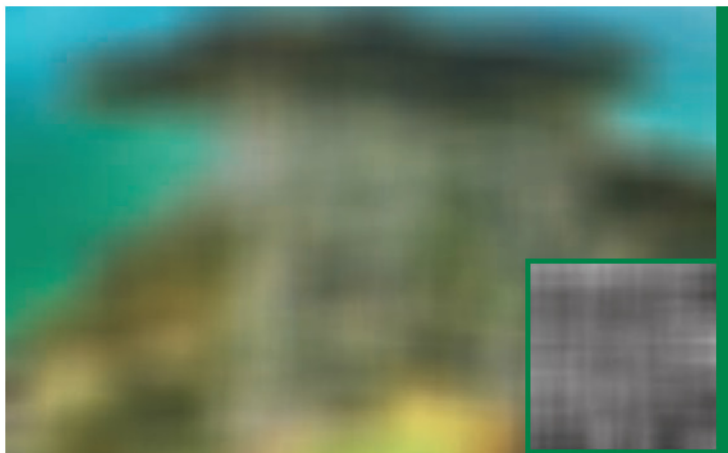
Австралија со Океанија претставува географска целина која го опфаќа континентот Австралија и многубројните острови во Тихиот Океан, познати како Океанија. Овој простор се одликува со голема природна разновидност, од пустини и тропски шуми до вулкански и корални острови.

Поради својата распространетост и положба помеѓу големите океани, има значајна улога во светската географија.

Океанија е составена од илјадници острови во Тихи Океан, меѓу кои најголеми се Австралија, Нов Зеланд и островските групи Меланезија, Микронезија и Полинезија.

Австралија е држава континент и најголема земја во Океанија, со површина од околу 7,7 милиони км². Главен град на Австралија е Канбера, со население од околу 470 илјади жители. Политички, Австралија е поделена на шест држави: Нов Јужен Велс, Викторија, Квинсленд, Јужна Австралија, Западна Австралија и Тасманија. Покрај државите, постојат две територии, Австралиска Главна Територија и Северна Територија. Иако има внатрешни административни поделби, во географските податоци Австралија се смета за една целина, па затоа во табелите за Океанија се наведува само како „Австралија“. Името Австралија потекнува од латинскиот израз Terra Australis, што значи „Јужна Земја“.

НОВ ЗЕЛАНД

Името Нов Зеланд доаѓа од холандскиот назив *Nieuw Zeeland*, именуван по провинцијата Зеланд, што значи „Земја на морето“. Географски, земјата се состои од Северен и Јужен Остров. Северниот е познат по вулкани, гејзери и топли извори, а Јужниот по Новозеландските Алпи. Климата е умерена океанска, со многу дожд и зелена вегетација.

Нов Зеланд (Северен Остров)

Остров	Површина (км ²)	Главен град/Најголем град	Население
Северен Остров	113 729	Велингтон (државен главен град, се наоѓа на Северниот Остров)	околу 4 милиони жители
Јужен Остров	151 215	Крајстчурч (најголем град на Јужниот Остров)	1,24 милиони жители

Податоците за населението се според процените на Обединетите нации за 2024 година.

МЕЛАНЕЗИЈА

Називот Меланезија има историско потекло од грчките зборови *melas* и *nesos*. Денес се употребува како географски назив за островските подрачја во југозападниот дел на Тихиот Океан. Географски, регионот се наоѓа во југозападниот дел на Тихи Океан и опфаќа големи вулкански острови со тропска клима, густе дождовни шуми и богат биодиверзитет. Чести се земјотреси и вулкански ерупции.

Држава / Територија	Површина (км ²)	Главен град	Население
★ Папуа Нова Гвинеја	462 840	Порт Морсби	10 000 000
★ Соломонски Острови	28 400	Хонијара	740 000
★ Вануату	12 189	Порт Вила	335 000
★ Фиџи	18 274	Сува	930 000
◦ Нова Каледонија (Франција)	18 576	Нумеа	290 000

Податоците за населението се според процените на Обединетите нации за 2024 година. Суверените држави со ★, а териториите со ◦.

Порт Морсби,
Папуа Нова
Гвинеја,
Меланезија

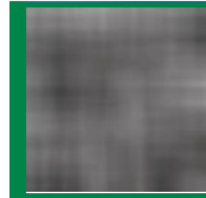

МИКРОНЕЗИЈА

Името Микронезија доаѓа од грчките зборови *mikros* (мал) и *nesos* (остров), што значи „Мали Острови“. Регионот е составен од илјадници мали корални атоли и ниски острови во западниот дел на Тихи Океан. Поради малата површина и ниската надморска височина, многу острови се ранливи на пораст на морското ниво. Климата е тропска, со висока влажност и ограничени природни ресурси.

Откриј што е корален атол!

Кејанџел Атол, Палау, Микронезија

Држава / Територија	Површина (км ²)	Главен град	Население
★ Федеративни држави на Микронезија	702	Паликир	105 000
★ Кирибати	811	Јужна Тарава	125 000
★ Маршалски Острови	181	Мајуро	42 000
★ Науру	21	Јарен – фактичко седиште на владата; државата нема официјален главен град	11 000
★ Палау	459	Нгерулмуд	18 000
◦ Гуам (САД)	549	Хагатња	165 000
◦ Северни Маријански Острови (САД)	464	Саипан	50 000

Податоците за населението се според процените на Обединетите нации за 2024 година. Суверените држави со ★, а териториите со ◦.

ПОЛИНЕЗИЈА

Името Полинезија потекнува од грчките зборови *poly* (многу) и *nesos* (остров), што значи „Многу Острови“. Овој регион го формира т.н. „Полинезиски триаголник“ меѓу Хаваи, Нов Зеланд и Велигденски Остров. Островите се вулкански или корални, со тропска и суптропска клима. Полинезиските народи се познати по морепловство, традиционална култура и силна врска со океанот. *Истражи како настанале Хавајските Острови!*

Држава / Територија	Површина (км ²)	Главен град	Население
★ Самоа	2 842	Апиа	225 000
★ Тонга	747	Нукуалофа	107 000
★ Тувалу	26	Фунафути	11 000
◦ Американска Самоа (САД)	199	Паго Паго	55 000
◦ Кукови Острови (самоуправна држава во слободна асоцијација со Нов Зеланд)	236	Аваруа	17 000
◦ Велигденски Остров (Чиле)	163	Ханга Роа	7 800
◦ Ниуе (самоуправна држава во слободна асоцијација со Нов Зеланд)	261	Алофи	1 600
◦ Питкерн (В. Британија)	47	Адамстаун	50
◦ Токелау (Нов Зеланд)	12	Факаофо	1 500
◦ Валис и Футуна (Франција)	274	Мату-Уту	11 000
◦ Француска Полинезија (Франција)	4 167	Папеете	281 000
◦ Хаваи (федерална држава на САД)	16 638	Хонолулу	1 430 000

Податоците за населението се според процените на Обединетите нации за 2024 година. Суверените држави со ★, а териториите со ◦.

Градот Сиднеј

Најголемите градови во Австралија и Нов Зеланд се препознатливи по својата урбана енергија, културна живост и економска моќ. **Сиднеј** е препознатлив со своите пристаниште и Операта, како симбол на модерна Австралија. **Мелбурн** е центар на уметноста, спортот и културните фестивали, град што постојано расте и се развива. **Бризбејн** е важен технолошки и образовен центар.

Перт, иако оддалечен на западниот брег, е економски силен благодарение на рударството и трговијата. **Аделаида** се издвојува со мирен ритам на живот, културни настани и познати вински региони во околината. **Окланд**, најголемиот град во Нов Зеланд, е космополитски центар каде што европската, маорската и други култури се спојуваат во уникатна урбана средина.

Најдлабоката точка на Земјата се наоѓа во јужниот дел на Маријанскиот Ров, во западниот дел на Тихи Океан. Таа достигнува околу 10 935 – 11 000 метри под морското ниво, што ја прави најекстремната океанска длабочина на планетата. Локацијата е веднаш источно од Маријанските Острови, кои му припаѓаат на регионот Микронезија во Океанија. Оваа длабочина е создадена поради подвитувањето на Пацифичката Плоча под Филипинската Плоча, процес што резултира со формирање длабок океански ров.

Карта на Маријанскиот Ров, најдлабокиот океански ров на Земјата.

Канбера, главен град на Австралија

ТУРИСТИЧКИ И КУЛТУРНО-ИСТОРИСКИ ЗНАМЕНИТОСТИ

Австралија се одликува со многубројни природни и **културно-историски знаменитости**, меѓу кои се издвојуваат некои од најпрепознатливите обележја на овој континент. **Сиднејската опера (Sydney Opera House)** претставува светски познат архитектонски симбол и е препознатлив белег на градот Сиднеј. **Големиот Корален Гребен** е најголемиот корален екосистем на Земјата, познат по исклучителната биолошка разновидност. **Улуру (Ayers Rock)** е свето место за домородните народи и една од најимпресивните природни формации во земјата. Во Канбера се наоѓа Парламентот на Австралија, додека Мелбурн е познат по Плоштадот Федерација, Кралските ботанички градини и бројните културни институции.

На картата на Океанија нацртај „патување“ со линија што почнува од Австралија и минува низ: една држава од Меланезија → една од Микронезија → една од Полинезија → Нов Зеланд.

ЗАПОМНИ

Океанија е регион во Тихиот Океан, составен од Австралија, Нов Зеланд и трите островски групи: Меланезија, Микронезија и Полинезија. Австралија е најголемата држава во Океанија, со површина од околу 7,7 милиони км² и со главен град Канбера. Името „Австралија“ потекнува од латинскиот израз Terra Australis, „Јужна Земја“.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Која е најголемата држава во Океанија и кој е нејзиниот главен град?
2. Објасни накратко кои три островски групи ја сочинуваат Океанија!
3. Во која од трите островски групи би ја сместил државата Фиџи и зошто?
4. Спореди ги Меланезија и Микронезија според големината на островите и бројот на населението!

ГЕОГРАФИЈА НА ПОЛАРНИТЕ ОБЛАСТИ

Поларните области се најстудените региони на Земјата. На север се наоѓа Арктикот, чие име потекнува од грчкиот збор арктос – „мечка“, по соѕвездието Голема Мечка што се гледа над Северниот Пол. На југ лежи Антарктикот, чиј назив значи „спротивно од Арктикот“, односно „спротивно од мечката“.

Овие предели долго време ги привлекувале истражувачите како Роалд Амундсен, Роберт Ф. Скот, Ернест Шеклтон и Фридтјоф Нансен, кои се обидуваа да ги откријат непознатите делови на светот.

Во поларните области се појавуваат и поларните светлини, обоени светлосни завеси што претставуваат една од највпечатливите природни појави. Денес научниците во поларните области ги проучуваат климатските промени, глечерите, океанските струи и животинскиот свет за подобро да можат да предвидат како ќе се менува климата на Земјата во иднина.

СОДРЖИНИ:

ПОЛАРНИ ОБЛАСТИ

Природно-географски карактеристики

Социо-географски карактеристики

ПОЛАРНИ ОБЛАСТИ

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ

Клучни
географски
поими:

Арктик
Антарктик
Гренланд
Поларна клима
Глечери
Ледени брегови
Ледени санџи
Ирваси
Пинџини
Поларна мечка
Фоки
Кишкови

Интерактивен разговор: Кој пол според вас е постуден – Северниот или Јужниот? Еден од двата пола е толку студен што создава впечаток дека дури и воздухот замрзнува. Размислете што влијае врз температурата: положбата, мразот, ветерот...

Кои животни живеат на Арктикот, а кои на Антарктикот?

Како би изгледало живеењето во место каде што има темнина со месеци? Замислете дека нема изгрејсонце, нема дневна светлина – само темнина и студ. Како би се снаоѓале? Како би ви влијаело тоа на расположението?

Дали знаете дека Антарктикот содржи околу 70 % од слатката вода на Земјата, но таа е заробена во мраз и тешко достапна за користење?

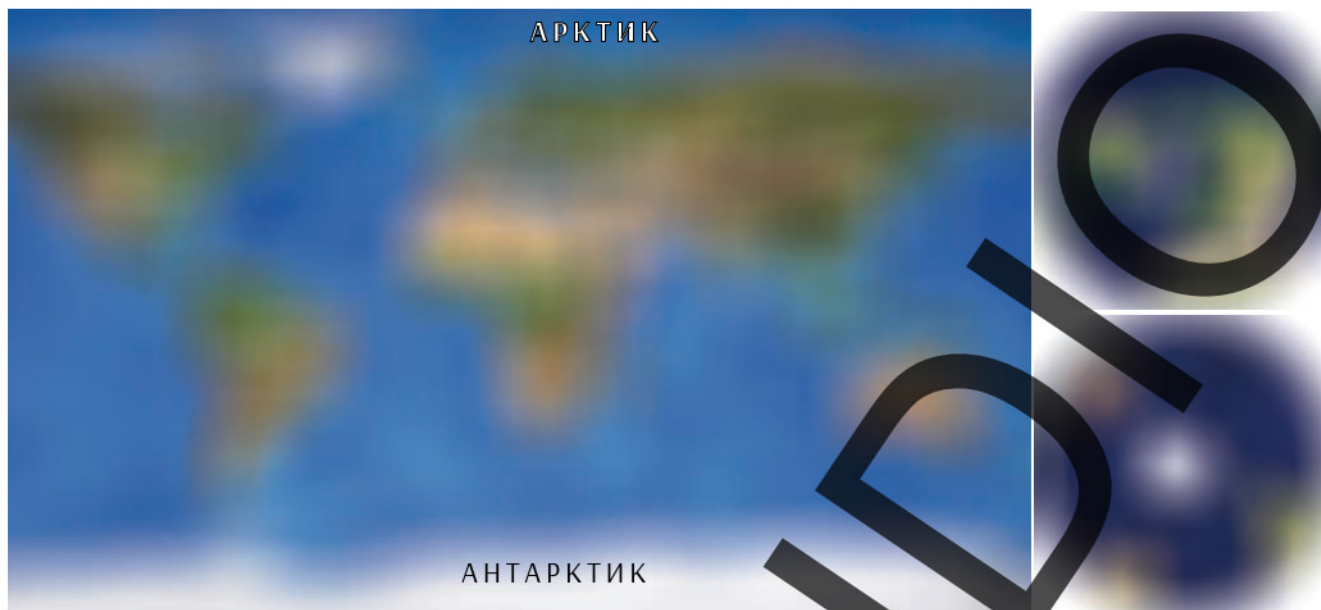
Антарктик е најстудениот, најветровит и најсув континент на Земјата. Замислете континент целосно покриен со мраз, каде што под километрите мраз се кријат масивни планини, длабоки долини и огромни леднички структури. Најниската температура измерена на Земјата, $-89,2^{\circ}\text{C}$, е токму тука! Иако Антарктик содржи околу 70 % од светската слатка вода, поради постојаниот мраз таа е недостапна.

ГЕОГРАФСКА ПОЛОЖБА

Поларните области се наоѓаат на двата краја на Земјата. На север е Арктикот, а на југ Антарктикот.

Арктикот е океански регион, чии води се делумно покриени со мраз, а централниот дел го сочинува Северниот Леден Океан, кој е поврзан со Атлантски и Тихи Океан. Околу Северниот Леден Океан се наоѓаат копнените територии на Канада, Русија, Норвешка, Соединетите Американски Држави (Алјаска) и Данска (Гренланд). Најголем остров е Гренланд, самоуправна територија во рамките на Кралството Данска, речиси целосно покриен со дебел леднички покрив со дебелина до 3 км. Гренланд е вториот најголем леднички масив на Земјата, по Антарктикот. Површината на Арктикот изнесува околу 14,5 милиони km^2 .

Пронајди ги на географска карта поларните области Арктик и Антарктик!

Географска положба на Арктик и Антарктик

Антарктикот е континент со површина од околу 14 милиони km^2 , целосно покриен со дебел леднички покрив и опкружен со водите на Јужниот Океан (прогласен за петти океан од Меѓународната хидрографска организација во 2000 година), кои ги поврзуваат Атлантски, Индиски и Тихи Океан. Поради екстремно ниските врнежи, Антарктикот се смета за најголемата ледена пустина на Земјата.

КЛИМАТСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ И ВРЕМЕНСКИ УСЛОВИ

Поларните области се одликуваат со поларна клима, која има долги, многу студени зими и кратки, ладни лета. Врнежите се многу ниски, а мразот и снегот се присутни во текот на целата година. Температурите се движат од околу 10°C во лето на Арктикот и Гренланд до -40°C во зима, додека на Антарктикот летните температури се околу -20°C , а зимските можат да достигнат и до -80°C . На Антарктикот е измерена и најниската температура на Земјата: $-89,2^\circ\text{C}$.

ГЛЕЧЕРИ И ЛЕДЕНИ ФОРМИ

Глечерите полека се движат кон крајбрежјето, а од нив и од ледените полици се одвојуваат ледени санти што пловат во океанот.

Најголем глечер е Ламбертовиот Глечер во Антарктикот, долг околу 400 км и широк до 100 км.

Ледена санта

Ламбертовиот глечер на Антарктикот

Аурора Бореалис

Аурора Аустралис

ПОЛАРЕН ДЕН, ПОЛАРНА НОЌ И ПОЛАРНА СВЕТИНА

Поларните области се познати по појавата на поларен ден, кога Сонцето не заоѓа со месеци, и поларна ноќ, кога Сонцето не се појавува над хоризонтот подолг период.

Во овие периоди често се појавува поларната светлина:

- *aurora borealis* (северна поларна светлина)
- *aurora australis* (јужна поларна светлина)

Оваа појава се создава кога честички од Сонцето се судираат со Земјината атмосфера.

ЖИВОТИНСКИ И РАСТИТЕЛЕН СВЕТ

Животинскиот свет е силно приспособен на студот.

Во Арктикот живеат поларна мечка, поларна лисица, ирваси, моржови, фоки и многубројни птици.

Во Антарктикот доминираат пингвини, фоки и китови.

Во природни услови пингвини живеат исклучиво на Јужната Полутопка, а најголемиот број видови се распространети на Антарктикот и околните острови. Поларните мечки се среќаваат само на Арктикот.

Растителниот свет е ограничен на лишаи, мов и ниски треви, особено во арктичката тундра.

Пингвини

Поларна мечка

Ирвас

Китови

Пингвините се птици што не можат да летаат, но се извонредни пливачи и совршено приспособени за живот во студените поларни води. Наместо да летаат, тие користат силни, крилести перки за брзо движење низ водата, достигнувајќи брзина и до 15 километри на час. Нивната исхрана главно се состои од риба, крил и лигни, кои ги ловат со нуркање – некои видови можат да достигнат длабочина и до 500 метри. Пингвините имаат црно-бело перје што служи како природен камуфлажен „костум“: белата страна ги штити од предатори кога се гледаат одозгора, а црната ги загрева кога Сонцето ги грее одозгора. За да се заштитат од студот, тие имаат густо перје, слој масно ткиво и воздушен слој меѓу перјата што ги изолира од мразот. Пингвините живеат во големи колонии и често се собираат блиску еден до друг за да се греат, особено во суровите антарктички зими.

КЛИМАТСКИ ПРОМЕНИ И ЗНАЧЕЊЕ

Поларните области се многу чувствителни на глобалното затоплување.

Топењето на арктичкиот морски мраз и глечерите на Гренланд ја намалува површината што ја одбива сончевата светлина, што го забрзува затоплувањето.

Топењето на антарктичките глечери придонесува за пораст на нивото на морето, што претставува закана за крајбрежните региони во светот.

Промените во поларните области влијаат врз океанските струи, климата, екосистемите и животинските видови, што е од големо значење за разбирање на идните климатски промени.

Мини дебата – Кои мерки се најделотворни за заштита на Арктикот и Антарктикот? Образложете го вашиот став со аргументи.

ЗАПОМНИ

Поларните области ги опфаќаат Арктикот на север и Антарктикот на југ, кои се најстудените делови на Земјата. Арктикот е океан покриен со мраз, а Антарктикот е континент со огромен леднички покрив и се смета за ледена пустина.

Климата е многу сурова, со екстремно ниски температури, силни ветрови и малку врнежи. Во овие области се формираат глечери, ледени брегови и ледени санти.

Животните се приспособени на студот: поларните мечки живеат на Арктикот, додека пингвините се карактеристични за Антарктикот и другите области од Јужната Полутопка. Арктикот е делумно населен, додека Антарктикот нема постојано население. Поларните области силно се погодени од глобалното затоплување, што доведува до топење на мразот и пораст на нивото на морето.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Кој океан се наоѓа во центарот на Арктикот?
2. Објасни зошто пингвините и поларните мечки живеат во различни поларни области!
3. Како би влијаело топењето на поларните области врз животните што зависат од мразот? Објасни со пример!

Клучни
географски
поими:

Инуити (Ескимии)

Игло

Роберт Пири

Роалд Амундсен

Фридрих

Нансен

СОЦИО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ

Дискусија – Кој би имал најголеми можности за преживување на Северниот Пол? Образложи го својот одговор!?

- Човек во модерна зимска опрема;
- инуитско семејство со облека изработена од кожа;
- истражувач на Антарктикот;
- турист со обична зимска јакна или
- човек во традиционална африканска облека.

Далеку на север и на југ од светот постојат места каде што природата изгледа како од друга планета. Таму снегот не се топи ни во лето, мразот пука под нозете, а тишината е толку длабока што можеш да го слушнеш сопствениот здив. И покрај овие сурови услови, на Арктикот живеат народи кои со векови успеале да создадат дом во оваа ледена пустина. Тие ловат, патуваат со санки и користат различни видови живеалишта приспособени на поларните услови. На спротивната страна, на Антарктикот, нема ниту едно село, ниту еден град – само научници што ги истражуваат климата и животните.

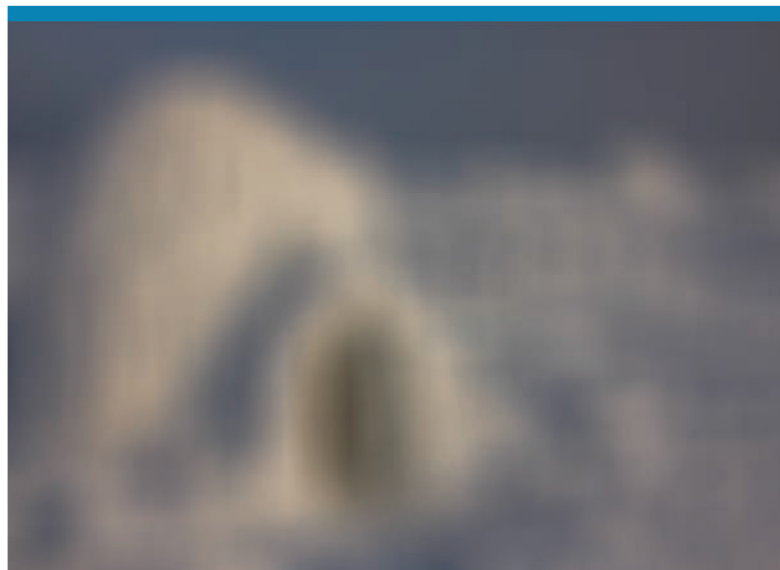
НАСЕЛЕНОСТ НА ПОЛАРНИТЕ ОБЛАСТИ

Поларните области се меѓу најслабо населените региони на Земјата поради екстремно ниските температури, долгиот мрак и ограничените услови за живот. Арктикот е единствениот поларен регион со постојано население. Таму живеат повеќе домородни народи, меѓу кои Инуитите, Јупиците, Алеутите и Самите, кои се приспособени на суровите поларни услови.

Антарктикот е целосно ненаселен – таму нема села или градови, туку само привремени научни станици во кои престојуваат истражувачи.

Припадничка на домородното население на Арктикот

Игло

НАЧИН НА ЖИВОТ НА ДОМОРОДНОТО НАСЕЛЕНИЕ

Домородните народи на Арктикот развиле разновидни начини на живот приспособени на локалните природни услови. Тие ловат риба, фоки и китови, патуваат со санки и носат облека од животинска кожа што ги штити од студот. Карактеристични за нивната традиција се мразните колиби – игло, кои обезбедуваат топлина и засолниште во текот на зимата. Нивниот живот е тесно поврзан со природата и сезонските промени.

ИСТРАЖУВАЧИ НА ПОЛАРНИТЕ ОБЛАСТИ

Тројца истражувачи имаат особено значење за истражувањето и освојувањето на поларните региони.

Роберт Пири, американски истражувач, во 1909 година тврдел дека стигнал до Северниот Пол. Неговото достигнување и денес е предмет на научни расправи.

Роалд Амундсен, норвешки истражувач, во 1911 година станал првиот човек за кој е потврдено дека стигнал до Јужниот Пол. Неговата експедиција била внимателно планирана, со складишта со храна и брзо движење преку антарктичкиот мраз, што овозможило целиот тим успешно да се врати.

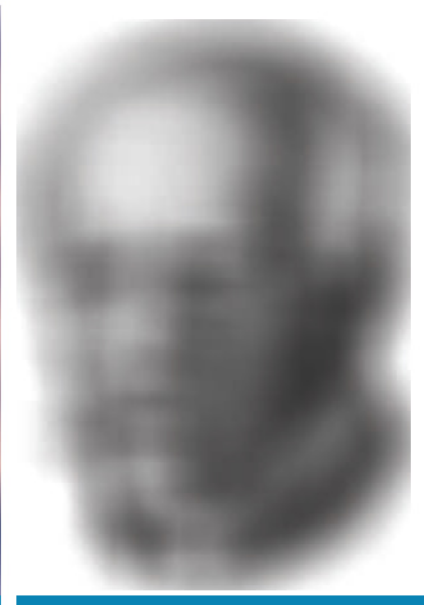
Фридтјоф Нансен, исто така норвешки истражувач, е познат по својата смела арктичка експедиција со бродот Фрам. Тој намерно дозволил бродот да биде заробен во арктичкиот морски мраз за да се движи со него под влијание на леденото струење. Неговите истражувања донеле важни научни сознанија за Арктикот и поставиле темели за модерната поларна наука.

Роберт Пири

Роалд Амундсен

Фридтјоф Нансен

СОВРЕМЕНИ НАУЧНИ ИСТРАЖУВАЊА

Денес поларните области претставуваат едни од најважните природни лаборатории на Земјата. На Антарктикот функционираат повеќе од 70 истражувачки станици управувани од држави како САД, Русија, Норвешка, Велика Британија, Германија, Франција, Кина, Јапонија, Австралија и Нов Зеланд. Овие станици работат во екстремни услови, но овозможуваат собирање податоци што не можат да се добијат на друго место.

Научниците ги проучуваат:

- Климатските промени – следење на топењето на мразот, промените во температурата и нивото на морето.

Истражувачка станица

- Глечерите и ледените јадра – со дупчење на мразот се добиваат јадра стари стотици илјади години, кои ја откриваат историјата на климата.
- Животинските миграции – следење на движењето на пингвини, китови, фоки и поларни мечки.
- Озонската обвивка – Антарктикот е клучен за проучување на озонската дупка.
- Океанските струи – поларните мориња ја регулираат глобалната циркулација на водата.
- Загадувањето и микропластиката – дури и овие оддалечени региони покажуваат траги од глобално загадување.

Во Арктикот истражувањата се насочени и кон влијанието на климатските промени врз локалните заедници и традиционалниот начин на живот на Ескимите.

Истражи како научниците живеат и работат во поларните области за време на истражувачките мисии!

ЗНАЧЕЊЕ НА ИСТРАЖУВАЊАТА

Поларните региони често се опишуваат како рани показатели на климатските промени, бидејќи први ги покажуваат последиците од глобалното затоплување. Промените во мразот, температурата и океанските струи влијаат врз климата на целата планета.

Истражувањата во овие области се значајни за:

- предвидување на идните климатски промени;
- заштита на екосистемите;
- разбирање на глобалната циркулација на воздухот и водата и
- следење на порастот на нивото на морето.

Поларните области се од огромно значење за науката и за иднината на животната средина на Земјата.

Истражи дали туризмот на Антарктикот е одржлив и кои мерки се применуваат за зачувување на природната средина!

Сувите долини на Антарктикот

Во Антарктикот постојат области наречени суви долини, кои се сметаат за најсувите места на Земјата. Во делови од сувите долини условите останале исклучително суви во текот на милиони години, со многу ретки врнежи. Причината за нивната сувост се силните, студени ветрови што дуваат со огромна брзина и го издуваат целиот снег, како и планините што ги спречуваат облаците да навлезат во регионот. Поради тоа, сувите долини изгледаат како каменлива пустина без мраз и растенија, а нивната необична средина често се споредува со површината на Марс. Научниците ги проучуваат овие долини затоа што содржат древни информации за климата и условите слични на оние на други планети.

ЗАПОМНИ

Поларните области се речиси ненаселени поради екстремниот студ и долгите периоди на мрак. Арктикот има постојано население, составено од повеќе домородни народи и други жители во градови, населби и стопански центри. На Антарктикот нема постојано население и таму престојуваат само научници. Поларните експедиции на истражувачи како Роберт Пири, Роалд Амундсен и Фридтјоф Нансен придонеле за проширување на научните сознанија за поларните области. Денес поларните области се важни за научни истражувања бидејќи промените што се случуваат таму први ги откриваат последиците од глобалното затоплување и ни помагаат да ја разбереме идната клима на Земјата.

Прашања за проверка на знаењето:

1. Кои домородни народи живеат на Арктикот и како се приспособиле на поларните услови?
2. Зошто Антарктикот нема постојано население и кои луѓе престојуваат таму денес?
3. Објасни како климатските услови во поларните области влијаат врз секојдневниот живот и можностите за населување!

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Миленковски, Љ., & Ставревски, Д. (1997). Географија за седмо одделение. Просветно дело. Младинска книга. (2006). Државите во светот. Младинска книга. Младинска книга. (2007). Атлантика: Голем нов сателитски атлас на светот. Младинска книга. Просветно дело. (2011). Географски атлас на светот. Просветно дело. Birmingham, D. (2017). A concise history of South Africa. Cambridge University Press. Crkvenčić, I. (1990). Afrika: Regionalna geografija. Školska knjiga. Johnson, D. L., Haarmann, V. B., & Johnson, M. L. (2016). World regional geography: Global patterns, local lives. Wiley. Kicošev, S. (2002). Regionalna geografija Afrike. Univerzitet u Nišu, Prirodno-matematički fakultet. National Geographic Society. (2019). National Geographic atlas of the world (11th ed.). National Geographic Society. Orešić, D., Vuk, R., Tišma, I., & Bujan, A. (2023). Geografija 8: Udžbenik za osmi razred osnovne škole. Školska knjiga. Zemljopisni atlas svijeta Westermann. (2009). Westermann.

ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ

African Union. (n.d.). African Union. <https://au.int/en>
African Union. (2026). 2026 Theme of the Year: Assuring sustainable water availability and safe sanitation systems. <https://au.int/en/theme-year/theme-year-2026-assuring-sustainable-water-availability-and-safe-sanitation-systems>
Arctic Council. (n.d.). Arctic Council. <https://arctic-council.org/>
Australian Bureau of Statistics. (n.d.). Australian Bureau of Statistics. <https://www.abs.gov.au/>
Australian Geography Teachers Association. (n.d.). Australian Geography Teachers Association. <https://www.agta.asn.au/>
CIA. (n.d.). The World Factbook. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/>
Encyclopaedia Britannica. (n.d.). Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/>
Food and Agriculture Organization of the United Nations. (n.d.). FAO. <https://www.fao.org/>
Food and Agriculture Organization of the United Nations. (n.d.). Gender overview. <https://www.fao.org/neareast/action-areas/gender/overview/en>
Geoscience Australia. (n.d.). Geoscience Australia. <https://www.ga.gov.au/>
Global Geografia. (n.d.). Global Geografia. <https://www.globalgeografia.com/>
National Aeronautics and Space Administration. (n.d.). NASA Earth Observatory. <https://earthobservatory.nasa.gov/>
National Geographic Society. (n.d.). National Geographic. <https://www.nationalgeographic.com/>
National Geographic Society. (n.d.). North America, Central America and South America educational resources. <https://education.nationalgeographic.org/>
National Oceanic and Atmospheric Administration. (n.d.). NOAA. <https://www.noaa.gov/>
NASA. (n.d.). Earthdata Search. <https://search.earthdata.nasa.gov/>
Organisation for Economic Co-operation and Development. (n.d.). OECD. <https://www.oecd.org/>
Our World in Data. (n.d.). Climate change. <https://ourworldindata.org/climate-change>
Oxford University Press. (n.d.). Oxford Reference. <https://www.oxfordreference.com/>
The International Hydrographic Organization. (n.d.). International Hydrographic Organization. <https://iho.int/en/>
UNESCO. (n.d.). UNESCO Digital Library. <https://unesdoc.unesco.org/library/collection>
UNESCO World Heritage Centre. (n.d.). World Heritage List. <https://whc.unesco.org/>
United Nations. (n.d.). UNData. <https://data.un.org/>
United Nations. (n.d.). World Population Prospects. <https://population.un.org/wpp/>
United Nations. (n.d.). World Population Prospects: Demographic Profiles. <https://population.un.org/wpp/graphs?loc=908&type=Demographic%20Profiles&category=Line%20Charts>
United Nations Development Programme. (n.d.). UNDP. <https://www.undp.org/>
United Nations Environment Programme. (n.d.). UNEP. <https://www.unep.org/>
UN Tourism. (n.d.). UN Tourism. <https://www.untourism.int/>
World Bank. (n.d.). World Bank Open Data. <https://data.worldbank.org/>
World Meteorological Organization. (n.d.). World Meteorological Organization. <https://wmo.int/>
World Population Review. (n.d.). Continents. <https://worldpopulationreview.com/continents>